

Západočeská univerzita v Plzni

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HISTORIE**

**VLASTIVĚDNÉ EXKURZE
MIKROREGIONU RADYNĚ**
ve vyučování na 1. stupni ZŠ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Iveta Berkovcová
Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: PaedDr. Helena Východská

Plzeň, 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a všechny citace a prameny řádně vyznačila v textu. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury a zdrojů informací.

Štáhlavy, 15. března 2019

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování:

Za odbornou pomoc při zpracování diplomové práce bych chtěla poděkovat paní PaedDr. Heleně Východské za její rady, připomínky a příjemnou spolupráci.
Dále své mamince, díky které jsem studium již dávno nevzdala.

Obsah

1. Úvod.....	7
I. Teoretická část	
2. Vymezení základních pojmů používaných v této práci.....	11
2.1 Archeologie a její metody.....	12
2.1.1 F. X. Franc.....	13
2.1.2 Vymezení jednotlivých období v pravěku.....	15
2.1.2.1 Paleolit (2,5 mil až 10 tis. př. n. l.).....	15
2.1.2.2 Mezolit (10 tis. – 5 600 př. n. l.).....	15
2.1.2.3 Neolit – mladší doba kamenná (5 600 – 4 200 př. n. l.).....	16
2.1.2.4 Eneolit – pozdní doba kamenná (4200–2200 př. n. l.).....	19
2.1.2.5 Doba bronzová (2 200 – 800 př. n. l.).....	22
2.1.2.6 Doba železná (900 př. n. l. – 30 př. n. l.).....	27
2.1.2.7 – Doba římská a Doba stěhování národů (30 př. n. l. – 570 n. l.).....	33
2.1.3 Mohylová pohřebiště v pravěku.....	34
2.2 Historie.....	36
2.2.1 Slovanské osídlení Čech (raný středověk).....	36
2.2.1.1 Slovanské osídlení Západních Čech.....	38
2.2.2 Raně feudální přemyslovský stát.....	39
2.2.3 České království v přemyslovské době.....	40
2.2.3.1 Socioekonomické poměry v přemyslovské době.....	41
2.2.4 Lucemburkové na českém trůně a život obyčejného člověka.....	43
2.2.5 Čechy v husitské době.....	45
2.2.6 Vývoj Plzeňska ve středověku.....	47
2.2.7 Vesnice ve středověku.....	50
2.3 Zeměpis.....	52
2.3.1 Půda.....	52
2.3.2. Les.....	53
2.3.3 Řeky.....	54
3. Mikroregion.....	55
3.1. Mikroregion Radyně.....	55
3.1.1 Mikroregion Radyně z přírodního pohledu.....	56
3.1.2 Mikroregion z pohledu archeologie a historie.....	58
3.1.3 Turistický potenciál Mikroregionu Radyně.....	59
II. Praktická část	
4. Stezky v Kozelském polesí.....	61
4.1 Specifikační parametry stezek.....	62
4.2 Jednotlivé zastávky na stezce.....	63
4.2.1 První zastavení – Neolitické Šťáhlavice.....	63
4.2.1.1 Zastavení první, na skok do pravěku – (pracovní list č. 1).....	64
4.2.2 Druhé zastavení – půda a louky.....	66
4.2.2.1 Zastavení druhé, bylinková zahrádka – (pracovní list č. 2).....	66

4.2.3 Třetí zastavení – Úslava.....	69
4. 2. 3. 1 Zastavení třetí, život a řeka – (pracovní list č. 3).....	70
4.2.4 Čtvrté zastavení – nekropole Hájek a úvozová cesta.....	72
4.2.4.1 Zastavení čtvrté, mohyly Hájek – (pracovní list č. 4).....	75
4.2.5 Páté zastavení – Les.....	78
4. 2. 5. 1 Zastavení páté, lesní říše – (pracovní list č. 5).....	80
4.2.6 Šesté zastavení – Přírodní park Kornatický potok.....	82
4.2.6.1 Zastavení šesté, zlato a kamení – (pracovní list č.6).....	82
4.2.7 Sedmé zastavení – Lopata.....	85
4.2.7.1 Středověká Lopata.....	86
4.2.8 Osmé zastavení - Přírodní rezervace Lopata.....	91
4.2.8.1 Zastavení osmé, přírodní park Lopata – (pracovní list č.8).....	92
4.2.9 Deváté zastavení - Zaniklá ves Neslívky.....	94
4.2.9.1 Zastavení deváté, zaniklá ves Neslívky – (pracovní list č.9).....	96
5. Závěr.....	99
6. Summary.....	101
7. Použitá literatura.....	102
8. Seznam příloh.....	107
8.1 Přílohy.....	I

1. Úvod

Vlastivědné exkurze a formy práce mimo školní budovu jsou často opomíjenou částí vlastivědného učiva. Vede k tomu obtížné prosazování mimoškolních aktivit ve školní praxi a v neposlední řadě i časová a finanční náročnost exkurzí. Přesto by z hlediska moderních edukačních modulů či teorií měla být právě tematická exkurze základní metodou používanou ve vyučování vlastivědy i dalších předmětů. Prostřednictvím exkurzí je možné působivě, věcně a zajímavě prezentovat i fixovat dostatek informací, doprovodných asociací, a zprostředkovat tak nezbytný citový vztah k dějinám. Dalším pozitivem této metody je skutečnost, že děti bezprostředně poznají kulturně - historické památky svého regionu, přírodní rezervace, historická jádra měst, místa národní hrdosti či další jinak působivé objekty. Domnívám se, že využitím sebelepších učebnic přímý prožitek nelze nahradit.

Základ vyučování spatřuji nejen ve výkladu událostí, ale především v probuzení zájmu o historii. Jediná návštěva hradu má z hlediska zážitkové pedagogiky větší význam než jakékoli jiné didaktické formy využití ve školní třídě. Navíc je v možnostech učitele při těchto zážitkových aktivitách aplikovat interdisciplinární vztahy, tedy propojovat prvky dějepisné, zeměpisné, přírodopisné, popř. i jazykové a matematické. V možnostech učitele je ve vlastním regionu hledat, jak nepozorovaně a nenásilně předložit vlastivědné učivo dětem. Pro učitele je tato práce určitě náročnější na přípravu, na druhé straně však působivější, zajímavější a bezesporu více tvůrčí. Učitel může prostřednictvím dobře zpracovaných exkurzí nabídnout žákům jednak působivou prezentaci regionální historie, a jednak rozvíjet kladný vztah k přírodě a k prostředí, které dobře znají. Exkurze má v neposlední řadě podstatnou sociální funkci; pomáhá učiteli poznat děti a zároveň upevnit jejich třídní kolektiv, vztah učitele a žáka a zároveň vztah žáka ke zkoumaným památkám.

Nedílnou součástí exkurzí je hra. Helena Východská na toto téma uvádí: „*hra má v životě dětí stěžejní význam. Nejen že v předškolním věku je základní potřebou a hlavní činností dítěte, ale i v následujících letech zůstává jedním z nejdůležitějších elementů v rozvoji intelektu*“¹. Hra je dětem přirozená, je zdrojem informací a hlavně děti baví.

¹ Východská, H. *Didaktické hry ve vyučování dějepisu*. Plzeň : Pedagogické centrum Plzeň, 2003. ISBN 80-7020-121-5. 6 s.

A co děti baví, to dělají rády, a co dělají rády, to dělají často... Hra učí děti samostatně jednat, vytváří se při ní sociální vazby, vznikají nové pohledy na jinak zaběhlá fakta. Při hře děti přicházejí na souvislosti mezi událostmi. Pomocí fantazie odkrývá dějovou podobnost nebo rozdílnost. Hra také motivuje a pobízí k hledání dalších, nových informací.

Vlastivěda poskytuje pro didaktické hry skvělé podmínky, které by byla škoda nevyužít. Když mají děti touhu poznat cokoli, pomocí her jim můžeme informace zprostředkovat. Velikou výhodou v aplikování didaktických her do vyučování vidím také v tom, že má každé dítě možnost pocítit a prožít úspěch. Jestliže byl v dítěti vzbuzen dostatečný zájem, zapojuje se i ten, kdo se doposud příliš neangažoval a stál stranou. Každé dítě je jiné, má jiný projev, jinak reaguje, uvažuje. Zde dostane šanci každý. Tak svým umem, dovedností pomůže vyřešit nebo vyhrát hru třeba ten, kdo doposud o vlastivědu příliš nejevil zájem. To znamená, že nemusí být úspěšný jen ten, kdo víc zná. Tento motivační prvek probouzí v dětech skutečný zájem a obrovskou chuť do dalších aktivit. Aktivují se tak činnosti dítěte, které rozvíjí intelekt jako celek a ve výsledku vytvoří základ toho, čemu říkáme historické vědomí. Regionální historie má velký význam pro výchovu žáků. Rozvíjí jejich vlastenectví, hrdost a citové vazby k domovu, regionu i celé zemi.

Vlastivěda je součástí vyučovací oblasti Člověk a jeho svět, která se vyučuje pouze na 1. stupni základního vzdělávání. Vzdělávací obsah celé této oblasti je realizován v těchto ročnících a předmětech. V 1. – 3. ročníku je to předmět prvouka a ve 4. a 5. ročníku jsou to předměty přírodověda a vlastivěda.

Cílem této práce je zpřehlednění historického vývoje mikroregionu Radyňsko v období od pravěku do středověku a tento přehled následně didakticky aplikovat pro výuku pravěku až do středověku ve čtvrté třídě ZŠ. Vnímám, že tomuto tématu se klasické školní učebnice věnují jen okrajově.

Dalším **cílem** této práce je hledat dostupné, reálné a zcela praktické kroky, které by mohly učitelé pomoci představit tzv. historické vědomí školním dětem. Nejlépe nepozorovaně a nenásilně. Pro tento účel jsem vytvořila soubor pracovních listů, který

obsahuje didaktické hry. Přála bych si, aby má práce inspirovala nejen učitele na Radyňsku, ale aby byla inspirací pro učitele vlastivědy i v ostatních regionech.

Soubor pracovních listů, které jsem vytvořila pro vlastivědnou exkurzi, se může použít i ve vyučovacích hodinách ve třídě. Doporučuji však tyto pracovní listy využít právě při exkurzi v terénu. Délka celé trasy exkurze je 8 km. Celá trasa je variabilní a lze ji podle potřeby zkrátit. Také se nemusí plnit všechna zastavení na cestě a tím i vypracovávat všechny pracovní listy.

Svoji diplomovou práci jsem rozčlenila na dvě hlavní části. Na **teoretickou část a praktickou část**. Snažila jsem se především o vytvoření logického a systematického celku, který by mohl v budoucnosti sloužit jako komplexní manuál odborně historických informací i didaktických návodů pro využití ve vyučování vlastivědy. V **teoretické** části jsem se věnovala regionální archeologii, historii, zeměpisu a Mikroregionu Radyně. V regionální archeologii jsem nejprve představila osobnost F. X. France. Poté jsem vymezila jednotlivá období v pravěku a porovнала s námi sledovaným územím. Další podkapitolu jsem věnovala mohylovému pohřebišti v pravěku. V historické části mé práce jsem popsala vývoj osídlení našeho regionu od dob Slovanů, přes dobu Přemyslovců, Lucemburků až po bouřlivou dobu Husitů. Zeměpisnou částí práce jsem shrnula půdu, les a řeky, tedy prostředí, které bezpodmínečně ovlivňuje život člověka. Teoretickou část jsem zakončila popisem Mikroregionu Radyňska a to jak z přírodního pohledu, tak z pohledu historického a archeologického. Také jsem rozvedla bohatý turistický potenciál Mikroregionu Radyně. **Praktickou** část mé diplomové práce jsem věnovala stezkám v Kozelském polesí, kam jsem umístila vlastivědné exkurze. Podrobně zde popisuji jednotlivé zastávky na stezce. Ke každému zastavení jsem vypracovala podrobnou metodiku pro učitele. Hlavní myšlenkou byla snaha o vytvoření uceleného komplexu informací a pracovních listů tak, aby vlastivědné exkurze byly snadno použitelné v praxi.

V přípravné fázi mé práce jsem získávala informace hlavně z dostupné literatury. O historickém vývoji daného území jí existuje dostatečné množství. Kniha ***Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*** (Metlička a kol., 2015) se velice podrobně zabývá vývojem celých jihozápadních Čech od doby kamenné až do doby raného středověku. Kniha ***Památky pravěku na území ČSSR*** (Sklenář, 1974) je chronologické popsání pravěkého

vývoje na území tehdejšího ČSSR. Dalším titulem je dílo *Pravěk českých zemí v Evropském kontextu* (Bouzek, 2005).

Velice důležitým zdrojem informací pro mne byl vlastní terénní výzkum. Několikrát jsem navštívila všechna místa v regionu, o kterých píše ve své práci. Vybrala jsem konkrétní místa pro zastavení na trase vlastivědné exkurze. Při vlastivědném bádání jsem navštěvovala muzea, výstavy, expozice, přednášky, skanzeny.

I. Teoretická část

2. Vymezení základních pojmů používaných v této práci

V této kapitole provedu obecné vymezení problematik týkajících se námi sledovaného území, abych se mohla v praktické části (samotné naučné stezky) soustředit pouze na konkrétní body naučné stezky.

Určitá období, či témata, která jsou zájmem naučných stezek, zpracuji dopodrobna, ostatní pouze okrajově, či vůbec.

Jelikož se jedná o obecnou část, lze tuto problematiku se žáky probrat před návštěvou naučné stezky v rámci vyučovací hodiny.

2.1 Archeologie a její metody

Jelikož nám chybí písemné prameny z pravěkého období, poznáváme pravěké kultury zejména pomocí artefaktů, které po sobě lidé při své činnosti zanechali. Těmito hmotnými prameny se pak zabývá právě archeologie, která je za pomoci různých metod zkoumá. Hlavní metodou archeologie je terénní výzkum. Známe dva druhy terénního výzkumu, a to destruktivní či nedestruktivní metody výzkumu. Nedestruktivní výzkum nezasahuje do archeologických situací. Sem řadíme například leteckou archeologii, či skenování reliéfu krajiny za pomoci metody Lidar. Druhou metodou je destruktivní výzkum, což je nejběžnější archeologická metoda ve formě vykopávek, které nám odkrývají zahloubené objekty². Bohužel při tomto výzkumu dochází k nevratnému zničení naleziště.

Mezi artefakty může patřit vše, co souviselo s lidskou činností na tomto světě, např.: zuhelnatělé zrno obilí, mince, keramická nádoba, železný meč atd. Po terénním výzkumu dle Milana Metličky přichází na řadu zdlouhavá a různorodá činnost, jako je konzervace, vyhodnocování (tzv. nálezová zpráva) a evidence artefaktů. Na podkladě takto získaných informací se provádí různé studie a publikační činnost. Speciálním oborem archeologie je pak experimentální archeologie, jejíž počátky lze nalézt u nás v západních Čechách na podkladě práce amatérského archeologa F. X. France (viz dále). Tento obor se dle Milana Metličky „*snaží rekonstruovat původní výrobní postupy nalezených artefaktů, a tedy i způsob života pravěkých obyvatel a jejich dalších činností*“³.

Archeologie samozřejmě není věda, která by byla uzavřena sama do sebe. Proto, aby její výsledky měly nějakou validitu, musí spolupracovat se spoustou vědních oborů, které její výsledky doplňují a dávají tak celkovou představu o životě lidí v minulosti. Mezi obory, s kterými archeologie spolupracuje, lze zařadit např.: antropologii, historii, geologii, pedologii, archeozoologii, archeobotaniku, genetiku a mnoho dalších vědních disciplín. Důležitým pomocníkem je pak pro archeologii i metoda radiokarbonového datování pomocí rozpadu uhlíku C14.

² Jednou ze základních metod destruktivního zkoumání je stratigrafie. Jedná se o zkoumání jednotlivých vrstev půdy za pomoci vykopávek. Stratigrafie nám říká, jak tvrdí Milan Metlička, „*že jednotlivé vrstvy jsou ukládány v terénu tak, jak postupně vznikaly. Znamená to, že archeologie nejprve odkrývá vrstvy s nálezy např. z období středověku, pak doby železné, ještě níže doby bronzové a doby kamenné*“ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. s. 15.

³ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 166 s.

2.1.1 F. X. Franc

Z pohledu archeologických osobností je pro náš region i stezky klíčová osoba F. X. France, který působil v našem regionu, a vděčíme mu za počátky výzkumu archeologie v západních Čechách.

„F. X. Franc se narodil 3. 12. 1838 v Hostivicích u Prahy. V dětství osiřel a byl vychován u příbuzných. Do 12 let, kdy školní vzdělání dokončil, navštěvoval jen českou vesnickou školu. Pak se učil zahradníkem“⁴. Po studiích působil jako zahradník na několika místech v Čechách. Nějaký čas dokonce pracoval jako zahradník ve vídeňském Schönbrunu, kde získal nemalé zkušenosti v oboru. Jak dále uvádí Jana Radová, „devět let pak působil na zámku Hluboká v jižních Čechách, odkud jej na doporučení v červnu 1871 poslali na zámek Kozel u Štáhlav, kde působil jakožto „umělecký zahradník“ až do roku 1893“⁵. V této době vypracoval kromě jiného pro hraběte Arnošta Karla z Valdštejna i plány na přeměnu zahrady a zámeckého parku na Kozlu.

Franc byl na svou dobu renesanční člověk, který kromě toho, že byl vynikající zahradník, tak měl také spoustu koníčků, které zúročil v pozdější době v jeho archeologických výzkumech. Byl vynikající kreslír, zeměměřič⁶.

Počátky archeologického zájmu dle Jana Johna lze u France pozorovat kolem roku 1878, kdy mu *„lesník na Bzí F. Přibík přinesl ukázat keramické střepy, které našel při dobývání jezevčí nory na velké skále u Bzí“⁷. Ve své činnosti pak nepolevil a objevil shluky mohylových pohřebišť v okolí zámecké obory na Hájku. Své výzkumy v pozdější době rozšířil i na zaniklé vesnice Kozelského polesí a na lokalitu Hůrka ve Starém Plzenci. Díky tomu máme od France ucelený pohled na historii našeho regionu.⁸*

⁴ Dostupné z: <http://www.kornatice.cz/turistika/naucna-stezka/> (10. 5. 2017)

⁵ RADOVÁ, J.: František Xaver Franc: Život a dílo, In: Metlička, M. (ed.), Archeologie západních Čech 1. Plzeň: Západočeské muzeum, 2010, IBSN 978-80-7247-076-1 s. 5 - 7. (s. 5)

⁶ Dále jak uvádí Jana Radová, se věnoval řezbářství, hudbě (hrál na mnoho nástrojů), včelařství.

⁷ JONH, J.: *Výšinné lokality středního neolitu v západních Čechách*. Plzeň : Katedra archeologie ZČU, 2010. IBSN 978-80-7043-956-2. 9 s.

⁸ „V letech 1878-1896 prozkoumal na 12 pohřebišťích kolem 400 mohyl a tři sídliště. Své výzkumy pečlivě dokumentoval. Výsledkem této práce, je 121 kresebných tabulí, které informují o podobě nálezů z výzkumů mohyl, plochých hrobů a sídliště“(N. s. France, 2012: tab. 1.).

Franc byl dle Jany Radové v oboru archeologie autodidaktem bez jakéhokoli akademického vzdělání, velmi brzy si však vytvořil svoji vlastní výzkumnou metodu⁹. Jeho píle, výsledky bádání a osobní nasazení přispěly k tomu, že se časem stal velmi uznávanou osobností ve vědeckých kruzích. Dále podnikl v tomto směru několik pracovních cest do Vídně, Berlína, Basileje i jinam, a byl v písemném kontaktu s českými i zahraničními archeology.

Jana Kepková uvádí, že po neshodách s Valdštejnem¹⁰ Franc opustil jeho služby na zámku Kozel a stal se v roce 1893 tajemníkem Městského historického muzea v Plzni, kde pokračoval ve své archeologické práci na celém území západních Čech (Plzeň sever, v okolí Plzně, Klatovsko, Domažlicko). Jeho příchod do Západočeského muzea znamenal počátek systematického budování pravěké sbírky muzea. V roce 1904 těžce onemocněl a opustil muzeum. Roku 1910 zemřel a byl pohřben na Ústředním hřbitově Plzeň.

Osoba F. X. France byla nejen pro Štáhlavsko, ale i pro archeologii velice důležitá a cenná. Podle Jany Radové, „jako první vypracoval nástin chronologie pravěku západních Čech od neolitu po laténské období, oddělil neolit a eneolitu jako 2 po sobě jdoucí etapy (ačkoliv jejich pořadí obrátil), rozpoznal sídliště s chamskou kulturou“¹¹. Jeho metody si získaly svoje místo v archeologii a používají se dodnes¹².

Jeho dvě zásadní díla vyšla až v roce 1988 pod názvem „Štáhlauer ausgrabungen“ a „Přehled nalezišť v oblasti Mže, Úhlavy, Radbuzy a Klabavy“ z iniciativy Věry Šaldové z AÚ AVČR v Praze.

⁹ Zajímal se o to, jak se prehistorické nástroje vyráběly a jak fungovaly. Na podkladě tohoto zájmu začal různě experimentovat s výrobou a používáním nástrojů. Dal tak základ oboru experimentální archeologii, která se naplno etablovala v praxi až ve druhé třetině 20. století.

¹⁰ Valdštejn nechtěl vydat jeho práci Štáhlauer ausgrabungen.

¹¹ RADOVÁ, J.: *František Xaver Franc: Život a dílo*, In: *Metlička, M. (ed.), Archeologie západních Čech 1*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2010, IBSN 978-80-7247-076-1 s. 5 - 7. (s. 7).

¹² Kromě toho, že se Franc systematicky věnoval pravěku, dotkl se okrajově do té doby zcela neuznávané kategorie, kterou byla středověká archeologie. Výzkumem středověkých komplexů na Štáhlavsku se stal pionýrem historické archeologie.

2.1.2 Vymezení jednotlivých období v pravěku

V průběhu pravěku došlo k vývoji moderního člověka do dnešní podoby. Člověk začal vytvářet hmotnou a duchovní kulturu, sociální stratifikaci, komplikované společenské vztahy. Vznikalo náboženství, umění, rozvinul se směnný obchod, byl položen základ většiny dnešních řemesel. Došlo k rozsáhle proměně doposud divoké krajiny - zakládala se sídla, budovaly se cesty a pole.

Dnes pravěk dělíme obecně do několika úseků: starší doba kamenná (paleolit), střední doba kamenná (mezolit), mladší doba kamenná (neolit), pozdní doba kamenná (eneolit), doba bronzová, starší doba železná (halštát), mladší doba železná (latén), doba římská, doba stěhování národů. Vše to uzavírá doba hradištní, která je mostem v přechodu od pravěku k ranému středověku (příloha č.1.).

2.1.2.1 Paleolit (2,5 mil až 10 tis. př. n. l.)

První lidské společnosti byly lovecko-sběračské. Životní styl nejstarších lidí se během stovek tisíc let zásadně neměnil. Jednalo se o život v neustálém pohybu, kdy obyvatelé nezůstávali větší čas na stejném území, to znamená, že pokud paleolitický člověk vyčerpá všechny dostupné zdroje, posunul se v krajině o kus dále.

Objevují se první kamenné nástroje, cca od 40. tisíc let př. n. l. se setkáváme s prvními formami umění, na podkladě čehož můžeme usuzovat o stále se rozšiřujícím abstraktním myšlení (tzv. sapientace).

Na námi sledovaném území není prokázána přítomnost lidu období paleolitu.

2.1.2.2 Mezolit (10 tis. – 5 600 př. n. l.)

Mezolit, jak uvádí Milan Metlička, „je závěrečným obdobím kořistnického způsobu života, který se měnil v důsledku změny klimatu“¹³. V důsledku změny krajiny (ústup ledovců atd.) došlo k vymizení velké zvěře, načež prehistorický člověk musel změnit

¹³ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 24 s.

od základu svoji strategii obživy. „Zdrojem obživy se stává drobná lesní zvěř, rybolov a stejně jako v předešlém období i sběr plodin“¹⁴ Na podkladě této strategické změny dochází i ke změnám v oblasti sídelní. Mezolitický člověk se usazuje v krajině, z které má široký rozhled do okolí, nejčastěji na hranách říčních teras či návrších. Jedná se v podstatě o přechodové období mezi paleolitem a neolitem.

Na námi sledovaném území není prokázána přítomnost lidu tohoto období.

2.1.2.3 Neolit – mladší doba kamenná (5 600 – 4 200 př. n. l.)

V mladší době kamenné dochází k tzv. neolitické revoluci, což znamená, že se člověk začal usazovat na jednom místě, kde praktikoval primitivní pěstitelství a chov dobytka. Na tomto jednom místě si budoval z počátku nehrazené osady, pro které si vybíral úrodné nížiny poblíž říčních toků.

Dle Karla Sklenáře obyvatelé neolitu nebyli původními obyvateli z doby mezolitické, ale přišli k nám z Karpatské nížiny, „z okruhu nejstarší neolitické kultury starčevsko – krišské, event. i vinčské. Tyto zemědělské kolonisty můžeme považovat současně za první Indoevropany, příslušníky středoevropské větve indoevropské, která se do nitra Evropy posunula postupně z jihovýchodní Evropy“¹⁵. Tento příchod nových osadníků (v Čechách od 6. tisíciletí př. n. l – kultura lineární keramiky viz dále), zásadním způsobem ovlivnil další období neolitu u nás (zemědělství, chov dobytka). To mělo za následek, že se kultury začínají usazovat na jednom místě,¹⁶ kde si budují sídliště se stálými příbytky tzv. dlouhé domy (příloha č. 2.)¹⁷. Tyto dlouhé domy obývalo jen několik rodin, které se staraly o chod komunity (rodiny). Například již pekly chleba atd.

¹⁴ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 24 s.

¹⁵ SKLENÁŘ, K.: *Památky pravěku na území ČSSR*. Praha : Orbis, 1974. 21 s.

¹⁶ Neolitičtí lidé se zemědělstvím připoutali k jednomu místu, čímž opustili předešlý kočovný model života.

¹⁷ „Sídliště zpravidla tvořilo několik dlouhých domů, někdy seskupených kolem volného prostoru – návsi, jindy postavených v nepravidelných řadách. Domy byly široké 5-7 m a dlouhé 40 metrů. Stěny domu byly propleteny proutím a omazány hlinou ze stavebních jam. Střecha byla pokryta došky z rákosí nebo slámy). Typická orientace domů ve směru zhruba severozápad-jihovýchod se opakuje s určitou odchylkou na všech neolitických sídlištích. V přední části domu (jihovýchod) se předpokládá jakési podkroví ke skladování potravin a ukládání materiálu. Vnitřní vybavu domu tvořilo několik ohnišť, umístěných zpravidla ve střední části domu. Zadní část domu mohla v zimě sloužit k přechodnému ustájení dobytka“ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 31 s.

Dle Milana Metličky stavby neměly dlouhou životnost. Ta se různila dle typu prostředí, kde stály. Například ve vlhkém prostředí vydržely stavby mnohem kratší dobu než v suchém prostředí (zde se uvádí životnost domu jednu až dvě generace). Těchto dlouhých domů bylo v jedné vsi několik a tvořily neolitické sídliště. Neolitická sídliště byla rozmístěna kolem řek s kvalitní půdou a dle Martina Kuny byla jejich vzájemná vzdálenost cca 1-3 km od sebe. Při archeologickém zkoumání byly nalezeny na sídlištích kromě dlouhých domů i jiné stavby, např: hliníky, stavební jámy, zásobní jámy, pece, kůlové a sloupové jámy.

V neolitu se již standardně zpracovávaly kamenné suroviny, rostlinná či živočišná vlákna a dřevo. Také již byla známa vypálená keramika (příloha č. 3.), což nám ukazuje na standardní využívání ohně. Dokonce byla již známa i výroba textilu¹⁸. Nástroje sice stále zůstávají kamenné jako v předešlých obdobích (pazourky atd.), ale objevuje se zde i podle Milana Metličky „*nový výrobní postup – z broušeného kamene jsou vyráběny kamenné sekyry, motyky a klíny, které sloužily zejména ke zpracování dřeva. Z kamene byla také vyráběna drtidla na obilí (příloha č. 4).*“¹⁹ Ve velké míře se používaly i kostěné nástroje, které byly určeny ke zpracování kožešin či kůže. Dále se s nimi šilo, pletlo, popřípadě se s nimi zdobila keramika.

Jak tvrdí Karel Sklenář, na podkladě nálezů ženských sošek a dlouhých domů, popřípadě na podkladě komparace s dnešními primitivními kmeny např. v Amazonii se lze domnívat, že se jednalo o matriarchální společnost. Tyto předpoklady jsou dle tvrzení Jana Bouzka usuzovány na předpokladu magického postavení ženy (kněžky). „*Božské síly země, úrody a plodnosti byly uctívány především a také kněžky tenkrát zaujímaly přední postavení ve společnosti*“²⁰

¹⁸ Kožené oblečení začínají nahrazovat tkané oblečky z vlny či lnu.

¹⁹ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 28 s.

²⁰ BOUZEK, J.: *Pravěk českých zemí v Evropském kontextu*. Praha : Triton, 2005, IBSN 80-7254-685-6. 36 s.

2.1.2.3.1 Neolit na námi sledovaném území

Pokud zkoumáme západní Čechy, tak osídlení v neolitu je kolem Plzně již dle Milana Metličky značné. V tomto období lze také doložit určitý kontakt s bavorskými kulturami. „*Podél Radbuzy zasáhlo neolitické osídlení až na Domažlicko, kudy vedla důležitá komunikační trasa překračující průsmyky pohraniční hory a směřující do bavorského Podunají, odkud byla do Čech přinášena surovina (deskovitý rohovec) pro výrobu štípaných nástrojů*“²¹

V Mikroregionu Radyně dle Milana Metličky lze nalézt neolitické osídlení v obcích Starý Plzenec, Šťáhlavy, Šťáhlavice, Letkov, Losiná, Útušice.

Neolit na námi sledovaném území byl zastoupen dvěma kulturami a to: Kulturou s lineární keramikou a Kulturou s vypíchanou keramikou.

2.1.2.3.1.1 Kultura s lineární keramikou (5600–5000 př. n. l.)

Plzeňsko, jak tvrdí Milan Metlička, v pozdním stupni kultury lineární keramiky (cca 5100 př. n. l.) bylo napojeno na středočeské oblasti a byly zaznamenány silné kontakty na bavorské kmeny, hlavně na podkladě nálezů bavorského rohovce.

Jednalo se o nejstarší kulturu mladší doby kamenné (neolitu), ve které se objevovali první zemědělci na našem území, kteří již ovládali výrobu keramiky. Podle typického zdobení keramiky dostala i kultura svůj název. Na Plzeňsku (v blízkém okolí a Plzni) byla tato keramika nalezena na mnoha místech, což naznačuje již masivní osídlení tohoto regionu²². Jak uvádí Milan Metlička, bylo na Plzeňsku²³ nalezeno i několik pohřbů této kultury.

²¹ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 30 s.

²² „*Lidé této kultury se během poměrně krátké doby rozšířili na rozsáhlé území střední a části západní Evropy a do našeho kraje pravděpodobně přišel ze středočeské oblasti*“ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 36 s.

²³ Chotěšov, Křivice, Litice, Radčice.

Počátky osídlení kultury s lineární keramikou byly poměrně klidné a mírové, ale na konci tohoto období nejspíše došlo ke zhoršení situace a k bojům mezi kmeny. Tuto domněnku archeologové zdůvodňují tím, že se začínají kromě sídlišť v rovinách objevovat i první vyvýšené sídliště např.: Druztova-Věžka, Milínov-Lopata.

2.1.2.3.1.2 Kultura s vypíchanou keramikou (5000–4400 př. n. l.)

V kultuře s vypíchanou keramikou už docházelo k opevňování osad a byly doloženy i násilné střety mezi kmeny. Proč se tak stalo, se neví – žádné vnější vlivy, či změny klimatu atd. nejsou doloženy. „Podle H. Spatze nelze vyloučit působení určité náboženské skupiny – sekty“²⁴. Ivan Pavlů dále tvrdí, že na podkladě této krize (změn) v závěrečném období neolitu docházelo k velkým změnám jak společenským, tak i hospodářským. Zajištění obživy zemědělstvím se neměnilo, ale výrazně se měnilo umění a kulturní projevy, které se nejvíce projeví na výzdobě keramiky (příloha č. 5.), podle které je toto období pojmenováno. Dle Karla Sklenáře se jednalo už o čistě středoevropskou kulturu a docházelo k zintenzivnění kontaktů s bavorským Podunajím.

2.1.2.4 Eneolit – pozdní doba kamenná (4200–2200 př. n. l.)

V eneolitu zůstávalo zemědělství hlavním zdrojem obživy a z úrodných sprašových půd se přesouvalo i na okolní ne tolik kvalitní půdu, čímž se rozšířila i sídelní plocha. Dle Karla Sklenáře začínal být využíván dobytek k tažení oradla, což mělo za následek větší výnosnost polí a s tím spojenou větší hustotu zalidnění (nicméně v západních Čechách opačný efekt). Osady byly umístovány na vyvýšených místech někdy s hrazením, což může nasvědčovat na neklidnou dobu a potřebu ochrany. Komunity byly členěny na menší skupiny. V této době se již v menší míře začínal využívat první kov jako je měď²⁵, zdokonalují se zbraně²⁶ (např. sekeromlat – příloha č. 6.). Kromě chovu zvířete (domestikace) docházelo i k většímu výskytu lovu divoké zvířete. Jan John říká, že k již

²⁴ PAVLŮ, I.: *Archeologie pravěkých Čech. 3, Neolit*. Praha : Archeologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-86124-71-1. 37 s.

²⁵ „K výrobě šperků a posléze i zbraní se v omezené míře začíná využívat první kov – měď. Proto je někdy také nazývána tato doba měděnou“ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 39 s.

²⁶ Kromě kamenných nástrojů se stále častěji objevovaly nástroje z kostí a parohů (šídla, jehly, hroty, parohová sekero mlaty).

hojně využívané pšenici nabývala na významu další obilovina a to ječmen, který se nechával kvasit²⁷.

Na podkladě změn v eneolitu Karel Sklenář předpokládá, že muži začali mít větší úlohu²⁸ a matriarchát byl vystřídán patriarchátem. Jak uvádí k tomuto tématu dále Karel Sklenář: „*V původní rodové společnosti docházelo k vydělování tří generačních velkorodin, v nichž přední postavení měl stařešina – náčelník – patriarcha, který členům velkorodiny neomezeně vládl*“²⁹. Na tomto podkladě mohlo docházet k první stratifikaci společnosti.

2.1.2.4.1 Eneolit na námi sledovaném území.

V časném eneolitu (4200–3800 př. n. l.) jsou západní Čechy řídko osídleny³⁰, což by mohlo naznačovat, dle tvrzení Milana Metličky, že zdejší prostor sloužil spíše jako tranzitní oblast mezi sousedními oblastmi.

U starého eneolitu (3800–3350 př. n. l.) jsou v kraji dokládány ještě chudší nálezy. Jak uvádí Milan Metlička „*opouštěním sídlišť v zemědělsky příhodných údolích velkých řek se zcela změnila sídelní strategie, což muselo mít příčinu v určitých společenských změnách. Osady byly většinou situovány na temenech vysokých kopců, nebo na rozlehlých vrcholových plošinách stolových hor*“³¹. Tato nízká hustota osídlení se začíná v našem kraji měnit až ve středním eneolitu (3350–2800 př. n. l.), kdy se na západě Čech objevuje specifická Chamská kultura (viz dále).

²⁷ „Právě komunikační složka společenských vztahů, založená na konzumaci nejspíše alkoholických nápojů, měla v eneolitu nepochybně značný význam“ John, Jan. *Výšinné lokality středního neolitu v západních Čechách*. Plzeň: Katedra archeologie ZČU, 2010. ISBN 978-80-7043-956-2. 43 s.

²⁸ „Muž – chovatel dobytka, oráč, lovec a ochránce společného majetku – zaujal vůdčí postavení ve výrobě, a tím i ve společnosti“ SKLENÁŘ, K.: *Památky pravěku na území ČSSR*. Praha: Orbis, 1974. 87 s.

²⁹ SKLENÁŘ, K.: *Památky pravěku na území ČSSR*. Praha: Orbis, 1974. 9 s.

³⁰ Z Mikroregionu Radyně známe pouze v tomto období (časný a starý eneolit) dvě rovinná sídliště, a to mezi Starým Plzencem a Koterovem a jedno u Útušic. Jinak na tomto území byly objeveny pouze ojedinělé nálezy kamenných broušených nástrojů v obcích: Štáhlavy, Netunice. (zdroj: METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 45 s. – odvozeno z mapy.

³¹ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 48 s.

V mladším eneolitu (2800 - 2200 př. n. l.) se na západě Čech vyskytují podle Milana Metličky jen ojedinělé artefakty, a námi sledované území (Mikroregion Radyně) je dokonce bez nálezů. V té době nejspíše kraj sloužil opět jako koridor k transferu mezi středními Čechy a Podunajím.

2.1.2.4.1.1 Chamská kultura – střední eneolit (3350–2800 př. n. l.)

Chamská kultura se do západních Čech dostala z jihozápadního Bavorska. Svě jméno dostala podle nalezeného sídliště v blízkosti německého Chamu. Dodnes se, jak uvádí Jan John, podařilo prokázat přes 70 lokalit rozestých po celém kraji. Její hlavní koncentrace byla převážně v Podunají. Kromě Bavorska a západních Čech se pozůstatky této kultury objevují také v Horním Rakousku.

V Čechách se podle Jana Johna Chamská kultura nacházela převážně jen v západních Čechách a vyskytla se zde náhle, bez předešlé návaznosti na dané kultury, narozdíl od Bavorska, kde plynule navazovala na předešlá etnika.

Kultura osidlovala převážně malé výšinné plochy na skalních sutích u řek či potoků. „*Není pochyb o tom, že vyvýšené lokality středního eneolitu sloužily jako obytné komponenty. Na lokalitách stály dřevohlinité stavby (nálezy mazanice), docházelo zde k manipulaci s potravinami (nálezy obilí), výskyt brusů svědčí pro výrobu kamenných a kostěných nástrojů rovněž přímo v obytném komponentu. Vzhledem k jejich velmi malé rozloze³² však musíme předpokládat, že velké množství aktivit se odehrávalo někde v jejich okolí³³.* Tím se myslí různé výrobní a skladovací areály, jako byly např.: pravěká pole, pastviště, skladovací píce, ohrady pro domácí zvířata atd.

Poloha osad ve vyšších nadmořských výškách naznačuje, že zemědělství nebylo hlavním zdrojem obživy. Tito lidé se spíše živili chovem dobytka (pastevectví) a lovem³⁴. Proto je také někdy Chamská kultura považována za pastevecko-zemědělskou společnost, která doplňovala svoje potřeby příležitostním lovem divoké zvěře.

³² Sídliště měly malé rozměry, což naznačuje že osadu tvořilo jen pár rodin.

³³ JOHN, J.: *Vyšinné lokality středního neolitu v západních Čechách*. Plzeň: Katedra archeologie ZČU, 2010. ISBN 978-80-7043-956-2. 30 s.

³⁴ Mezi hlavní domestikovaná zvířata patřil: skot, prase, ovce, koza pes a objevuje se již ojediněle i kůň. Mezi lovená zvířata patřil: jelen, srnec a divoké prase.

Předpokládá se, že hlavním pracovním náčiním této doby (dle nálezů) byly broušené klínky a štípaná industrie (příloha č. 7.). Dalším z častých artefaktů, které byly nalezeny na vyvýšených sídlištích, byly hliněné přesleny, což nám podává důkaz o rozvinutém tkalcovství a existenci tkalcovských stavů (příloha č. 8.).

V Mikroregionu Radyně známe významné naleziště Chamské kultury na Hůrce ve Starém Plzenci. V blízkém okolí je také doloženo chamské výšinné sídliště na zřícenině pozdějšího středověkého hradu Lopata.

2.1.2.5 Doba bronzová (2 200 – 800 př. n. l.)

Na začátku doby bronzové docházelo k postupnému nahrazování kamenných předmětů za předměty z bronzu (příloha č. 9.), podle kterých také dostala doba své jméno. Začala se objevovat řemesla a obchod a s tím spojená následná stratifikace společnosti. Větší využití bronzu mělo za následek rozvoj dálkového obchodu a s tím nutnost vzniku určité vrstvy, která tento obchod organizovala. Na podkladě těchto změn dle Luboše Jirána došlo k výraznému rozvoji hospodářství, především řemeslné výroby³⁵. S příchodem kovů docházelo také ke změně v náboženském vnímání světa. Jak uvádí Jan Bouzek: „*Kovy byly v obecném podvědomí spojeny s planetami a jejich božstvy. Měď byla substancí Venušinou, Ištar, Astarty, cín substancí Diovou či jupiterskou, a jejich slitina tedy obsahovala jak lásku, tak moudrost ve vhodné směsi*“³⁶. Začíná se objevovat kult slunce, který postupně nabývá na intenzitě.

V počátcích zůstávalo společenské uspořádání stejné jako v eneolitu. Rodový patriarchát přetrvával až do konce doby bronzové, kdy se začínají objevovat hradiště, rozvíjí se zbraně, zdokonaluje se zemědělství. Karel Sklenář uvádí, že „*rozvoj zbraní a hradisek, poklady bronzů a někdy bohatá výbava nebožtíků (mohylové kultury viz dále)*

³⁵ „*Směnné vztahy byly v době bronzové jistě jedním ze základních průvodců progresivního vývoje tehdejší společnosti. Prostřednictvím těchto vztahů docházelo nejen k výměně hmotných statků, ale také k výměně znalostí o nových objevech, nových technologiích a patrně i k šíření nových světonázorových představ, což mohlo hrát ve svém důsledku důležitou roli i v procesu vzniku nových archeologických kultur*“ JIRÁŇ, L., a kol.: Archeologie pravěkých Čech / doba bronzová 5. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN: 978-80-86124-78-0. 15 s.

³⁶ BOUZEK, J.: *Pravěk českých zemí v Evropském kontextu*. Praha: Triton, 2005, ISBN 80-7254-685-6. 76 s.

*naznačuje, že patriarchální zřízení rodové společnosti se dále upevňovala a že se připravovalo vydělení stařešin velkorodin jako vrstvy, která se v dalším vývoji povýšila nad ostatní*³⁷.

Z doby bronzové jsou známy tři typy obydlí, a to: nadzemní kůlové stavby, stavby se základovými žlaby a domy se zahloubenou podlahou – polozemnice. Nadzemní domy byly řešeny dvojím způsobem. Buď se jednalo o srubové chaty, nebo byly stěny vypleteny proutím a omazány hlínou. Nebo to byly klasické polozemnice. Někdy byly k obytným domům ještě připojeny přístavky.

2.1.2.5.1 Doba bronzová na námi sledovaném území

Starší a počátek střední doby bronzové (2200–1650 př. n. l.) na území mikroregionu Radyně je bez nálezu. Jihozápadní Čechy v tomto období jsou neosídleny. Na přelomu starší doby bronzové se střední dobou se u nás náhle objevila mohylová kultura. Jednalo se o novou vlnu přistěhovalců, jejichž původ nacházíme ve středním Podunají.

2.1.2.5.1.1 Střední doba bronzová – Mohylová kultura (1650–1250 př. n. l.)

Luboš Jiráň uvádí, že „*zatímco charakter artefaktů ze starší doby bronzové dokládá značnou kulturní rozmanitost a vývojovou nejednotnost odrážející se ve vysokém počtu jasně vydělitelných archeologických kultur, ve střední době bronzové se velká část Evropy sjednocuje poměrně v jednotný celek*“³⁸. Tím se myslí, že je zde velká podobnost v rámci větší části Evropy³⁹ v keramice, a hlavně se zde objevil unifikovaný pohřební ritus, a to pohřbívání pod mohyly.

³⁷ SKLENÁŘ, K.: *Památky pravěku na území ČSSR*. Praha: Orbis, 1974. 11 s.

³⁸ JIRÁŇ, L., a kol.: *Archeologie pravěkých Čech / doba bronzová 5*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN: 978-80-86124-78-0. 76 s.

³⁹ „*Zdá se být jisté, že impulz generující toto nové kulturní prostředí vycházel z území Karpatské kotliny*“ JIRÁŇ, L., a kol.: *Archeologie pravěkých Čech / doba bronzová 5*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN: 978-80-86124-78-0. 76 s.

Ve střední době bronzové došlo k masivnímu osídlení západních Čech⁴⁰. Začala se objevovat rozsáhlá mohylová pohřebiště, která mohla čítat, jak tvrdí Milan Metlička, až 100 mohyl na jedné nekropoli (viz dále). Mikroregion Radyně byl v této době intenzivně osídlen kolem Starého Plzeňce, Štáhlav a Nezvěstic, kde dnes můžeme nalézt mnoho mohylových pohřebišť. Dále můžeme v mikroregionu objevit pozůstatky i tři sídlišť této kultury (Losina, Nezvěstice, Netunice).

Jednalo se ve většině případů stále o tradičně zemědělskou společnost, ale osídlování výše položených míst naznačuje pokles zemědělské aktivity a vzrůst chovu dobytka. Osídlování méně příhodných míst k zemědělství mohlo být způsobeno také ochlazením klimatu. Další faktor při zakládání sídlišť ve vyšších polohách mohl být obranný (např: dobrý výhled do krajiny).

Archeologové našli v našem kraji relativně mnoho hmotných pramenů z této doby (jak keramických, bronzových, tak dokonce i ze zlata). Objevily se již sofistikovanější zbraně⁴¹, šperky (příloha č. 10.) a jiné předměty denní potřeby (převážně zemědělské povahy). Nálezy jantarových korálek v mohylách ukazují na probíhající kontakt s baltskou oblastí. Jako hlavní komunikační či obchodní spojnice v této době nejspíše sloužily řeky, které byly hlavními tepnami obchodu. Mezi hlavními surovinami, které se do Čech importovaly, byla měď a sůl.

V této době se významněji začaly projevovat třídní rozdíly (vydělování elit), což dokládají především rozdílné nálezy v mohylách. Některé mohyly byly vybaveny buď zlatými předměty či výjimečnými artefakty, kterými mohly být i zbraně naznačující exkluzivní postavení majitele v rámci komunity.

⁴⁰ „V souvislosti s genezí mohylové kultury v západních Čechách se předpokládá, že i sem dospěl onen proud, který pronikl do centrálních české oblasti přímo z Karpatské kotliny a rakouského Podunají. Nicméně na finální podobu zdejšího kulturního prostředí zřetelně zapůsobila také vazba na jihozápadní sousedství, tedy oblast německého Podunají a Horního Falce, kde pozorujeme příliv nových kulturních prvků z Karpatské kotliny přímo podél dunajského toku již na samém konci starší doby bronzové. Toto kulturní působení z německého Podunají k severozápadu a snad i imigrace nové populace tak patrně přispěly definitivnímu zformování kulturně-regionální entity, která bývala tradičně nazývána česko-hornofalckou mohylovou kulturou“ JIRÁŇ, L., a kol.: Archeologie pravěkých Čech / doba bronzová 5. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN: 978-80-86124-78-0. 76 s

⁴¹ „Ze zbraní se nově objevují různé dlouhé meče a dýky se dvěma nebo čtyřmi nýty upevňující dřevěnou rukojeť. Mezi výzbrojí bojovníka nechybělo ani bronzové kopí a luk se šípy s bronzovými hroty. Znakem moci a vůdčího postavení ve společnosti jsou sekeromlaty s kotoučovým tělem a dvouramenné sekeromlaty“ METLIČKA, M., a kol.: Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 67 s.)

Od této kultury se nese jako červená nit' kontinuita s dalšími kulturami, které přišly potom. Například Luboš Jiráň tvrdí, že „*tento nepřerušovaný kulturní vývoj bývá užíván jako hlavní argument pro tézi, že právě nositelé mohylové kultury již náležejí k populaci, která je v mladších obdobích nazývána keltskou*“⁴²

2.1.2.5.1.2 Mladší doba bronzová – milavečská skupina (1250–950 př. n. l.)

Předpokládá se, že milavečská skupina byla kontinuální pokračování mohylové kultury, přičemž byla jedna z mnoha kultur mladší doby bronzové. Byla prokázána kulturní jednota s knovízskou kulturou a je brána jako její součást.

V mladší době bronzové bylo pravěké osídlení Plzeňského kraje na svém maximálním rozsahu⁴³. Co se týká Mikroregionu Radyně, došlo zde k mírnějšímu úbytku osídlení oproti mohylové kultuře a hlavní centra této skupiny se vyskytovala kolem Šťáhlavska a Nezvěsticka.

Ekonomicky bylo důležité prosperující obilnářství, které pronikalo i do méně úrodných výše postavených míst. Kromě rozvinutého zemědělství zůstával důležitým artiklem i chov hospodářských zvířat a sběr divoce rostoucích plodin.

Rovinná sídliště byla značně rozsáhlá (3–4 hektary) a předpokládá se, že byla do určité míry mobilní. Luboš Jiráň vychází se ze dvou modelů. „*První představuje přesun menších sídlišť na vzdálenost 0,5 až 2 km v rámci tzv. makrolokality, či mikroregionů, k němuž docházelo po 100 až 300 letech. Druhý model představuje „stabilní“ sídliště, na nichž probíhal kontinuální dlouhodobý vývoj*“⁴⁴. Na „stabilních“ sídlištích ovšem také docházelo k menšímu přesunování z důvodu životnosti obydlí či z hygienických důvodů (hromadění odpadu atd.).

⁴² JIRÁŇ, L., a kol. Archeologie pravěkých Čech / doba bronzová 5. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN: 978-80-86124-78-0. 128 s.

⁴³ „*České země zažívaly v té době neobyčejnou prosperitu. Hustota osad byla leckde vyšší než dnes – na jedné dnešní katastrální jednotce existovaly uvnitř hlavní sídelní zóny často tři až čtyři osady současně. Osada měla něco mezi třemi a sedmi domácnostmi*“ BOUZEK, J.: Pravěk českých zemí v Evropském kontextu. Praha: Triton, 2005, ISBN 80-7254-685-6. 117 s.

⁴⁴ JIRÁŇ, L., a kol.: Archeologie pravěkých Čech / doba bronzová 5. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN: 978-80-86124-78-0. 163 s.

Docházelo ke zdokonalování výrobků z bronzu. Zemědělské nástroje se také vylepšovaly. Např. se stále častěji začal vyskytovat bronzový srp, který měl zásadní význam v efektivitě zemědělství (zrychlení sklizně o jednu třetinu). Dle unikátního nálezů bronzového vozíku z Milavčí se lze domnívat, že již byl využíván i čtyřkolový povoz.

I když i tato skupina používala k pohřebnímu ritu stále mohylové pohřebiště (převážně žárový ritus a minimálně kostrových pohřbů), začínají se masivně objevovat i plochá pohřebiště. U plochých pohřebišť byly pozůstatky vloženy do rozměrné popelnice (příloha č. 11.). Jak uvádí Karel Sklenář, „*tento jednodušší způsob pohřbívání se šíří v pozdní době bronzové a vrcholí v plochých pohřebištích nynické skupiny, jimiž doznívá milavečský vývoj*“⁴⁵.

2.1.2.5.1.3 Pozdní doba bronzová – nynická kultura (950-800 př. n. l.)

Milan Metlička tvrdí, že „*v závěru mladší doby bronzové u nás sílí vlivy přicházející od jihozápadu, které přetvářejí milačevskou skupinu ve svébytnou nynickou kulturu pozdní doby bronzové*“⁴⁶. Jednalo se o závěrečný úsek doby bronzové, kde vrcholila produkce a rozmanitost artefaktů z bronzu. Byl to vrchol doby bronzové.

V našem kraji intenzita osídlení opět poklesla, ale ve velkém začala se objevovat hradiště, která lze s určitou nadsázkou brát jako určitá centra dané oblasti. Na hradištích se nejspíše vyskytovala mocenská vrstva, která ovládala nejbližší okolí. Co se týká námi sledovaného mikroregionu, tak známe pouze rovinné sídliště ve Šťáhlavicích.

O nynické kultuře by se dalo říct, že je to určitý přechodový stupeň do doby halštatské. Jak udává Karel Sklenář, došlo ke zdokonalení zemědělství. „*Z obilnin se vedle dřívějších druhů uplatňuje významněji žito a proso obecné, nově pak vystupuje oves setý. Byly známy již jaře i ozimy, vytvářely se pravidelné přílohové nebo úhorové soustavy*“⁴⁷.

⁴⁵ SKLENÁŘ, K.: *Památky pravěku na území ČSSR*. Praha: Orbis, 1974. 10 s.

⁴⁶ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 92 s.

⁴⁷ SKLENÁŘ, K.: *Památky pravěku na území ČSSR*. Praha: Orbis, 1974. 10 s.

Kromě již zmiňovaných hradisek se i u této kultury nadále objevila rovinná sídliště. Objekty na sídlištích byly méně koncentrované a vyskytovaly se na větší ploše. Na podkladě tohoto faktu se např. Luboš Jiráň domnívá, že oproti předchozí době došlo k „systému rozptýlených dvorců (disperze), odrážejíc jistě i uvolnění svazků uvnitř občin a důležitost párové rodiny, byl výhodnější pro přežití“⁴⁸.

Mohyly z tohoto období nejsou doloženy. Jejich funkce byla nahrazena zcela plochými žárovými hroby. Zbytky pohřební hranice byly rozptýleny ve středu kruhu. Výbava hrobu byla vesměs tvořena několika nádobami.

2.1.2.6 Doba železná (900 př. n. l. – 30 př. n. l.)

O době železné na našem území začínáme mluvit od roku 900 př. n. l., kdy se postupně začalo objevovat železo, které se kvůli nedostatku bronzu a rozpadu starého obchodního systému začalo čím dál více prosazovat. Nicméně k obecnému využívání železa došlo až ve vlastní době halštatské (8. - 6. století př. n. l.).

Dle názoru Luboše Jiráňeho se zde začínala již projevat (v určitých fázích – viz dále) sociální stratifikace v plné síle, vytvářely se bohaté elity, které vládly. Postupně docházelo ke kontaktům se středoziemím, které silně ovlivnilo další vývoj kultur doby železné. Zbraně i nádoby začaly být shodného tvaru s výrobky ze severní Itálie, což naznačuje na silné styky obou oblastí.

Pokud hovoříme o době železné, tak hovoříme o dlouhém a rozmanitém období, které trvalo kolem 900 let a mělo několik rozmanitých fází. Známe z této doby tři období a to: halštatskou kulturu, pozdně halštatskou a časně laténskou kulturu a poslední čistě laténskou kulturu (příloha č. 12.)

2.1.2.6.1 Doba železná na námi sledovaném území

Starší doba železná (900–550 př. n. l.) tzv. doba halštatská se dá považovat na námi sledovaném území za kontinuální pokračování předešlých kultur naproti východním

⁴⁸ JIRÁŇ, L., a kol.: Archeologie pravěkých Čech / doba bronzová 5. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN: 978-80-86124-78-0. 176 s.

regionům v Čechách a na Moravě⁴⁹. Na podkladě nalezené keramiky se např. Milan Metlička domnívá, že keramika z milavečského období a raného halštatu naznačují, že přechod z jedné kultury do druhé nebyl zapříčiněn příchodem nového obyvatelstva, ale spíše se jednalo o vnitřní transformaci již existující společnosti. Doklady osídlení v Mikroregionu Radyně nalézáme ve Starém Plzenci a hlavně kolem Šťáhlav. Po době halštatské přišlo jakési přechodové období mezi halšatem a laténem tzv. doba pozdně halštatská a časně laténská (550–440 př. n. l.), kdy se vyskytly četné aktivity ve formě mohylových a plochých pohřebišť či vyvýšených sídlišť (např.: Sedlecká Skála).

Po hospodářském rozkvětu dané lokality je zaznamenán v době Laténské (mladší doba železná 400–30 př. n. l.) velký útlum aktivit a z Mikroregionu Radyně dle Milana Metličky známe pouze jedno rovinné sídliště ve Starém Plzenci. Nejspíše to měla za následek bouřlivá doba, kdy docházelo k velkým kmenovým přesunům. V období nadvlády Germánů a stěhování národů jsou nálezy v Mikroregionu Radyně ojedinělé, a to pouze z oblasti Starého Plzece. S příchodem Slovanů se začalo kolem Starého Plzece vytvářet správní centrum, které se v pozdějším období stalo centrem moci přemyslovských západních Čech.

2.1.2.6.1.1 Doba halštatská – starší doba železná (900–550 př. n. l.)

Název tato doba dostala po rakouské lokalitě Halštat, kde se těžila sůl, která se rozvážela do velké části Evropy. Doba halštatská se též někdy v západních Čechách nazývá halštatská mohylová kultura pro svůj zvyk kontinuálního pohřbívání pod mohyly⁵⁰.

⁴⁹ „Již od 10. století pronikaly do střední Evropy nomádské kmeny z východu (Kimmeriové). Přinesly s sebou i předměty typické pro šamanské kultury Eurasie a znalost jízdy na koních“ BOUZEK, J.: *Pravěk českých zemí v Evropském kontextu*. Praha: Triton, 2005, ISBN 80-7254-685-6. 123 s. Před příchodem doby halštatské došlo v Čechách k prudkému poklesu obyvatelstva. O tomto období víme sice málo, ale předpokládá se, že to zapříčinily dva faktory. „Vedle vpádu jezdeckého lidu z východu bylo důvodem poklesu počtu obyvatelstva prudké zhoršení počasí, které způsobilo vážné potíže v zemědělství. Tehdejší počasí je srovnatelné „s malou dobou ledovou“ v době třicetileté války, ale ještě vážnějším problémem bylo sucho, které proměnilo část nížin v Čechách v polostep. S klimatickou krizí souvisel také rozpad politického a hospodářského systému“ BOUZEK, J.: *Pravěk českých zemí v Evropském kontextu*. Praha: Triton, 2005, ISBN 80-7254-685-6. 128 s.

⁵⁰ „Od počátku doby halštatské se opět začíná pohřbívát pod mohylami. Na mohylových pohřebištích, kde se pohřbívalo i v jiných obdobích, a které čítají několik desítek mohyl, tvoří mohyly halštatské mohylové kultury jen nepatrný zlomek, obvykle 1–5 mohyl“ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 112 s.

V oblasti Mikroregionu Radyně jsou nejsilnější aktivity halštatské kultury zaznamenány na Štáhlavsku v podobě mohylových pohřebišť⁵¹ a jednoho vyvýšeného sídliště na Lopatě. V Sedlci na Hůrce se nalézala též velká nekropole s halštatskými mohylami s velice bohatou pohřební výbavou. Bohužel dnes jsou již relikty rozorány. Velice bohaté mohylové naleziště se nacházelo i u Žakové – Svářeč a Podskalí, ale to je již mimo katastr mikroregionu. Na jiných místech Mikroregionu Radyně osídlení není doposud známo (příloha č. 13.).

V této době došlo k radikálním hospodářským, kulturním, ekonomickým i společenským změnám na podkladě nového objevu, a to zpracování železa. Jak uvádí Milan Metlička, „osvojení výroby železných nástrojů a zbraní znamenalo zpřetrhání dálkových obchodních tras, které byly využívány více než tisíc let. Budování nových obchodních kontaktů (příloha č. 14.) směřujících k získání železné suroviny jistě přineslo i konflikty a vojenské střety. Vedlo však také k novým vztahům uvnitř společnosti, kde se postupně začíná prosazovat nový způsob vládnutí, tzv. náčelnictví. Privilegovaný náčelník je obklopen vojenskou družinou, sídlí na opevněném hradišti a řídí život okolních zemědělských osad“⁵².

Halštatská kultura v západních Čechách měla ve zvyku pohřbívat své mrtvé do mohyl. Většinou se jednalo o dodatečné pohřby do dřívějších mohyl (předešlé kultury). Jan Bouzek tvrdí, že „hlavy rodin byly pohřbívány pod mohylami s nákladnou výbavou. Okolo bohatých hrobů pod mohylami byli ve skromných žárových hrobech pohřbeni v jednoduchých popelnících méně významní členové jejich domácností: ženy a děti, snad i služebníci – otroci“⁵³.

Jako u předešlých kultur bylo zásadním odvětvím obživy stále zemědělství spojené s chovem dobytka. Běžnou součástí domácnosti se stával i pes. V menší míře se vyskytoval jako doplňková aktivita rybolov a sběr plodin.

⁵¹ Mohyly halštatské kultury na Štáhlavsku: Teplý potok, Beztehov, Skok, Hájek

⁵² METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 106 s.

⁵³ BOUZEK, J.: *Pravěk českých zemí v Evropském kontextu*. Praha: Triton, 2005, ISBN 80-7254-685-6. 121 s.

Objev železa měl zásadní význam na utváření nové společnosti, ale železo se prosazovalo postupně a jednalo se spíše o export. V počátcích se železo využívalo především k výrobě zbraní, ale stále se ještě používaly i bronzové zbraně (kopí, sekery atd.). Kromě výrobků ze železa a bronzu se samozřejmě objevovaly i jiné výrobky např.: z kůže (příloha č. 15.). Postupně se začínala vydělovat nová vrstva řemeslníků. Keramika prodělala také zásadní proměnu oproti předešlé. Začaly se vzácně objevovat první nádoby vytočené na kruhu. Stále častěji se též vyskytovaly šperky ze zlata. Textilní výroba byla již běžnou součástí každé osady.

U halštatské kultury se již silně projevil vliv jižních národů, který dosáhl vrcholu v laténském období. *Jan Bouzek udává, že „život společenské elity té doby u nás nebyl příliš vzdálen ranně řecké kultuře, jak jí známe s Iliady a Odysseje“⁵⁴.*

Kromě pěti vyvýšených sídlišť se na území západních Čech vyskytovalo i 8 rovinných sídlišť (příloha č. 13.). Na těchto rovných sídlištích se našly pozůstatky zahloubených chat.

2.1.2.6.1.2 Pozdně halštatské a časně laténské období (550–400 př. n. l.)

Pozdně halštatská a časně laténská doba s ohledem na masivní nárůst osídlení a obyvatelstva je považována za vrchol prosperity a stability⁵⁵. Osídlení bylo poměrně intenzivní a soustřeďovalo se při toku Berounky v Plzeňské kotlině a v jejím okolí, především kolem řek Mže, Radbuza, Úslava a Úhlava. Co se týká námi sledovaného mikroregionu, tak největší osídlení bylo kolem břehů Úslavy a jejího přítoku (Kornatický potok). Ze Starého Plzeňce známe jak ploché, tak i mohylové pohřebiště. Největší intenzita osídlení byla však na Štáhlavsku odkud známe jak hradiště na Sedlecké skále, tak i několik mohylových a plochých pohřebišť⁵⁶. Kromě toho bylo ještě na nedaleké Lopatě identifikováno vyvýšené sídliště.

⁵⁴ BOUZEK, J.: *Pravěk českých zemí v Evropském kontextu*. Praha: Triton, 2005, ISBN 80-7254-685-6. 141 s.

⁵⁵ „Období pozdního halštatu náleží z klimatického hlediska k počátku období subatlantiku, které by přibližně odpovídalo dnešnímu klimatu“ VENCLOVÁ, N., a kol.: *Archeologie pravěkých Čech / doba halštatská 6*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-86124-79-7. 30 s.

⁵⁶ Dle France: Teplý Potok, Hájek, Skok, Beztehov, Jalovčiny, Štáhlavice

Docházelo ke složitější diferenciaci v rámci sociální struktury, tj. dle Milana Metličky - „*formují se menší místní vládcí, kteří ovládají okolní zemědělské osady z hradiště. Kupevnění moci slouží privilegovaná družina bojovníku využívaná zvláště k vojenským tažením proti okolním územím*“⁵⁷. Tito místní vládcí vytvářeli předstupeň jakýchsi „knížecích dvorů“, kolem kterých se neshlukovali jenom bojovníci, ale také řemeslníci ze širokého okolí. Noví vládcí si také oblíbili luxusní zboží z jihu a na tomto podkladě se zintenzivnily styky se středomořskými oblastmi.

Z této doby jsou známy tři typy „sídlišť“ a to - rovinná a vyvýšená sídliště a hradiště. Rovinná sídliště většinou obývali zemědělci. Byly to nehrazené areály umístěné na rovině, mírných svazích či na terasách vodních toků. Milan Metlička tvrdí, že „*osadu tvořilo několik usedlostí, z nichž každá se zpravidla skládala z jedné zahlobené stavby (polozemnice) (příloha č. 16.), jedné menší zahlobené stavby hospodářského charakteru, 2–3 zásobních jam, pece a několika sídlištních jam nezjištěné funkce. V osadě bylo zpravidla takových usedlostí 8–12, přičemž v každé mohlo žít maximálně 4–6 osob. Velikost osady závisela na prosperitě a podle toho v ní mohlo žít 40–80 lidí*“⁵⁸. Z dalších staveb se lze domnívat, že zde stály: nadzemní sýpky, seníky atd. Hradiště byly vesměs dvorce, většinou samostatně stojící. Byly hrazené jednoduchou dřevěnou palisádou někdy doplněnou ještě mělkým vnějším příkopem a dosahovaly rozlohy 1 až 2 ha.

Zemědělství bylo dle Natálie Venclové na vysoké úrovni, např. se objevuje již používání kosy. V chovu zvířat se začínal čím dál více prosazovat kůň. Kromě zemědělství se zdokonalila i řemesla. Například ve výrobě keramiky se stále častěji objevovalo používání hrnčířského kruhu, což mělo dopad na celkové vzezření keramiky. Kromě keramiky se zdokonalilo i šperkařství. Klasickým příkladem dokonalé práce jsou spony do oblečení či zlaté náušnice. Nově se začaly objevovat skleněné perly (příloha č. 17.), které byly žluté barvy s modrými očky a byly vyráběny na podkladě fénických předloh, či byly přímo dováženy ze středozemí.

Pohřebiště té doby byla značně rozsáhlá, mohla obsahovat až 100 hrobů. Dle Milana Metličky byly „*nejcharakterističtějším typem žárové pohřby uložené do jamky*

⁵⁷ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 118 s.

⁵⁸ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 120 s.

o průměru 50–80 cm, kde byla zpravidla ve výklenku na jižní straně uložená amfora sloužící jako popelnice, která měla do hrdla posazenou nebo přes okraj poklopenou misku nebo koflík s otvorem ve dně (příloha č. 18.). Převládá názor, že tento otvor sloužil duši zemřelého k cestě na věčnost. Někdy byly hroby na povrchu označeny kamennou stélkou (Radčice) nebo překryty kamenem⁵⁹. Velmi zajímavé a unikátní jsou tzv. „Knížecí hroby“. Jednalo se o bohaté hroby, ve kterých se objevily pohřby na vozech, či zde byly nalezeny koňské postroje. Tyto vozy byly možná válečné, ale spíše měly ceremoniální charakter. Nalezené předměty spojené s koňským strojem v mohylách svědčí o významném postavení majitele. U nás se našly tyto předměty v mohyle na Beztehově a v mohyle v Sedlci (Hůrka).

I přesto, že se jednalo o velice stabilní společnost, na konci období se objevily příznaky krize. Vojenské konflikty vedly kolem roku 400 př. n. l. k velkým změnám. Zanikla hradiště, opouštěly se osady a přestalo se pohřbívat na nekropolích. Tuto krizi nejspíše měla na svědomí změna klimatu, která vyvolala následné konflikty mezi kmeny. Ovšem jako Fénix z popela se vynořuje dle Jana Bouzka po této sociální revoluci keltská společnost, která nabývá daleko „demokratičtějšího rázu“.

2.1.2.6.1.3 Doba laténská – mladší doba železná (400-30 př. n. l.)

Doba laténská je již oficiálně považována za dobu Keltů. Keltské osídlení v západních Čechách bylo ovšem již sporadické a v rámci republiky spíše okrajové. Z mikroregionu známe pouze jedno rovinné sídliště ze Starého Plzeňce, a proto tuto periodu nebudu příliš rozvádět.

Nejspíše na podkladě klimatických změn došlo na začátku tohoto období k velkým migračním posunům. Kmenové přesuny zasáhly rozsáhlou část Evropy. V této době se v Čechách zjevuje keltský kmen Bojů, který dal název našemu území Boiohaemum – Bohemia.

Z tohoto období máme i první písemné doklady o Keltech obývajících naše území z antických zdrojů. „Podle Polybia (2. stol. př. Kr.) žili Keltové v neopevněných vesnicích

⁵⁹ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 126-127 s.

v obydlích bez nábytku a jejich majetek tvořil zejména dobytek a zlato. Poseidónios z Apameie (2. až pol. 1. stol. př. Kr.) zmiňuje oblibu soubojů, konzumaci piva a vína, pořádání banquetů na ohrazených místech a bardy, opěvující činy vládců. Plinius Starší (1. stol. př. Kr.) zmiňuje druidy, posvátné jmelí a dubové háje⁶⁰. Realita ovšem byla trochu jiná. Keltské osídlení Čech lze považovat za vrchol vyspělé civilizace v pravěkých dějinách této země a lze dokonce mluvit i o jakémsi prvním „státním zřízení“ na našem území. Společnost se skládala z rodů, které byly začleněny do kmenů. Moc a majetek držela Aristokracie, kterou tvořili náčelníci, úředníci a kněží – druidové (znalí lékařství, astronomie a písma). Keltové byli zdatnými staviteli (stavěli: mosty, silnice, oppida), řemeslníky (železářství, hutnictví a kovářství⁶¹), válečníky a umělci. Také jako první na našem území začali používat a razit mince (tzv. duhovky). Na podkladě používání mincí sice docházelo i k významnému růstu obchodu, ale hlavní složkou obživy kromě již rozvinutých řemesel bylo stále zemědělství.

Keltové museli v závěrečné periodě osídlení čelit stále častějším nájezdům germánských kmenů, kterým nakonec podlehli, a buď byli asimilováni, anebo odešli.

2.1.2.7 – Doba římská a Doba stěhování národů (30 př. n. l. – 570 n. l.)

Germánské osídlení západních Čech nebylo nějak masivní a v mikroregionu Radyně v podstatě známe pouze ojedinělý nález římských mincí ve Starém Plzenci, jinak je mikroregion bez důkazů o působení Germanů.

Na počátku pronikaly do Čech germánské kmeny ze severu a pomalu vytlačovaly, popřípadě asimilovaly původní keltské obyvatelstvo. Na vývojovém poli došlo k určité stagnaci a mnoho keltských vymožeností bylo zapomenuto. To mělo za následek úpadek oproti dřívější společnosti. Jak uvádí Karel Sklenář, „velká výrobní a směná střediska,

⁶⁰ VENCLOVÁ, N., a kol.: *Archeologie pravěkých Čech / doba laténská 7*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-86124-80-3. 10 s.

⁶¹ „Rozvíjí se těžba surovin (železa, kamene, švartny). Objevuje se mnoho nových zejména kovářských a řemeslnických nástrojů, rozvíjí se hutnictví železa, kovářství a další řemesla. V zemědělství je výrazným pokrokem kovová radlice pluhu a ve zpracování produktů dominuje používání rotačního mlýnku na mletí obilí“ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 134 s.

jakými byla dřívější oppida, neexistovala, nejsou známa ani nijak hrazena sídliště a život se vrátil do osad vesnického rázu, i když výroba a distribuce trvaly dále: zvláště železářství bylo na velké úrovni stejně jako šperkařství. Také směna byla na velké úrovni a přiváděla do našich zemí poměrně četné importy z římské říše“⁶².

Mezi hlavní germánské kmeny, které si podmanily zdejší prostor, patřili Kvádové na Moravě a Markomani v Čechách, kteří posléze celý náš prostor ovládli. Čechy se staly centrem rozsáhlé Marobudovy říše.

Germáni, kteří zde působili přes 500 let, se v závěrečné fázi své působnosti (380–570 n. l.) rozplynuli v tzv. procesu stěhování národů⁶³. Celý pravěký cyklus a přechod do středověku byl uzavřen dobou hradištní, kdy naše území začalo být osidlováno Slovy.

2.1.3 Mohylová pohřebiště v pravěku

V mikroregionu Radyně se nejvíce vyskytuje jako pozůstatek pravěkého osídlení mohylové pohřebiště. S mohylovými pohřebišti se setkáváme hlavně v oblastech kolem řeky Úslavy, a to ve Starém Plzenci (Sedlec) a Šťáhlavech. Mohyly se v tomto prostoru začínají objevovat od doby bronzové s příchodem mohylové kultury kolem roku 1650 př. n.l.

Pod mohyly se s krátkými přístavkami pohřbívalo v různých dobách až do osídlení Slovy.

Mohyloou (příloha č. 19.) se rozumí uměle navršený násyp nad hrobem, který mohl obsahovat kamennou celu (jádro), nebo se pohřbívalo čistě do hlíny. Pohřby byly jak kostrové, tak žárové (většinou žárové). U kostrových pohřbů byli pohřbíváni jak muži, tak i ženy. Jak uvádí Martin Kuna, velikost mohyl byla různá, „*pohybovala se od pár metrů do cca 20 metrů⁶⁴ v průměru⁶⁵, dnes se zachovalá výška od několika centimetrů*

⁶² SKLENÁŘ, K.: *Památky pravěku na území ČSSR*. Praha: Orbis, 1974. 13 s.

⁶³ „*Doba stěhování národů je v Evropě dobou neklidů, kdy docházelo k rozsáhlým pohybům především germánských kmenů a k jejich střetům s upadající antickou civilizací na jihu. V Čechách tato doba, kdy se na našem území několikrát vystřídaloby obyvatelstvo, končí kolem poloviny 6. století příchodem prvních slovanských kmenů. Tím také u nás končí pravěk a začíná raný středověk*“ METLIČKA, M., a kol. *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 152 s.

⁶⁴ Dnes se vedou velké diskuze, co mělo vlastně vliv na velikost mohyl. Dominantní jsou dva názory. První předpokládá, „*že velké mohyly s mnoha pohřby a s velkým počtem menších mohyl v*

do 2 metrů“⁶⁶. Do jedné mohyly bylo někdy vykonáno více pohřbů. Někdy pouze z jedné kultury a někdy z více kultur postupně.

Kromě koster (kostrový pohřeb) či nádob s kremačními pozůstatky (žárový pohřeb), se v mohylách nalezlo také mnoho artefaktů, dle kterých lze určit pohlaví či společenské postavení pohřbené osoby. V mužských hrobech byly ukládány zbraně (nože, dýky, sekery, meče) a jedna jehlice spojující oděv. V ženských hrobech byly ukládány hlavně šperky (prsteny, náramky, jantarové korálky, náhrdelníky atd.), jehlice byly uloženy vždy po dvou. Kromě předmětů se do mohyl ukládaly i keramické nádoby. U vyšší vrstvy se nalézaly v mohylách předměty, které nebyly u většinové populace běžné.

V blízkosti pohřebišť (i když ve většině případů nebyly prokázány) lze předpokládat i sídliště dané kultury. Například v době bronzové jsou, jak udává Luboš Jirák, „všechna pohřebišť vázána na okolní osídlení, žádné není situováno zcela mimo sídelní areály. Rozkládají se v blízkosti osad, některé leží přímo na okrajích sídlišť. Obvykle jsou pohřebišť od sídlišť vzdálena několik set metrů“⁶⁷.

okolí jsou pozůstatkem kontinuálních pohřebních praktik rodin, které přetrvávaly několik staletí. Velké mohyly na pohřebištích tak mohou být výsledkem kumulativního pohřbívání a důkazem velké kontinuity obyvatelstva v době bronzové“ KRIŠTUF, P., PRAUMOVÁ, R., ŠVEJCAR, O.: Prostorové uspořádání mohylových pohřebišť na Plzeňsku. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*, 2011, roč. Neuveden, č. 4, s. 104-127. ISSN: 1802-0364. 124 s. Druhý názor zase předpokládá, že „velikost mohyl by mohla souviset se společenským postavením zemřelého“ KRIŠTUF, P., PRAUMOVÁ, R., ŠVEJCAR, O.: Prostorové uspořádání mohylových pohřebišť na Plzeňsku. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*, 2011, roč. Neuveden, č. 4, s. 104-127. ISSN: 1802-0364. 106 s.

⁶⁵ Mohyly střední doby bronzové jsou mnohem větší než mohyly z jiných dob.

⁶⁶ KUNA, M.: *Archeologický atlas Čech. Vybrané památky od pravěku do 20. století*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2015. ISBN 978-80-87365-82-3. 23 s.

⁶⁷ JIRÁK, L., a kol.: *Archeologie pravěkých Čech / doba bronzová 5*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN: 978-80-86124-78-0. 235 s.

2.2 Historie

Historie nám na rozdíl od archeologie umožňuje hlubší vhled do našich dějin díky známým písemným pramenům. Tyto historické prameny ovšem musíme brát trochu s rezervou, protože jak je známo „historii píše vítězové“ a psané zprávy v té době se často stávaly propagandou vládnoucích elit. I přes tyto skutečnosti nám písemné zprávy dávají dobrou představu o životě tehdejších lidí.

I když se písemné prameny objevovaly o našem území již v době laténské od římských historiků, byla tato doba spíše doménou archeologie. Písemné zprávy u nás se začaly stále více objevovat až z doby vládnutí Velké Moravy. Od 13. století máme poměrně dobrý přehled o našem území na podkladě písemnictví (historie).

Nejstarší kronika o počátcích našeho národa je Kosmova kronika, která byla sepsána mezi lety 1119 až 1125. Jedná se o jeden z nejvýznamnějších textů raného středověku, na jehož podkladě si lze udělat určitou představu o formování našeho státu.

2.2.1 Slovanské osídlení Čech (raný středověk)

Počátky slovanského osídlení Čech sahají do 6. století n. l. a je to spíše ještě doména archeologie, i když písemné zprávy začaly být stále častější a lze toto období označit za počátek středověku v Čechách.

První slovanské kmeny přicházely do Čech již v první polovině 6. století z východní Evropy⁶⁸. Na našem území zpočátku osidlovaly jenom nejméně nížiny, kde praktikovaly „primitivní zemědělství“. Při svém osidlování přišly do kontaktu se zde žijícími germánskými kmeny, které buď vytlačily, či je asimilovaly. Z počátku obývaly menší polozemnice, které svědčí, jak tvrdí Karel Sklenář o „zániku velkorodiny jako základní společenské jednotky, rodová pouta však musela být dosud velmi silná“⁶⁹ a lze předpokládat, že přes tyto rodové svazky se postupně začali etablovat kmenoví náčelníci.

⁶⁸ „Pohyb slovanských skupin nebyl ovšem nějakým jednorázovým stěhováním: dal se pozvolna, spíše vlnovitě v menších celcích a využíval mezer vzniklých při pohybech germánských kmenů“ SKLENÁŘ, K.: *Památky pravěku na území ČSSR*. Praha: Orbis, 1974. 271 s.

⁶⁹ SKLENÁŘ, K.: *Památky pravěku na území ČSSR*. Praha: Orbis, 1974. 272 s.

Ti se časem s růstem jejich moci transformovali v lokální knížata, která se uzavírala na opevněných hradištích. Hradiště se postupně stávala centrem moci, duchovního života, obchodu a řemesel.

I když lze předpokládat, že první Slované se živili zemědělstvím, písemné prameny nám naznačují i jejich odvrácenou tvář. Např. „*Francké prameny nás zpravují o tom, že od 7. století podnikaly slovanské bojovnické skupiny nájezdy na germánské území, kde se zmocňovaly četné kořisti, mezi nimiž nechyběly ani dívky a ženy. Uvedené vpády byly patrně součástí každoročních bojových výprav, které měly nábožensko-rituální základ a sjednocovaly obyvatelstvo kmene*“⁷⁰. Velký zisk příjmu plynul Slovanům také z obchodu s otroky.

V 7. století začalo slovanské obyvatelstvo být stále více napadáno Avarskými kmeny od východu. Ty nakonec nad východními Slovany získaly nadvládu. Tento útlak měl za následek, že pod vedením franckého kupce Sáma došlo ke sjednocení slovanských kmenů a Avari byli vyhnáni. Sáma se stal vládcem a za pomoci velmožů vytvořil první slovanskou říši ve střední Evropě. Po jeho smrti se stát „kmenový svaz“ rozpadl na jednotlivá knížectví. Po rozpadu došlo postupně na Moravě k formování raného feudálního státu tzv. Velká Morava (příloha č. 20.). Do sféry vlivu Velké Moravy patřila i některá česká knížectví, která se, jak tvrdí František Čapka „*před rozpadem moravské říše od ní odtrhla. V Čechách se v průběhu 9. století vytvořilo několik celků*“⁷¹, z nichž nabýval na největším významu kmen Čechů v čele s dynastií Přemyslovců, kteří začali již od druhé poloviny 9. století budovat svůj stát“⁷².

Zásadní význam ve vývoji raně středověkého státu mělo postupné pronikání křesťanské víry. Ta přicházela do Čech nejdříve na podkladě misijní činnosti benediktnů z Bavorska⁷³. V roce 845 došlo v Řezně ke křtu 14 českých knížat. V 10. století je již vliv

⁷⁰ ČORNEJ, P.: *Dějiny zemí koruny české I*. Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 24 s.

⁷¹ „*Prameny 9.-10. století ukazují, že česká kotlina byla rozdělena na tři kmenová uskupení s centry ve středních, severozápadních a východních Čechách. K tradičním „kmenovým“ názvům zde patří Lemuzi (Bílinsko), Lučané (Žatecko), Pšováné (Mělnicko), Zličané (Kouřimsko), dvojí Charvátí (Pojizeří, horní Polabí) a Doudlebové (jižní Čechy)*“ ČORNEJ, P.: *Dějiny zemí koruny české I*. Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 25 s.

⁷² ČAPKA, F.: *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha: Libry, 2010. ISBN 978-80-7277-469. 25 s.

⁷³ Na Moravě potažmo ve Velkomoravské říši byla situace poměrně jiná. „*Velkomoravský kníže Rostislav křesťanství podporoval. Kněží, kteří přicházeli z dnešního Německa, však šířili novou víru v jazyce, kterému Moravané nerozuměli. Byla jím latina. Proto Rostislav požádal císaře byzantské*

Bavorska (potažmo Řezna) jasný. Čechy v té době patřily do řezenské diecéze a mezi Řeznem a Prahou byly značné kontakty. Ovšem, jak píše František Čapka, až v „*11. století propuká katolizace země naplno. To mělo za následek, že v roce 1094 Břetislav II. zakázal pohanství a pohané začali být pronásledováni a prodáváni do otroctví. Staré posvátné stromy a háje byly káceny a vypalovány a na místech starých pohanských svatyních začaly vyrůstat křesťanské kostely a kláštery. V roce 1096 prošla Čechami první křižácká výprava při které došlo u nás k prvnímu židovskému pogromu, přičemž roku 1098 nechal Břetislav zkonfiskovat židovský majetek*“⁷⁴.

2.2.1.1 Slovanské osídlení západních Čech

Osídlení západních Čech Slovany proběhlo až v pozdější době. Milan Metlička udává, že „*první doklady kolonizace jihozápadních Čech můžeme datovat do 7. století a snad jí můžeme spojit se zcela neprokázanou druhou vlnou osídlení, která do Čech měla směřovat od jihovýchodu z Podunají*“^{75,76}.

Na našem území se začaly formovat místní elity, které byly uzavřeny z jedné strany Franckou říší a z druhé strany Velkou Moravou. V této době lze předpokládat, že západní Čechy byly jakousi nárazníkovou zónou mezi oběma říšemi a dle potřeby se místní knížata přikláněla na jednu či druhou stranu.

Z 9. století jsou známa z jihozápadních Čech dle Milana Metličky „*nejméně čtyři kmenová uskupení. První a nejdůležitější ovládalo širší Plzeňsko, jeho centrem byl nejprve Bukovec, posléze Starý Plzenec – Hůrka. Druhé můžeme rozpoznat na Stříbrsku, třetí v Pootaví a čtvrté na Domažlicku. Postupně dochází k sjednocování těchto sídelních oblastí pod mocnější místní knížata a celý proces je dovršen v druhé polovině desátého století připojením celého území k raně feudálnímu přemyslovskému státu*

říše o vyslání věrozvěstů, kteří by šířili (zvěstovali) křesťanství ve srozumitelném jazyce. Roku 863 přišli na Moravu dva řečtí bratři z města Soluně (Cyril a Metoděj)“ ZWETTLER, O.: *Vlastivěda pro 4.ročník základní školy*. Praha: Pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 1997. ISBN 978-80-85937-66-4. 14 s.

⁷⁴ ČAPKA, F.: *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha: Libry, 2010. ISBN 978-80-7277-469. 78 s.

⁷⁵ „*Jižní Čechy patřili snad kmeni Doudlebů. K jihočeské oblasti má zřejmě vztah i počínající kolonizace Plzeňska a části Posázaví*“ SKLENÁŘ, K.: *Památky pravěku na území ČSSR*. Praha: Orbis, 1974. 311 s.

⁷⁶ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 154 s.

(příloha č. 21.)⁷⁷. Po tomto sjednocení se stává hlavním správním centrem přemyslovského „státu“ pro západní Čechy Hradiště na Hůrce u Starého Plzece .

2.2.2 Raně feudální přemyslovský stát

Počátky budování přemyslovského státu jsou zahaleny Kosmovo mytologií o Libuši a Přemyslu Oráčovi, ta ovšem nemá žádný historický základ a jedná se pouze o pověst. Prvním písemně doloženým českým knížetem byl až Bořivoj I., který byl již Přemyslovec. Postupně se sídlo přemyslovského státu začalo přesouvat z Levého Hradce na Pražský hrad a stabilizovalo se pevné jádro přemyslovského státu ve středních Čechách. Přemyslovské jádro během 9. a 10. století připojovalo dobrovolně, či násilně okolní kmenová knížectví a došlo ke splnutí v jeden celek. Tímto splýváním se postupně prosadila nadvláda Přemyslovců nad ostatními kmeny. František Čapka uvádí, že „*spolu s likvidací vládnoucí kmenové aristokracie (dokončeno vyvražděním Slavníkovců v roce 995) byly jednotlivé oblasti Čech přímo začleněny do přemyslovského státu. Tento proces skončil v 11. století, kdy také došlo k trvalému ovládnutí Moravy Přemyslovci*“⁷⁸.

Po Vratislavovi nastoupil na trůn jeho syn Václav, který musel v roce 929 čelit vpádům saských a bavorských vojsk. Nakonec Václav vyjednal dohodu o placení tributu (poplatek za mír). V části jeho družiny tento akt vyvolal odpor a Václav na popud jeho bratra Boleslava byl 28. září 935 ve Staré Boleslavi zavražděn. Jeho bratr Boleslav se stal knížetem.

Následující knížata upevňovala svoji moc a začal se budovat tzv. systém hradské soustavy. Od 11. století lze mluvit o tzv. přemyslovské hradské soustavě, která dle Petra Čorneje „*organizovala shromažďování dávek, vojenské oddíly, vykonávala rozsáhlou pravomoc, která však ještě měla značně barbarské, kořistnické rysy. Kolem předních hradišť byli soustředěni velmožové a bojovníci*“⁷⁹. Jednalo se v podstatě o hradiště, která spadala do přemyslovského státu a měla za úkol prosazovat vůli panovníka. Zajišťovala ochranu obchodních stezek, svěřeného území i obyvatelstva. Byla to centra obchodu,

⁷⁷ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 156 s.

⁷⁸ ČAPKA, F.: *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha: Libry, 2010. ISBN 978-80-7277-469. 47 s.

⁷⁹ ČORNEJ, P.: *Dějiny zemí koruny české I*. Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 49 s.

řemesel, náboženství a vybíraly se zde daně. Hradský správce⁸⁰ měl i rozsáhlé pravomoci včetně pravomoci soudní. Z těchto správců a jeho družiny se postupem času začala generovat prvotní šlechta⁸¹.

V roce 1002 byl na český stolec dosazen kníže Vladivoj, který v Řezně slíbil věrnost králi Jindřichu II. Tímto aktem se dostaly Čechy na dlouhou dobu do mocenského područí římskoněmecké říše a staly se římským lénem⁸². Tento fakt ovšem delší dobu českým knížatům vyhovoval, protože jak tvrdí Petr Čornej „*geopolitické zájmy Přemyslovců byly odlišné od ostatních vládců – české země byly stále intenzivněji propojovány s okolními německými zeměmi pohybem lidí, zboží, ideovými a právními vazbami (kláštery, města) a čeští panovníci si posílili vysokou prestiž právě jako knížata Svaté říše římské*“⁸³.

2.2.3 České království v přemyslovské době

V roce 1085 byl odměněn Vratislav II. královským titulem od římského císaře za podporu při sporech s papežem, kdy se postavil na stranu císaře. Tato koruna ovšem nebyla dědičná. To se opakovalo ještě jednou u jeho vnuka Vratislava II., ovšem jak tvrdí Linda Mikulenková, „*trvalo ještě několik desetiletí, než se Čechy staly dědičným královstvím. Dosáhl toho až kníže Přemysl Otakar I.*⁸⁴ V roce 1198 získal dědičný královský titul, který si nechal několikrát potvrdit od následujících císařů“⁸⁵. Definitivně bylo ovšem vše stvrzeno až v roce 1212 tzv. Zlatou bulou sicilskou, kdy se Čechy staly suverénním státem a zbavily se lenního postavení vůči říši. Také bylo přiděleno českému panovníkovi dědičné právo královského titulu.

⁸⁰ „*Na správním hradě jako byl např. Starý Plzeňec, sídlil nevládnoucí příslušník Přemyslovců nebo dosažený správce*“ METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 160 s.

⁸¹ „*Nejvýraznější oporou knížete byla vojenská družina, z níž byli v průběhu 11. století vybíráni dvorští úředníci a správci jednotlivých území v rámci hradské soustavy. Za své služby byli členové družin nejprve odměňováni knížetem naturáliemi, později i pozemky. Přidělení půdy (léna) nebylo zpočátku dědičné: dědičnost lén se prosadila až ve 12. století. Tak se z nich vytvářel nový stav – středověká šlechta*“ ČAPKA, F.: *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha: Libry, 2010. ISBN 978-80-7277-469. 49 s.

⁸² „*Leník měl k dispozici území i jeho výnosy, a za to byl povinen poskytovat vládcí nějaké služby, obvykle vojenské. Zároveň byl pod ochranou vládce*“ MIKULENKOVÁ, L.: *Lidé a čas – učebnice pro 4. a 5. ročníky základních školy*. Olomouc: Prodos, 2008. ISBN 978-80-7230-225-3. 28 s.

⁸³ ČORNEJ, P.: *Dějiny zemí koruny české I*. Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 69 s.

⁸⁴ V době panování Přemysla Otakara II a jeho syna Václava II se království stalo silnou entitou v Evropské politice a došlo k velkým územním ziskům (příloha č. 22.).

⁸⁵ MIKULENKOVÁ, L. *Lidé a čas – učebnice pro 4. a 5. ročníky základních školy*. Olomouc: Prodos, 2008. ISBN 978-80-7230-225-3. 29–30 s.

Čechy se za vlády Přemysla Otakara I. staly z okrajové části Evropy středoevropskou velmocí. Tak tomu bylo až do smrti Přemysla Otakara II v roce 1278, kdy v Čechách zavládla anarchie a docházelo k plenění českých zemí (tzv. Braniboři v Čechách⁸⁶), k tomu všemu se ještě připojil v roce 1282 hladomor a epidemie.

Po pětileté anarchii a drancování českých zemí si dle Petra Čorneje, „*česká šlechta po vybrání značné sumy vynutila odchod braniborských posádek a vydání mladého Václava, jenž byl strážěn v Braniborsku*“⁸⁷. To situaci poněkud uklidnilo a české země opět zažívaly za vlády Václava II. rozmach, hlavně díky velkým nalezištím stříbra a finanční reformě.

Zatímco Přemysl Otakar II. expandoval do rakouských zemí, tak Václav II. obrátil pozornost na sever a východ a získal polskou a uherskou korunu pro svého syna Václava III.

Roku 1306 došlo v děkanském paláci v Olomouci k vraždě krále Václava III. Tímto aktem došlo k tomu, že zemřel poslední mužský představitel přemyslovského rodu a Koruna česká se stala „ženským“ lénem.

2.2.3.1 Socioekonomické poměry v přemyslovské době

Postupně z primitivní zemědělské společnosti se začal vytvářet raně feudální stát s prvotní šlechtou. Od 12. století stálo panství šlechty stále teprve na začátku. Časem došlo k hospodářskému vzestupu a šlechtě narostlo sebevědomí a s tím spojené politické ambice. Staré pořádky se rozpadly a na scénu nastoupily stavy. Podle Františka Čapka se „*začalo vytvářet kolektivní stavovské povědomí, z něhož vycházela touha podílet se na státní moci. Panovníkovi zůstala role sjednocujícího činitele, který měl především tlumit vnitřní*

⁸⁶ „*Po bitvě na Moravském poli se český stát ocitl v tragické situaci. Protože následník trůnu Václav byl ještě dítě a starověké politické instituce doposud neexistovaly, nebyl zde nikdo, kdo by mohl nejvyšší autoritu krále nahradit. Toho využil Ota Braniborský, který převzal správu Čech a poručnictví nad Václavem*“ ČORNEJ, P.: *Dějiny země koruny české I.* Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 87 s.

⁸⁷ ČORNEJ, P.: *Dějiny země koruny české I.* Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 87 s.

*rozbroje a čelit možnému rozpadu státu. Uvnitř šlechty docházelo od konce 13. století k sociální diferenciaci na vyšší (páni) a nižší (rytíři, zemane, vladykové apod.) šlechtu*⁸⁸.

Kromě šlechty se o slovo hlásila také církev, která začala mít silný vliv na politické dění. Kněží byli od počátku až do konce 12. století pod vlivem feudálů. Ve 13. století vliv církve na politické dění velice narostl. Církev začala budovat kolem klášterů svoje dominia, do kterých spadaly okolní vesnice⁸⁹, které ovládala.

Dalším zlomovým okamžikem v historii byly dvě kolonizační vlny. První proběhla v 11. a 12. století českým obyvatelstvem. V té době začalo české obyvatelstvo pronikat do výše položených míst a osidlovat je⁹⁰. Jednalo se o tzv. vnitřní kolonizaci.

Od začátku 13. století probíhala druhá kolonizační vlna německým obyvatelstvem. Tímto novým obyvatelstvem bylo kolonizováno další území – převážně horské oblasti. Příchod nových německých obyvatel měl dopad na všechny aspekty tehdejšího života a došlo k modernizaci. Jak udává Martin Kuna, „*zásadní proměnou prošla ekonomika 13. a 14. století: byla kolonizována další území, objevily se nové technologie způsobu obdělávání půdy (pluh tažený koňmi, trojpolní osevňovací systém, vodní kola pohánějící mlýny), změnil se ekonomický a právní poměr, vznikala města*⁹¹ *se specializovanými řemeslníky, rozvíjela se těžba nerostných surovin, zejména stříbra potřebného k ražbě mincí*⁹². *Objevila se také řada nových sídelních forem (hrady, tvrze, dvory)*⁹³.

⁸⁸ ČAPKA, F.: *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha: Libry, 2010. ISBN 978-80-7277-469. 50 s.

⁸⁹ Většina obyvatelstva této doby žije na vesnici

⁹⁰ „*Pro projednávání časový úsek sehrála významnou roli změna hydrologického režimu v 11. a 12. století, nastupující asi kolem roku 1000, vyvolaná jednak ochlazením a zvětšením srážek, jednak vnitřní kolonizací vyšších, morfologicky bohatě členěných a do té doby převážně zalesněných poloh a počátkem tzv. velké středověké kolonizace. Změny v hydrologii hlavních toků, usazování erozivních hlín v jejich inundacích a nejspíše i množící se bodavý hmyz vázaný na tento biotop, způsobil opouštění mnoha vesnických sídlišť v tomto prostředí*“ SNÁŠIL, R.: *Životní prostředí vesnických sídlišť 10.-15. století v ČSR*. In: Nekuda, V., Michna, P. (ed). Brno: Archaeologia historica I, 1976. 139-144 s. 140 s.

⁹¹ „*V 1. polovině 13. století ztrácí svou původní funkci většina hradišť. Některé se mění v panovnické hrádky různého významu, v sousedství dalších vznikají města*“ ČORNEJ, P.: *Dějiny zemí koruny české I*. Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 71 s., které přebíraly funkci správního centra. Rozmach měst ovšem začíná až za panování Karla IV.

⁹² Ve 13. století se objevily bohaté naleziště stříbra v Kutné Hoře a Václav II. uvedl na scénu kvalitnější měnu tzv. Pražský groš. První groš byl vyražen v roce 1300 v Kutné Hoře a tím se vytvořila pevná měna.

⁹³ KUNA, M.: *Archeologický atlas Čech. Vybrané památky od pravěku do 20. století*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2015. ISBN 978-80-87365-82-3. 14 s.

2.2.4 Lucemburkové na českém trůně a život obyčejného člověka

Po vraždě Václava III. zavládla v Čechách opět anarchie. Během čtyř let došlo k tahanicím o český trůn. Z těchto tahanic vyšel nakonec vítězně manžel Elišky Přemyslovny, Jan Lucemburský.

Jan Lucemburský nastoupil na trůn v roce 1310 a hned od počátku sváděl časté boje s českou šlechtou, které nakonec ustoupil⁹⁴. Kromě české šlechty měl Jan problémy i se svojí ženou Eliškou Přemyslovnu, kterou nechal uvěznit. Augusta Pavel píše, že „nakonec jí odejmul děti, protože se obával, že by mohla začít vládnout sama jejich jménem. Nejstaršího syna a dědice trůnu prince Václava (budoucího krále Karla IV.) poslal pak na výchovu do Francie“⁹⁵.

Jan Lucemburský se spíše věnoval evropským záležitostem a Čechy stály v podstatě mimo jeho zájem. Janův nezájem o Čechy a časté boje české šlechty mezi sebou zbídačily zemi, která se opět propadla na okraj evropského dění (příloha č. 23.). Tento neblahý stav si časem uvědomila i česká šlechta, která požádala prince Karla (Karel IV.) o návrat do vlasti. Ten nabídku přijal. Při návratu našel Čechy v troskách a začal jednat. Podmínky měl zprvu těžké, protože našel královský majetek (města, hrady) zastaven (Jan si užíval života a prodával zemi české šlechtě).

Karel IV. byl osvícený panovník, který nechal např. v Praze roku 1348 založit první středoevropskou univerzitu⁹⁶, která nese dodnes jeho jméno. Kromě toho se stal roku 1346 římským císařem. Tento fakt měl velký dopad na české země, které se staly opět na určitý čas středem Evropského dění (příloha č. 24.). Za panování Karla IV. došlo ke stabilizačnímu a ekonomickému rozmachu Čech a Praha se stala centrem Svaté říše římské. Vyčistil zemi od různých loupeživých rytířů a v zemi nastal opět na čas klid a blahobyt.

⁹⁴ „Domažlickými úmluvami na Chodském hradě se v podstatě poddal šlechtické obci a zavázal se zachovávat zvyklosti země, včetně zákazu udílet úřady cizincům. Tento stav skutečně respektoval, ale zároveň rezignoval na aktivní vnitřní politiku v českých zemích a věnoval se rodové politice v evropském měřítku“ ČORNEJ, P.: *Dějiny země koruny české I.* Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 106 s.

⁹⁵ AUGUSTA, P., HONZÁK, F.: *Vlastivěda pro 4. ročník.* Praha: Práce s.r.o., 1994. ISBN 978-80-7361-065-4. 50 s.

⁹⁶ Ta se postupem času stala intelektuální líhní a měla zásadní dopad na směřování českého státu dál do budoucna.

V době Karla IV. žilo v Čechách obyvatelstvo většinou na vesnici (*příloha č. 25*). V této době začal Karel ve velkém zakládat i královská města (mezi nimi i Plzeň), která začala nabírat na významu. Ve městech se zformoval nový stav – měšťanstvo⁹⁷ (*příloha č. 26*).

Po Karlově smrti nastoupil na český trůn jeho syn Václav IV., který je považován za kontroverzní osobu. Je mu vyčítán alkoholismus, nezáměr o panovnické povinnosti, nevyrovnaná psychika atd. Toto hodnocení je ovšem vůči Václavu trochu nespravedlivé. Musel se při své vládě potýkat s mnoha nelehkými problémy, jako byla například morová epidemie z roku 1380, která zdecimovala obyvatelstvo. To mělo za následek ekonomickou krizi a nárůst lapkovství⁹⁸. Kromě morové rány a lapkovství musel Václav také často řešit konflikty s českou šlechtou. Petr Čornej udává, že „roztržka mezi panovníkem a preláty narušila politickou stabilitu a povzbudila k aktivitě vyšší šlechtu, jež okamžitě využila uvolněného prostoru. Vysoká šlechta zahájila zápas, jehož cílem bylo zlomit panovníkovo postavení. Boj mezi králem a panstvem vyvrcholil v letech 1402-1403, kdy byl Václav se souhlasem Zikmunda Lucemburského znovu zajat. Po dramatickém návratu do Čech musel král souhlasit s rozšířením politických pozic a práv vyšší šlechty i s jejím přístupem do nejdůležitějších funkcí“⁹⁹. Také musel neustále soupeřit o moc i se svým bratrem Zikmundem, který ho posléze fakticky připravil o moc nad Čechami.

⁹⁷ „V českých a moravských městech se vytvořila poměrně málo početná vrstva opravdu bohatého měšťanstva, patriciátu. Ekonomické i společenské postavení patricijské vrstvy tkvělo svými kořeny v rozsáhlé obchodní a finanční činnosti, pro níž v Čechách existovaly jen omezené předpoklady. O skutečném patriciátu se dá hovořit pouze na Starém Městě pražském, Chebu, částečně v Plzni, dále ve stříbrnosné oblasti Kutné Hory a Kolína. Patricijské skupiny byly v českých městech od počátku jazykově německé a udržovaly styky s příbuznými a známými v německých regionech Říše. Teprve po roce 1350 se mezi ně podařilo občas proniknout měšťanům národnosti české. Německý patriciát si však i nadále v řadě českých měst podržel rozhodující slovo v městských radách, ale cítil ohrožení svých pozic“ ČORNEJ, P.: *Dějiny zemí koruny české I*. Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 130–135 s.

⁹⁸ „Černá smrt“ a pokles reálné hodnoty mince byly zřejmě jednou z příčin kriminální činnosti lapkovských skupin, které začínají v českých zemích ve velké míře organizovaně působit právě na sklonku 14. století. Lapkovská „bratrstva“ se specializovala na přepady kupeckých povozů, na únosy spojené s vymáháním výkupného, na krádeže nejrůznějšího zboží i na kořistně výpravy za hranice, především do Rakous. Na rozhraní 14. a 15. století se, až na výjimky, nesetkáváme s případy zbojnictví, motivovaného sociálně kritickým myšlením. Jednotlivé, obvykle dobře organizované tlupy působily totiž ve službách mocných šlechticů a málokdy se protloukaly na vlastní pěst. Mezi feudály, kteří vydělávali na organizovaném zločinu, patřili i příslušníci předních panských rodů (V Čechách Valdštejnové, Boršové z Oseka, Švamberkové). Za těchto okolností byl boj centrální moci proti lapkovství odsouzen k neúspěchu, ačkoliv král Václav několikrát proti tíživému stavu zasáhl“ ČORNEJ, P.: *Dějiny zemí Koruny české I*. Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 133–134 s.

⁹⁹ ČORNEJ, P.: *Dějiny zemí Koruny české I*. Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 121–124 s.

Zikmund poté musel řešit komplikovanou situaci s husity (viz kapitola husitství). Linda Mikulenková píše, „protože Václav IV. neměl děti, Zikmund se v roce 1419 stal jeho nástupcem na českém trůně. Zikmund měl pouze dceru, a tak jeho smrtí 1437 končí vláda Lucemburků v českých zemích“¹⁰⁰.

2.2.5 Čechy v husitské době

Jedna z mnoha možných příčin nástupu husitství mohla být morová rána z roku 1380, která měla širokosáhlé důsledky pro další vývoj. Člověk ve středověku byl velice citlivý ke všem katastrofám a bral je jako nástroj božího hněvu a předzvěst konce světa (poslední soud). Kromě morové rány zde byl ještě další atribut, který přiživoval vášně, a to církev sama. Církev té doby se spíše starala o své mocenské zájmy než o spásu obyčejného člověka a žila si silně nad poměry. Tento stav vyvolával v lidech revoluční nálady, které v konečném důsledku vyústily k vzniku husitského hnutí.

Linda Mikulenková k tomuto tématu udává, že „ve svobodném prostředí pražské univerzity někteří mistři (tedy univerzitní učitelé) přednášeli o tom, že je potřeba církev změnit. Král svobodnou výměnu názorů podporoval, ale kritika se nelíbila těm, do jejichž řad mířila, tedy církvi. Jedním z hlavních představitelů kritického proudu byl Jan Hus, univerzitní mistr a kazatel. Ten se kvůli ostré kritice církve dostal do vážných problémů. On sám se považoval za reformátora a nápravce, ale papež a jeho poradci ho chápali jako kacíře a odpadlíka od víry. Uvěznili jej, a nakonec i odsoudili k smrti“¹⁰¹. Husovým upálením roku 1415 v Kostnici se daly věci do pohybu. Na podkladě jeho myšlenek vzniklo husitství. Hlavním jádrem sporu o církvi byla v počátku otázka přijímání. Husité hlásali přijímání „pod obojí“, to znamenalo přijímání chleba i vína pro všechny, což doposud bylo vyhrazeno pouze kněžím. Tento spor se postupně přelil do boje o moc mezi katolíky a husity, který vyvrcholil v otevřený konflikt v roce 1419. Jak píše Petr Čornej: „v neděli 30. 7. 1419 zaútočili při pečlivě připravené akci pražští husité pod vedením Jana Želivského na Novoměstskou radnici a svrhli z oken nenáviděné protireformní konšely. Husité ovládli celou Prahu a zahájili revoluci“¹⁰². Za necelý měsíc

¹⁰⁰ MIKULENKOVÁ, L.: Lidé a čas – učebnice pro 4. a 5. ročníky základních školy. Olomouc: Prodos, 2008. ISBN 978-80-7230-225-3. 36 s.

¹⁰¹ MIKULENKOVÁ, L.: Lidé a čas – učebnice pro 4. a 5. ročníky základních školy. Olomouc: Prodos, 2008. ISBN 978-80-7230-225-3. 37 s.

¹⁰² ČORNEJ, P.: Dějiny země Koruny české I. Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 163 s.

Václav IV. umírá a nastává anarchie. Do čela husitství se dostávají radikálové a Zikmund podniká křížovou výpravu proti husitům, kterou chtěl vyhlazovací technikou srazit husity na kolena. To mu ovšem nevyšlo a husité z tohoto klání vyšli posílení. Husitská šlechta zpochybnila nárok Zikmunda na český trůn a začala válka. Po křížových výpravách se riziko zahraniční intervence zmenšilo, a husitské hnutí se začalo hádat (bojovat) mezi sebou. Z různých sporů a třenic vyšel vítězně spolek tří svazů (Táborité, Sirotci a Pražané). Jak tvrdí Petr Čornej, „*slábnoucí postavení českých katolíků*¹⁰³, umožnilo přenést válečné operace do vedlejších zemí Koruny české (Slezsko, Horní Lužice)“¹⁰⁴.

Za jednoho z největších vůdců husitského povstání byl považován Jan Žižka¹⁰⁵, který zreformoval husitskou armádu. Protože vojsko bylo většinou složeno z rolníků, tak jak praví Otto Zwettler, „*upravili si svoje zemědělské nářadí ve zbraně. Bojovali cepy, kosami. Z vozů, které používali na poli, vytvořili vozovou hradbu (příloha č. 27.). Byla to důležitá zbraň, kterou prosadil velitel husitského vojska Jan Žižka z Trocnova*“¹⁰⁶.

Hlavním městem husitů se stal postupně Tábor, který si založili, aby mohli žít podle svých ideálů. Každý, kdo sem přišel, musel odevzdat všechny své peníze a šperky do velkých kádí. Tímto aktem chtěli husité demonstrovat svoji jednotu a nazývali se mezi sebou bratry a sestrami.

Husitské války byly dlouhé a vyčerpávající pro všechny strany, obyčejní lidé trpěli drancováním z obou stran. Na Čechy bylo vysláno několik křížových výprav, ovšem neměly valnějších úspěchů. Linda Mikulenková k tomuto tématu udává, „*když zástupci římské církve zjistili, že nad husity nelze zvítězit v boji, museli se pokusit o dohodu. Výsledky jednání byly vyhlášeny v r. 1436 a husitskému obyvatelstvu bylo mimo jiné povoleno přijímat z kalicha. Lidé se mohli svobodně rozhodnout, ke kterému vyznání se přihlásí. Tím se staly Čechy zemí "dvojího lidu". Zikmund byl uznán jako český král všemi*

¹⁰³ „*Katolická strana ztrácela v průběhu husitské revoluce své postavení v Čechách. Její hlavní oporou na českém teritoriu byl tzv. plzeňský landfrýd, vojensko-politický svazek západočeské katolické šlechty*“ ČORNEJ, P.: *Dějiny zemí koruny české I.* Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 166 s.

¹⁰⁴ ČORNEJ, P.: *Dějiny zemí koruny české I.* Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5. 172 s.

¹⁰⁵ Jan Žižka byl drobným šlechticem – zemanem

¹⁰⁶ ZWETTLER, O.: *Vlastivěda pro 4.ročník základní školy.* Praha: Pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 1997. ISBN 978-80-85937-66-4. 26 s.

obyvateli země. Katolická církev ztratila velké množství majetku i moci¹⁰⁷. Tento majetek a moc si přivlastnila šlechta. Církev a šlechta začaly válčit mezi sebou o moc. Na klid si české země musely ještě nějakou dobu počkat.

2.2.6 Vývoj Plzeňska ve středověku

Dnes lze těžko říci, který slovanský kmen obýval Plzeňsko v prvopočátku. Spekuluje se, že větší část mohli ovládat jihočeští Doudlebové¹⁰⁸. V severní části západních Čech, tedy na Radnicku a Rokycansku, nejspíše probíhala hranice mezi Lužany a Čechy. Nicméně se zdá, že na počátku slovanských věků bylo Plzeňsko liduprázdnou, sporadicky osídlenou krajinou, která sloužila spíše jako nárazníkové pásmo mezi Franskou říší a Velkou Moravou. Jak tvrdí Jana Janusová, „ještě v druhé polovině 10. století mluví vojtěšské legendy o Plzni (Starém Plzenci) jako o pohraničním hradu a tržišti. Celé toto liduprázdné území bylo teprve za vlády Přemyslovců /od 10. století/, kdy se dokončoval sjednocovací proces slovanských kmenů, osidlováno kolonizací, neboť se stalo nedílnou součástí českého státu“¹⁰⁹.

Patně nejstarší slovanské hradiště zaznamenané v západních Čechách bylo v Plzni na Bukovci. To ale násilně zaniklo na přelomu 9. a 10. století a jeho úlohu mocenského centra přebralo hradiště na Hůrce (Stará Plzeň). To bylo hlavním správním centrem Plzeňska od 10. až do 13. století.

První písemná zpráva o západních Čechách (potažmo o Staré Plzni) se objevila až v roce 976 v kronice merseburského biskupa Thietmara. V této kronice byl zaznamenán boj mezi císařem Otou II. a českým knížetem Boleslavem II. pod hradem (hradištěm) Plzní. Jan Kumpera udává, že „rostoucí význam Plzně potvrzuje i existence mincovny

¹⁰⁷ MIKULENKOVÁ, L.: Lidé a čas – učebnice pro 4. a 5. ročníky základních školy. Olomouc: Prodos, 2008. ISBN 978-80-7230-225-3. 38 s.

¹⁰⁸ „Doudlebové, kmen či snad kmenový svazek, osidloval ohromné území jižních Čech. Jeho západní hranice vedla rozvodím mezi Úhlavou a Otavou, pak mezi Úhlavou a Úslavou, rozvodím v Radyňské pahorkatině, odtud možná pronikala dalekým výběžkem až ke Stříbru“ JANUSOVÁ, J.: Kapitoly z dějin Západních Čech I. díl. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1993. ISBN 80-7043-083-4. 41 s.

¹⁰⁹ JANUSOVÁ, J.: Kapitoly z dějin Západních Čech I. díl. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1993. ISBN 80-7043-083-4. 43 s.

na hradišti za vlády knížete Jaromíra a zprávy o pobytech panovníka (např. Vladislava I. o Vánocích 1109)¹¹⁰.

Na území Plzeňska působilo i několik šlechtických rodů. Mezi nejstarší patřili Drslavci (jméno získali podle Drslava, purkrabího na krajském přemyslovském hradišti ve Starém Plzenci ve 12. století). Dále pak Hroznatovci¹¹¹ a páni ze Švamberka¹¹². Tyto rody se dále rozrostly do několika rodových větví.

Nejvýznamnějším rodem na Plzeňsku v počátečních fázích středověkého Plzeňska byl asi rod Drslavců. Jana Janusová k tomuto tématu udává, že „původní sídla tohoto rodu byla na Plzeňsku a Klatovsku. Drslavci vykonávali vysoký úřad správců Plzeňského kraje a první z nich jej zastával v. r. 1160–1165. Byl to předek pánů ze Žinkov. Rod Drslavců se velice rozrostl, takže čítal k 74 větvím. Na konci 12. století a počátkem 13. století byli v tomto rodě tři bratři: Černín /1193-1215/, Drslav /1205-1228/ a Břetislav /1193–1238/. Černín byl praotcem větve Černínů z Chudenic, Drslav pánů z Dolan a Břetislav praotcem větve pánů Švihovských z Rynzberka¹¹³.

Kromě již zmíněné šlechty získává ve 12. století značný vliv v západních Čechách i církev a její mniši, kteří jsou do Čech zvaní českými panovníky. Mniši měli za úkol zakládat nové osady, kláštery a tím zvyšovat bohatství země. Zároveň přinášeli i vzdělanost. Příchod těchto mnichů a zakládání klášterů mělo značný vliv i na strukturu kraje. Jan Kumpere tvrdí, že „tak jako všude v předhusitských Čechách, plnila církev i v západních Čechách nejen duchovní úlohu, ale hrála též mimořádně silnou roli sociální a hospodářskou, umocněnou ohromným ekonomickým potenciálem pěti velkých západočeských kolonizačních klášterů¹¹⁴“¹¹⁵. Dá se říci, že většina vesnic v této době patřila právě klášterům, které je spravovaly a hospodařily na nich.

¹¹⁰ KUMPERA, J.: *Dějiny západních Čech. I. Díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. Plzeň: Nakladatelství Ševčík, 2004. ISBN 80-7291-108-2. 45 s.

¹¹¹ Hroznatovci ovládali postupně severní Plzeňsko.

¹¹² Původně to byli paní z Krasíkova

¹¹³ JANUSOVÁ, J.: *Kapitoly z dějin Západních Čech I. díl*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1993. ISBN 80-7043-083-4. 97 s.

¹¹⁴ Plasy, Chotěšov, Kladruby, Klášter, Teplá

¹¹⁵ KUMPERA, J.: *Dějiny západních Čech. I. Díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. Plzeň: Nakladatelství Ševčík, 2004. ISBN 80-7291-108-2. 90 s.

Na přelomu 13. a 14. století dochází v kraji k vzestupu nižší rytířské šlechty (zemané, vladykové atd.) na podkladě tzv. manského systému¹¹⁶. Tento vzestup nižší šlechty měl za důsledek také hojně budování tvrzí¹¹⁷, kolem kterých se začaly formovat dvory a posléze celé vesnice. Vznikaly i drobné hrady (např. Lopata), či královské hrady (Radyně). I přesto, že na konci 13. století (neví se přesně kdy) došlo k založení Plzně¹¹⁸ Václavem II., ještě ve 14. a 15. století žila většina obyvatel na vsích.

Za vlády Václava VI. byl kraj terorizován lapkovskými bandami drobné šlechty. Tyto lapkovské bandy se transformovaly na podkladě boje drobné šlechty s královskými silami. Nejednalo se tedy o organizovaný zločin jako takový, ale spíše o politický boj drobné šlechty proti králi. Hrady, které lapkové ovládli (např. Lopata), sloužily jako základny pro loupeživé výboje do okolí. Hlavním cílem těchto band byli hlavně městští kupci (přímí poddaní krále). Tento způsob obživy se udržel i v době husitské.

Dle Jana Kumpery se husitská revoluce nevyhnula ani Plzeňskému kraji, i když situace zde byla z důvodů silně zakořeněného katolicismu složitější. Husité se v roce 1419 sice pokoušeli z Plzně vytvořit hlavní centrum, což se zdálo být po krátkou dobu dokonce velmi pravděpodobné, postupem času však katolíci na Plzeňsku dosáhli převahy a husity ve městě odmítli. 29. října 1420 byl ustanoven za podpory Zikmunda tzv. plzeňský landfrýd, což byl dle Jana Kumpery „*bojový svazek katolické šlechty, připravovaný nejméně od září. Ke katolické šlechtě se přidala i Plzeň, stále rozšiřující své styky s Norimberkem. Plzeňský landfrýd sehrál pak v dalším průběhu husitského hnutí*

¹¹⁶ „Zvláštním rysem západních Čech byl i poměrně rozsáhlý manský systém. Manové, podléhající příslušnému královskému purkrabímu, se měli v případě ohrožení podílet na obraně hradu i příslušného pohraničního území. Za svou službu získávali různé výsady, a především menší statky, na nichž si budovali tvrze. Z jejich řad se také rekrutovala již v lucemburském období značná část západočeské rytířské šlechty“ KUMPERA, J.: *Dějiny západních Čech. I. Díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. Plzeň: Nakladatelství Ševčík, 2004. ISBN 80-7291-108-2. 90 s.

¹¹⁷ Tvrze - „jsou drobná opevněná sídla situována zpravidla v kontaktu s hospodářským zázemím. tj. s vesnicí. Jejich nepřilíhající plochu vymezují zbytky opevnění, tedy obvodového příkopu a valu. Nejstarší tvrze byly pouze dřevěné, a proto se z nich v podstatě nic nezachovalo, kromě změn v terénu a pár archeologických artefaktů např. keramika. zejména u starších tvrzí byla jejich obranná i obytná funkce často soustředěna do věžovitě stavby, tvořící jádro oválné či kruhovitě tvrze (příloha č. 28). Od nich vývoj postupně směřoval k čtverhrannému půdorysu a obvodové zástavbě, až palácové tvrze opět splýnuly se stavbami svého hospodářského území – dvora“ KUNA, M.: *Archeologický atlas Čech. Vybrané památky od pravěku do 20. století*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2015. ISBN 978-80-87365-82-3. 20 s.).

¹¹⁸ Plzeň postupně přebírala správní úlohu v kraji a stará Plzeň (Plzenec), pomalu upadla.

mimořádně významnou úlohu jedné z hlavních mocenských základů domácích katolíků a nástupišť zahraničních vojenských protihusitských výprav"¹¹⁹.

Plzeňsko od roku 1421 muselo často čelit husitským nájezdům, které měly hlavní cíl dobýt Plzeň. Při těchto nájezdech bylo samozřejmě pleněno i okolí Plzně. Například roku 1433-34 byla dobytá Lopata a nejspíše i vypáleny okolní vsi (Neslívky). Plzeň se husitům ani na několikrátý pokus dobýt nepodařilo.

2.2.7 Vesnice ve středověku

Ve středověku žila většina obyvatelstva na vesnici (až 90 %). Jejich život měl jasně daná pravidla, která určovala šlechta (poddanství), církve a také příroda.

Z počátku křesťanství ještě mezi lidem přetrvávaly pohanské rituály starých Slovanů a církvi trvalo docela dlouho, než je vypudila, či transformovala k obrazu svému¹²⁰. Jak tvrdí Veronika Dudková, *„každodenní kontakt vesnického člověka s přírodou, jeho závislost na její přízni, z ní vyplývající nejisté životní podmínky, koexistence s přírodními procesy, to vše vedlo k tomu, že zejména ve vesnickém prostředí stále svou roli hrály staré magické představy a zlomky obřadů a rituálů, byť často kombinované s křesťanským učením“*¹²¹.

Narozdíl od města, kde převažovali řemeslníci, byl venkov zemědělský, a to určovalo jasně dané životní tempo vsi. V té době byla vesnice v podstatě soběstačná¹²². To, co potřebovali, to si vyrobili – pekli chleba, zpracovávali domácí maso, oděvy či nádobí si vyráběli také sami. Ve většině vesnic působil např. i kovář.

¹¹⁹ KUMPERA, J.: *Dějiny západních Čech. I. Díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. Plzeň: Nakladatelství Ševčík, 2004. ISBN 80-7291-108-2. 120 s.

¹²⁰ „V archaických představách byli lidé obklopeni zlými silami nejrůznější povahy, démony, kteří škodili zvířatům i lidem. Lidé té doby věřili v existenci upírů, vampírů, čarodějnic i vlkodlaků“ DUDKOVÁ, V. a kol.: *Hledání zmizelého – Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7247-60-0. 36 s.

¹²¹ DUDKOVÁ, V. a kol.: *Hledání zmizelého – Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7247-60-0. 36 s.

¹²² „Co sedláci sami nespotebovali, prodávali na trhu ve městě a nakupovali zde výrobky řemeslníků“ ZWETTLER, O.: *Vlastivěda pro 4.ročník základní školy*. Praha: Pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 1997. ISBN 978-80-85937-66-4. 23 s.

V pozdější době, kdy se lidé začali stěhovat do výše položených míst, kde nešlo efektivně praktikovat zemědělství, se začalo objevovat jako zdroj obživy „hutnictví“¹²³, rybníkářství či pastevectví.

Za vlády Karla IV. se začaly uprostřed vesnic objevovat panské dvory (tvrze), kolem kterých se de facto odehrával život celé vsi. Tyto dvory patřily drobné šlechtě (zemani), která na nich hospodařila na podkladě manského systému. V čele vesnice stál rychtář, který vesnici spravoval. K rychtě většinou patřila i krčma.

Lidé z počátku slovanského osídlení žili v zahlobených slovanských chatách. Později se začaly objevovat nadzemní jednopokojové sruby (příloha č. 29 a č. 30.), kde ústřední místo zaujímal pec přímo v jizbě. Kolem 13. a 14. století se již začínají vyskytovat i trojdílné domy¹²⁴ s kamennou podezdívkou. Pavel Vařeka tvrdí, že jádro domu tvořila tzv. dýmná jizba. Byla to centrální místnost, kde se vařilo, prováděly se domácí práce (např. dralo se peří) a nejspíše se zde i spalo.

¹²³ „Zejména u vsí v kopcovitém, výše položeném terénu s horšími půdami nebylo zemědělství jediným zdrojem obživy. Dokládají to početné stopy těžby nerostných surovin v okolí vsí, ale také milíře a dehtářské pece“ DUDKOVÁ, V. a kol.: *Hledání zmizelého – Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7247-60-0. 24 s.

¹²⁴ „Dvojdílné a trojdílné do se začaly sice objevovat počínaje středohradištním obdobím, avšak jen jako obydlí vyšších společenských vrstev“ FROLENC, V.: *Pokus o etnografickou interpretaci archeologických výzkumů středověké zemědělské usedlosti*. In: Nekuda, V., Michna, P. (ed), Brno: *Archaeologia historica* I., 1976, s. 49–54. 51 s. Širšího rozmachu se dočkaly až déle.

2.3 Zeměpis

Kapitolu zeměpis nebudu příliš rozvádět. Zpracuji zde jen zásadní témata, která determinovala člověka z historického hlediska.

Zásadní význam pro člověka měl vždy prostor, který ho obklopoval (řeky, lesy, půda).

2.3.1 Půda

Půda je pro nás zásadním atributem života, který nám vytváří přirozené prostředí pro náš život. Zajišťuje nám obživu (zemědělství) a vytváří stabilní ekosystém, ve kterém žijeme. Je přirozeným růstovým prostředím rostlin, kterými se živíme nejen my, ale i živočichové, na kterých jsme také do jisté míry dále závislí.

Půda tvoří svrchní část zemského povrchu¹²⁵ a vědní obor, který se jí zabývá, se nazývá pedologie. Jak uvádí Marek Chvátal, jedná se o „*složitou směs anorganické a organické hmoty, v níž se nejčastěji prolíná živá a neživá složka přírody*“¹²⁶. Jak dále uvádí Marek Chvátal, je půda také velice důležitá z hydrologického pohledu, „*je hlavní vstupní branou pro vznik podpovrchových vod ze srážek, závlah nebo z tajícího sněhu a zároveň vodu rozvádí a zadržuje*“¹²⁷.

První obyvatelé, kteří se usadili v našem prostoru, byli zemědělci, tudíž vyhledávali kvalitní půdu podél řek. Na této půdě začali zpočátku pěstovat pšenici a na okolních loukách pást dobytek. Jelikož půda byla hlavním zdrojem obživy, nejspíše, jak uvádí Jan Bouzek, byla také uctívána jako božstvo. Na podkladě zemědělského cyklu byl ustálen i život pravěkých obyvatel a jejich náboženské obřady.

¹²⁵ „V našich podmínkách tato hloubka obvykle činí 120 až 150 cm“ TOMÁŠEK, M.: *Atlas půdy České republiky*. Praha: Český geologický ústav, 1995. ISBN 80-7075-198-3. 11 s.

¹²⁶ CHVÁTAL, M.: *Geologie: Pro gymnázia*. Praha: Fortuna, 2014. ISBN 978-80-7373-124-3. 55 s.

¹²⁷ CHVÁTAL, M.: *Geologie: Pro gymnázia*. Praha: Fortuna, 2014. ISBN 978-80-7373-124-3. 55 s.

2.3.2. Les

Les je unikátní prostor, který má mnoho funkcí a je pro život jako takový velice důležitý. Je důležitý jak pro člověka, tak pro ekosystém. Člověku sloužil od nejstarších dob jeho existence na zemi. Původně to byl pro člověka sice nebezpečný prostor, ale poskytoval mu obživu. Mohl zde lovit zvěř, sbírat různé lesní plody (houby, borůvky, ořechy atd.). Po delší době ho člověk začal využívat i jako zdroj materiálu (dřevo) pro ohřev, nebo stavění příbytků. Dnes slouží nejen jako zdroj dřeva, ale v novodobé historii (nástup romantismu) se stal pro moderního člověka také oázou klidu, kde může relaxovat (turistický ruch). Nebylo tomu však tak vždy, jak tvrdí například Veronika Dudková. „*Les představoval ve středověku obávanou divočinu, „poušť“, kam se vydávali poustevníci nebo kam utíkali zločinci stíhaní zákonem, kde člověka ohrožovaly šelmy, které dnes již ve volné přírodě skoro neznáme, jako je vlk nebo medvěd*“¹²⁸. Les dával vzniknout také mnoha legendám a pověstem, ve kterých se to hemžilo různými skřítky, vílami a nadpřirozenými bytostmi.

Les ovšem není absolutním dominiem člověka, spíše naopak, a má mnohem důležitější roli než poskytovat člověku užitek. Je to složitý ekosystém (fauna-flora), který má svoje zákonitosti, podle kterých plní svoje rozmanité funkce. Jak tvrdí naučná stezka kolem Kozlu, „*les příznivě působí na podnebí, absorbuje do sebe velké množství uhlíku z ovzduší, pomáhá vyrovnávat teploty a vzdušnou vlhkost, pohlcuje prach*“¹²⁹. Kromě toho dokáže regulovat srážkovou vodu, což má za následek snižování rizika záplav, sucha a eroze půdy. Díky svým kořenům dokáže filtrovat (čistit) vodu, která se následně vsakuje do půdy a vzniká z ní spodní voda.

Jak tvrdí Richard L. Scheffel a kol., les je laboratoří života, ve které probíhá nekonečný cyklus „*života, smrti a znovuzrození. Určitý druh hmyzu opyluje stromy, zatímco jiný jim užívá listy a dřevo. Veverky sežerou tuny oříšků, ale část jich naopak zahrabou do země a z těch, na které zapomenou, pak vyrostou nové stromy. Některé houby napadají živé stromy a hubí je. Jiné hrají důležitou roli při rozkladu odumřelých rostlin a uhynulých zvířat a přispívají tak k uvolňování vázaných živin, které pak slouží k výživě*

¹²⁸ DUDKOVÁ, V. a kol.: *Hledání zmizelého – Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7247-60-0. 39 s.

¹²⁹ N. s. kolem Kozlu, 2009:tab 6.

dalších generací jiných živých tvorů"¹³⁰. Zásadní funkcí lesa je vytvářet přirozený prostor pro život divoké zvěře (fauna) a je také domovem rozsáhlé flóry. V tomto směru se jedná o složitě propojený ekosystém společenství rostlin i živočichů. Tento složitý ekosystém má a měl zásadní význam pro život člověka. Les je jeden z atributů, který nám vytváří stabilní systém, díky kterému můžeme žít (tvorba kyslíku, zadržování vody, zdroj komodit).

2.3.3 Řeky

Řeky jsou v nadneseném slova smyslu tepny roznášející život v krajině a voda v nich je životadárnou krví. Jinými slovy, řeky v osidlování prostoru hrály vždy zásadní roli. První osadníci proudili kolem jejich břehů a na ideálních místech blízko nich se usazovali. Tím měli zajištěn neustálý přísun vody a potravy v podobě ryb.

Řeka jim sloužila tedy (slouží do dnes) jako zdroj vody, obživy. Kromě toho by se dala řeka označit v minulosti i jako určitá „dálnice“. Po této dálnici proudili kupci s nejrůznějším zbožím (v pravěku hlavně sůl), které na podkladě směnného obchodu vyměňovali. S kupci přicházely i do odlehlých osad i informace, či nové kulturní vlivy.

Dnes velké řeky stále slouží jako dopravní tepna pro pohyb zboží. Kromě toho jsou řeky dnes využívány pro rekreaci (vodáctví, bruslení, koupání atd.), v menší míře pro rybolov (rybářství). Řeky mají a měly také velký energetický potenciál. Již v historii byla energie řeky používána pro pohon mlýnských kol, později se na řekách objevovaly hamry a v moderní historii i vodní elektrárny.

¹³⁰ SCHEFFEL, R. a kol.: *ABC přírody – Svět v otázkách a odpovědích*. Praha: Reader's Digest výběr, 1996. ISBN 80-902069-0-5. 272 s.

3. Mikroregion

Mikroregion je dnes chápán jako dobrovolné společenství obcí, které je vymezeno nějakou důležitou lokální „zajímavostí“ (geologická, historická atd.), to jednotlivé obce spojuje a lze na této zajímavosti vybudovat hlubší spolupráci. Pro rozvoj obcí je důležitá spolupráce s okolními obcemi a hledání širšího konceptu rozvoje daného kraje, který má v konečném důsledku pozitivní vliv v koordinaci zájmových aktivit a rozvojových projektů. Jak tvrdí Iveta Galvasová, je „*pro rozvoj obce vzájemná spolupráce rozhodující. Jejím prostřednictvím je možno častěji uskutečňovat rozvojové projekty, které jsou pro malé obce těžko dosažitelné. Sdružováním dochází ke zvýšení efektivity využití ekonomických i lidských zdrojů. Obce mohou uzavírat i tzv. účelové spolupráce s jasným cílem, např. pokud realizace projektu vyžaduje propojení infrastruktury*“¹³¹.

Mikroregiony jsou jednou z forem dobrovolného svazku obcí, které mohou vznikat na podkladě různých podmětů (historické, přírodní atd.) a jsou vymezeny zákonem 248/2000 Sb. (Zákon o podpoře regionálního rozvoje).

3.1. Mikroregion Radyně

Mikroregion Radyně (dále jen MR), který leží na jih v blízkosti Plzně, lze charakterizovat jako klasickou příměstskou oblast a je tvořen 14 obcemi (příloha č. 31.)¹³². Jak dále udávají stránky MR „*na území Mikroregionu Radyně žije (data z roku 2014) 11.957 obyvatel a jeho rozloha činí 9 563 ha*“¹³³. Rozkládá se v okrese Plzeň-jih a Plzeň-město (většina území MR).

MR byl založen 28. 9. 1999 a jeho původní název byl Mikroregion Radyně – Úslava. K 3. 2. 2000 byla zaregistrována změna názvu sdružení, a to pouze na Mikroregion

¹³¹ GALVASOVÁ, I.: *Spolupráce obcí jako faktor rozvoje*. Brno: Georgetown, 2007. ISBN 978-80-862-5120-2. 12-13 s.

¹³² Dle oficiálních stránek mikroregionu (www.mikro-radyne.cz) jsou členy tyto obce: Chválenice, Letkov, Lhůta, Losiná, Mokrouše, Nebílovy, Netunice, Nezavětice, Nezvěstice, Starý Plzenec, Štáhlavy, Štěnovický Borek, Týmákov, Útušice.

¹³³ Dostupné z: www.mikro-radyne.cz (22. 4. 2018)

Radyně, který spolek nese dodnes. Spolek se řídí jasně danými stanovami z roku 2012, které vymezují fungování spolku.

MR má dnes vypracovaný dokument „STRATEGIE ROZVOJE MIKROREGIONU RADYNĚ NA OBDOBÍ 2014–2020“¹³⁴, který nejprve analyzuje možnosti a potenciál MR a pak si vymezuje strategické oblasti, kterým by se chtěl věnovat a následně rozvíjet či řešit.

„Hlavním cílem MR je v současné době aktualizace výše uvedeného strategického dokumentu a příprava a zpracování na něj navazujících dílčích projektů. Důležitým úkolem je samozřejmě také získávání finančních prostředků k realizaci navržených projektů a jejich realizace samotná“¹³⁵.

3.1.1 Mikroregion Radyně z přírodního pohledu

MR je velice zajímavý z přírodního hlediska. Lze zde najít dvě velké řeky, a to Úhlavu a Úslavu, při které vede regionální biokoridor se spoustou specifik. Kromě toho je území velice pestré geologicky. Je zde několik lokalit, v kterých můžeme najít prvohorní fosílie. Fauna a flora daného území je také bohatá a lze v přírodě pozorovat několik vzácných druhů květeny a hmyzu.

Území MR se rozkládá na území Radyňské vrchoviny, Plzeňské kotliny, Rokycanské pahorkatiny, které jsou geologicky bohaté a rozmanité. Stránky MR uvádějí, že *„sledované území má pestrou geologickou stavbu, do oblasti zasahuje geologická jednotka Barrandien. Mezi nejstarší horniny s mimořádnou tvrdostí patří bulžňníky, které odolávají fyzikálnímu a chemickému rozkladu, a proto vyčnívají nad zdejší krajinou jako skalnaté vrchy. Nejznámější jsou Radyně a Ostrá Hůrka u Starého Plzeňce. Dále se zde vyskytují granodioritové plutony, které vznikly z vytlačeného magmatu ve starohorách. Dále jsou zde zastoupeny spilitové vrchy (Valík u Štěnovic, Háj u Koterova). V celém mikroregionu se vyskytují prvohorní usazeniny“¹³⁶*

¹³⁴ Plné znění dokumentu zde: http://www.mikro-radyne.cz/e_download.php?file=data/editor/54cs_1.pdf&original=Strategie+Mikroregionu+Radyn%C4%9B+2013+-+komplet_fin_fin.pdf

¹³⁵ Dostupné z: www.mikro-radyne.cz (22. 4. 2018)

¹³⁶ Dostupné z: http://www.mikro-radyne.cz/e_download.php?file=data/editor/54cs_1.pdf&original=Strategie+Mikroregionu+Radyn%C4%9B+2013+-+komplet_fin_fin.pdf (19. 6. 2018)

V MR se většinou vyskytují tři druhy půdy a to: hnědozem, hnědé půdy (kambizem) anebo illimerizované půdy (luvizem). Z tohoto pohledu je půda poměrně příznivá pro zemědělství. „Z celkové rozlohy zemědělské půdy je 74% orné půdy“¹³⁷

Fauna a flora MR Radyně je také velice bohatá, což má za následek to, že je zde několik přírodních památek (PP Sutice, PP Černá stráň, PP Sedlecká rokle, PP Andrejšky, PP Starý rybník, PP Pod Smutným koutem) i jeden přírodní park (Kornatický potok).

Přírodní památka Sutice se nalézá severně od Sedlce směrem na Tymákov nad Tymákovským potokem. Je zde naleziště fosilních druhů, jako jsou zástupci trilobitů, ramenonožců a ostnokožců. Jak uvádí Jiří Zahradnický: „*fosilní fauna ukazuje na hlubokomořské prostředí a je jednou z nejbohatších faun dobrotivského souvrství Barrandienu*“¹³⁸.

Přírodní památka Černá stráň se nachází ve svahu nad řekou Úslavou u Starého Plzece. Jedná se o břidlicovo-pískovcovou oblast, ve které se nachází spousta prvohorních zkamenělin (trilobiti, ostronožci, ramenonožci, plži a další skupiny).

Přírodní památka Sedlecká rokle se nalézá nad Sedlcem u Tymákovského potoka. Jiří Zahradnický tvrdí, že „*v rokli vystupují pískovec a prachové břidlice. V poloze pískovce byla zjištěna jedna z nejstarších graptolitových faun v Barrandienu*“¹³⁹

Přírodní památka Andrejšky. Jedná se o buližnickové skály, které se nalézají ve svahu kopce Radyně u Starého Plzece. Je to oblíbené místo horolezců.

Přírodní památka Starý rybník se nachází uprostřed obce Sedlec. Dle Jiřího Zahradnického se na rybníku rozprostírá ohrožený státem chráněný leknín bílý. Je zde pozorován výskyt vzácnějších ptáků (např. chřástal vodní atd.) a brouků.

¹³⁷ Dostupné z: <http://www.mikro-radyne.cz> (19. 6. 2018)

¹³⁸ Zahradnický, J.: *Chráněné území ČR, Plzeňsko a karlovarsko, okres Plzeň-jih*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. 2004 ISBN 80-86064-68-9. 293 s.

¹³⁹ Zahradnický, J.: *Chráněné území ČR, Plzeňsko a karlovarsko, okres Plzeň-jih*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. 2004 ISBN 80-86064-68-9. 29 s.

Přírodní památka Pod Smutným koutem se nalézá kousek na východ od vrcholu Jelení vrch na katastrálním území Útušice. Jde o skalní doubravu. Jsou zde zachovalé různověté doubravy s pestrá hájovou květenou.

Přírodní park Kornatický potok je chráněné území o rozloze 28 km² ležící u obce Štáhlavy. V tomto parku můžeme nalézt vzácné druhy rostlin a hmyzu (součástí parku jsou PP Hádky a PP Lopata, která je součástí Natura 2000). Kromě bohaté fauny a flory je v parku spousta pozůstatků pravěkého a středověkého osídlení.

3.1.2 Mikroregion z pohledu archeologie a historie

Osídlení MR je velice staré. První osídlení MR lidmi lze nalézt již v mladší době kamenné (Neolit – 5600 – 4400 př. n. l.) a to v oblastech dnešního katastrálního území: Štáhlavy, Štáhlavice, Starý Plzenec, Letkov, Losiná, Útušice.¹⁴⁰ Tento fakt dokládají bohaté archeologické naleziště v daných lokalitách. I v eneolitu, jak uvádí Milan Metlička, se zde objevuje osídlení v obcích: Štáhlavy, Plzenec, Útušice, které se vyskytují na vyvýšených lokalitách. Eneolit na západě Čech vyvrcholil v tzv. Chamské kultuře (Starý Plzenec, Lopata). Tyto kultury postupem času mizí a ve starší a počátku střední doby bronzové je MR již bez nálezu, tudíž se lze domnívat, že zde v té době žádné osídlení nebylo. To se mění s příchodem střední doby bronzové, která vyvrcholila v tzv. mohylové kultuře (1650–1250 př. n. l.). V té době začíná být region intenzivně osídlen¹⁴¹. Osídlení některých lokalit trvalo dále již celý zbytek doby bronzové až do doby železné. V halštatském období (starší doba železná), jak uvádí Milan Metlička, je region opět intenzivně osídlen kolem řeky Úslavy (Sedlec, Štáhlavy, Štáhlavice) a vrchol osídlení doby železné nastává v tzv. pozdní době halštatské a časně laténské (5550–400př. n. l.). V této době se postupně začíná objevovat hluboká krize a nestabilita (válečné konflikty) a obyvatelstvo z původních osad mizí. V době letenské (keltské období) již není osídlení MR známo, známe pouze ojedinělé rovinné sídliště ze Starého Plzně. Doba římská

¹⁴⁰ Informace odvozeny z mapy: METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. s29.

¹⁴¹ Losiná, Netunice, Nezvěstice, Sedlec-Hůrka, Štáhlavy-Hájek Svidná. Zdroj: METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2.

(Germáni) je MR již bez osídlení¹⁴² až do příchodu Slovanů a tzv. doby hradištní, kdy se kolem Starého Plzeňce začalo formovat správní centrum západních Čech.

3.1.3 Turistický potenciál Mikroregionu Radyně

Jak vyplývá z předešlého, je v MR množství přírodních a kulturně historických památek, které stojí za povšimnutí. Sice tyto pozoruhodnosti nejsou nijak zásadně nadregionálně významné (kromě Hůrky ve Starém Plzenci) jako např. Šumava, klášter v Plasích atd., ale z pohledu regionálního turismu je potenciál veliký a pro budování patriotismu místních obyvatel (Západočechů) je velice důležitý. Kromě toho s ohledem na blízkost plzeňské aglomerace a dobrou dopravní obslužnost v určitých částech MR, je MR ideálním místem pro volnočasové aktivity obyvatel Plzeňska.

MR nabízí několik turistických tras (cyklotrasy, turistické trasy), kromě toho je zde i několik vyvedených naučných stezek, které mají vysoký potenciál zaujmout místní obyvatele.

K turisticky nejatraktivnějším místům MR patří např. nejnavštěvovanější památka celých západních Čech, lovecký zámek Kozel, s anglickým parkem, či barokní zámek v Nebílovech, dále jsou zde zbytky přemyslovského hradu Plzeň z 10. století s unikátní rotundou sv. Petra (národní kulturní památka). Je tu také dominanta celého Plzeňska, která je vidět ze širokého okolí, a to zřícenina hradu Radyně, po které nese MR svůj název. Kromě již zmiňovaných nejpopulárnějších památek je v MR i spousta, dle mého soudu, neprávem opomíjených památek. Těmito památkami myslím zbytky pravěkého osídlení MR, které je nejvíce zastoupeno ve formě mohyl (Hůrka, PP – Kornatický potok) a středověké osídlení projevující se ve zbytcích zaniklých vsí a úvozových cest (hlavně v PP – Kornatický potok). Kromě již zmiňovaného je zajímavým místem regionu zachovalá valdštejnská železárna v Sedlci, která je kolébkou pro Plzeňsko tak důležitých Škodových závodů a unikátní architektonický soubor tzv. selského baroka v obcích Letkov a Tymákov.

¹⁴² Dle informací Milana Metličky je pouze ojedinělý nálezný mincí ve Starém Plzenci.

MR disponuje i zajímavou a bohatou přírodou, kterou lze nalézt nejen v přírodním parku Kornatický potok, či v již zmiňovaných přírodních památkách, ale i všude okolo (hlavně kolem řek Úslavy a Úhlavy a jejich přítocích). Tato příroda je ideálním místem pro relaxaci či rodinné procházky.

3.1.3.1 Výukový potenciál naučných stezek MR pro žáky I. stupně

Dle mého úsudku je edukační potenciál MR velký a široce komplexní, jak z pohledu archeologicko-historického, tak i z pohledu přírodopisného. Jak již bylo naznačeno výše, MR disponuje z části bohatým a uceleným prostorem s dobrou dostupností pro vytvoření naučných stezek (nebo využití již existujících) pro možnosti výuky vlastivědy na prvním stupni základní školy.

Sice je dle mého názoru západní část MR¹⁴³, kromě Nebílov, méně atraktivní a má menší výukový potenciál pro větší absenci zajímavých (zájmových) lokalit z pohledu možností výuky¹⁴⁴ a horší dopravní obslužností, ale tento handicap je bohatě nahrazen východní částí MR, zejména obcemi Štřáhlavy a Starý Plzenec, kde lze nalézt vše potřebné k možnostem výuky. V tomto prostoru se nalézá většina přírodních památek a přírodní park i většina historicky zajímavých míst. Z pohledu archeologicko-historického lze v tomto prostoru (Plzenec, Štřáhlavy) sledovat v podstatě kontinuální osídlení od pravěku až dodnes, což nám usnadní vytváření představy u žáků prvního stupně o každodenním chodu dějin a fungování lidské společnosti jako takové.

¹⁴³ Útušice, Štěnovický Borek, Netunice, Nezbavětice, Chválenice.

¹⁴⁴ Menší výskyt přírodních zajímavostí (přírodních památek, či přírodního parku), tak i komplexu historických objektů. Kromě toho je zde menší síť turistických tras či naučných stezek.

II. Praktická část

4. Stezky v Kozelském polesí

Stezky mikroregionu Radyně v Kozelském polesí jsou velice bohaté na historii i přírodní zvláštnosti. Kozelské polesí leží cca 16 km jižně od Plzně na úpatí Brd a je součástí přírodního parku Kornatický potok (příloha č. 32.). S ohledem na svoji výhodnou polohu v blízkosti Plzně je místo často vyhledáváno turisty, kteří se ovšem většinou spokojí s návštěvou zámku Kozel, a hlubší historie daného regionu jim zůstává utajena, přičemž o kousek dál se nalézá unikátní prostor Kozelského polesí. Například Jan Anderle ve své knize Kozelské polesí popsal toto místo velice trefně a poeticky. *„Pozorného návštěvníka potěší setkání s ptačími a zvířecími obyvateli, zrovna jako se vzácnými rostlinami., které jinde již lze vidat jen výjimečně, a také s památkami pravěku a středověku. Před vámi z nízkého podrostu vystupují hroby dávných náčelníků“*¹⁴⁵

Z archeologického pohledu je tato lokalita také velice zajímavá a významná. Například Martin Gojda z katedry archeologie ZČU o této lokalitě uvádí: *„Kozelské polesí reprezentuje mimořádně dobře dochovaný příklad zaniklé kulturní krajiny, v níž můžeme dokumentovat stopy lidské činnosti od pravěku (mohylová pohřebiště), přes středověk (zaniklé vesnice) až po novověk (zámek Kozel, rybník, stopy těžby)“*¹⁴⁶

Z pohledu historie je místo také protkáno dramatickými událostmi. Opět Jan Andrlé vystihl místo poměrně trefně: *„Tu byli žoldnéři Jiřího, krále "mírotvorce" nebo jejich zelenohorští protivníci, zde zas husitská pohotovost pod Přibíkem z Klenové. Oheň praská v došcích střechy, krov se propadá do žhavé výhně, jež ještě před chvílí byla bezpečnou jizbou, a k nebi vyráží sloup jisker. Řve odváděný dobytek i zdivočelí chlapi. Nad vším se spojuje jek znásilňované dcery s lamentací její matky. Nehoupá se tamo na stromě tělo hospodáře? Vzpomněl pozdě, kam ukryl uškrutelný grošík. Pánové a jemnocitné dámy, tady to zavání zmařenou nadějí a prolitou krví!“*¹⁴⁷

¹⁴⁵ ANDRLE, J.: *Tvrze kozelského polesí*. Plzeň: Nadace České hrady, 1995. 4 s.

¹⁴⁶ GOJDA, M.: *Archeologie a letecké laserové skenování krajiny*. Plzeň: Katedra archeologie ZČU, 2013. IBSN 978-80-261-0194-9. 24 s.

¹⁴⁷ ANDRLE, J.: *Tvrze kozelského polesí*. Plzeň: Nadace České hrady, 1995. 5 s.

I zdejší příroda je velice bohatá. V komplexu přírodního parku Kornatický potok se nalézá přírodní rezervace Lopata, ve které se rozprostírá dle informací naučné stezky¹⁴⁸ i evropsky významná lokalita (NATURA 2000).

Z edukačního hlediska se na stezce žáci seznámí s pravěkým osídlením dané lokality a poznají podobu a život na podkladě někdejší středověké vesnice Dolní Neslívky a středověké zříceniny hradu Lopata.

4.1 Specifikační parametry stezek

Mnou navržené vlastivědné exkurze lze pojmut různými způsoby. Jednotlivé úkoly jsou koncipovány pro žáky 4. třídy základní školy. Vždy je nutné přihlédnout k různým aspektům, jako je například fyzická zdatnost žáků, nebo jejich vědomostní vybavenost. Zde záleží na učiteli, který rozhoduje o délce exkurze. Trasa je náročnější, proto lze zvolit kratší nebo delší okruh. Metodicky navrhuji přestávky vždy po 3 km cesty. Také počet zastavení je na učiteli. Vzhledem k množství zastavení nelze stihnout všech devět bodů během jedné exkurze. Je proto na učiteli, které body na své exkurzi bude chtít plnit a které vynechá. Na jedné trase tak mohou vzniknout různé vlastivědné exkurze s přesahem do jiných předmětů.

Jak bylo předesláno, stezku lze modifikovat do mnoha menších okruhů, čímž si vytvoříme více kratších a méně náročných stezek. Pokud by se ovšem někdo rozhodl nečlenit stezku na menší okruhy a celou stezku koncipovat jako celek, musí si uvědomit, že celá stezka je dlouhá 8 kilometrů s devíti mezipředmětovými zastaveními (historie, přírodopis atd.) (příloha č. 33.). Celá cesta by měla standardní chůzí trvat cca 2 hodiny 30 minut, k tomu ovšem musíme připočítat čas, který strávíme na tematických zastávkách. Plánuji cca 20 minut na jednu zastávku plus 1 hodinu na oběd, což činí 4 hodiny navíc. Výsledný čas (orientačně) strávený na stezce je tedy 6 hodin 30 minut. Časy se samozřejmě mohou aktuálně přizpůsobovat (zrychlení kroku, popřípadě zkrácení času na zastávce a naopak). Stezku i v té nejdelší variantě bez problému dle mého názoru zvládnou ujit žáci čtvrtého ročníku ZŠ.

¹⁴⁸ N. s. France, 2012:tab1.

Exkurze je opatřena jednotlivými úkoly, které se vztahují hlavně k místní historii. Cílem těchto úkolů je poskytnout žákům vhled do této problematiky a motivovat je k další aktivitě a zájmu o historii. Metoda žákovy práce spočívá ve vyplnění pracovních listů. Jedná se o skupinovou práci, pracovní list je vypracován pro cca čtyři až šest žáků. Za vyplněný pracovní list získají žáci jedno písmeno, nebo slabiku. V závěru výpravy z nich poskládají tajenku. Aby se jednotlivé slabiky nepoztrácely, dostanou žáci na začátku stezky desky z tvrdého papíru s vyznačenou časovou osou, kam si budou vypracované pracovní listy a slabiky vkládat.

4.2 Zastavení na stezce

4.2.1 První zastavení (start) – Neolitické Šťáhlavice

Na prvním zastavení se ocitneme na místě nejstaršího osídlení Šťáhlavska, které pochází již z neolitu.

I když dle Antonína Profouse pochází první písemná zmínka o Šťáhlavicích až z roku 1379, kdy o nich písmo mluví jako o malých Šťáhlavech (Sczahlaw Minor), je zdejší osídlení mnohem starší.¹⁴⁹ Prvními obyvateli Šťáhlavic byli neolitické lidé tzv. kultury s lineární keramikou (5600-5000 př. n. l.), kteří sem nejspíše dorazili od dnešní Plzně podél břehů Úslavy. S ohledem na to, že se jednalo o první zemědělce, začali zde využívat kvalitní půdu a chovali dobytek. Tato kultura zde byla následně vystřídána mladší neolitickou kulturou vypíchané keramiky (5000–4500 př. n. l.) (viz teoretický text).

V této chvíli stojíme na jednom z mnoha míst ve Šťáhlavicích, kde se nalézalo rozsáhlé neolitické sídliště, které jako první v letech 1883-1885 zkoumal F. X. Franc, který zde našel řadu neolitických artefaktů (kamenné sekery, pazourky, keramiku atd.). Na tomto místě se našly i neobvyklé předměty, jako keramické korále (příloha č. 34.) a lžice s plnou hliněnou rukojetí (příloha č. 35.). Franc zde též objevil i důkazy o obydlích a sídelních jamách. Dnes se nalézá většina tamního sídliště pod domy.

¹⁴⁹ PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách - Díl III.*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1951.

Na podkladě nálezů lze usuzovat to, že zdejší komunita byla již poměrně vyspělá. Nalezla se zde například štípaná industrie z bavorského rohovce, což nám naznačuje, že zdejší obyvatelé měli jakýsi kontakt s kmeny z Bavorska. Kromě toho se Franc na podkladě svých nálezů domníval, že např. kamenné sekery se vyráběly zde a nedovážely se.

4.2.1.1 Zastavení první - Na skok do pravěku – (pracovní list č.1)

První tématické zastavení se zaměřuje na neolit. Zde žáci vypracují pracovní list, který je situován do období pravěku.

Dílčí cíle dané aktivity

- žáci znázorní minulost na časové ose
- žáci zakroužkují dobové předměty
- žáci najdou vhodné přírodniny
- žáci předvedou výměnný obchod

MZP vztahy

- výtvarná výchova
- český jazyk
- dramatická výchova

Klíčové kompetence

- kompetence sociální a personální
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence pracovní

Organizační forma

- skupinová práce

Časová náročnost

- 20 min

Pomůcky

- desky z tvrdého papíru s časovou osou, do kterých děti budou vkládat pracovní listy, pracovní list pro každou skupinu, psací potřeby

Pracovní list č.1

Zastavení první, na skok do pravěku

Úkol č. 1 Vyznačte na časové ose: neolit – mladší doba kamenná
(5600 – 4200 př.n.l.)

kultura s lineární keramikou
(5600 – 5000 př.n.l.)

kultura s vypíchanou keramikou
(5000 – 4500 př.n.l.)

Úkol č. 2 Zakroužkujte jen ty předměty, které mohli najít archeologové při vykopávkách z doby pravěkého osídlení.

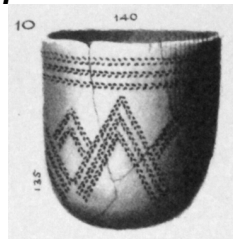
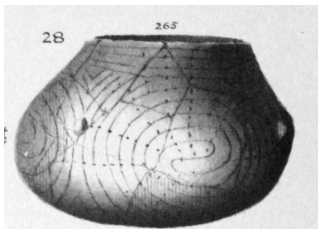
korálky – spona – mobil – meč – podkova

přezka – náramek – přilba – keramické nádoby

kamenné nástroje – kniha – hroty šípů – kamenné sekery

Úkol č. 3 V mladší době kamenné lidé na našem území ovládali výrobu keramiky.

a) **Dopíšte k obrázku, která nádoba je vytvořena kulturou s lineární keramikou a která kulturou s vypíchanou keramikou.**

b) **Na keramické nádoby můžete obtiskovat různé přírodniny. Které přírodniny použijete?**

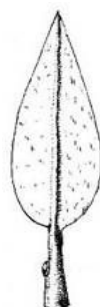
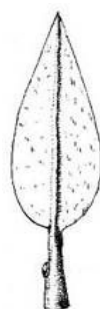
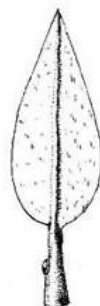
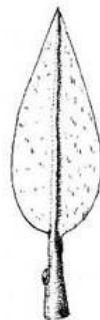
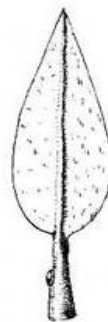
1).....

2).....

3).....

Úkol č. 4 V době kamenné fungoval výměnný obchod. Nabídněte, co byste vyměnili za kus rohovce:

.....
Scénku výměnného obchodu zahrajte pantomimou.

4.2.2 Druhé zastavení – půda a louky

Z autobusové zastávky se vydáme na šťáhlavickou náves (cca 150 m po hlavní silnici do centra), kde se dáme hned na začátku do leva a budeme pokračovat dále z mírného kopce k řece. Půjdeme kolem Úslavy, až po nějakém čase dojdeme na louku, u které je most přes řeku (příloha č. 36.).

Na Šťáhlavsku se vyskytují různé půdy (příloha č. 37.). Na místě, v kterém stojíme, je fluvizemní gleová jinými slovy nivní půda. Jedná se o louku, na které se vytvořila půda na podkladě naplavenin z řeky Úslavy a usazováním humusu z lužních lesů¹⁵⁰. Zatímco půda na naší straně dále směrem ke Šťáhlavicím a Šťáhlavům je klasická hnědozem, na druhé straně řeky směrem do Kozelského polesí (úpatí Brd) je půda poměrně rozmanitá. Nejčastěji se zde vyskytuje kambizem (hnědá půda) a luvizem různého typu. Občas se v lese objeví pás gleje a kolem Kornatického potoka se opět rozprostírá fluvizem (mapa č. 5). Kolem řek jsou půdní nivy, v nížině na břehu Úslavy je hnědozem, zatímco na upatí brdské pahorkatiny jsou hnědé půdy (kambizem).

Místo, na kterém stojíme, jak bylo naznačeno výše je fluvizemě, na které z pravidla bývají louky. Louky se většinou využívají jako pastviny pro dobytek (pro zemědělskou činnost jsou méně výhodné. Na loukách se vyskytuje množství různých rostlin, viz didaktická část.

4.2.2.1 Zastavení druhé - Bylinková zahrádka – (pracovní list č. 2)

Druhé zastavení se nachází na louce u řeky Úslavy. Cílem této aktivity je seznámit žáky s místní bohatou flórou. Vypracují pracovní list.

Dílčí cíle dané aktivity

- žáci přiřadí části rostlin
- žáci najdou a pojmenují léčivé byliny
- žáci vyhledají souvislosti podle indicií

MZP vztahy

- přírodověda

¹⁵⁰ „Lužní les (luh) je podmáčený les s vysokou hladinou podzemní vody a záplavovým cyklem“. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Lu%C5%BEn%C3%AD_les (4. 8. 2018.)

Klíčové kompetence

- kompetence sociální a personální
- kompetence k řešení problémů
- kompetence k učení

Organizační forma

- skupinová práce

Časová náročnost

- 20 min

Pomůcky

- pracovní list pro každou skupinu, desky s časovou osou, psací potřeby, papírový pytlík na sběr léčivých bylin

Zastavení druhé, bylinková zahrádka

Úkol č. 1 Spojte čarou jednotlivé části rostlin a jejich funkce

1) Kořeny -

a) slouží k rozmnožování rostlin

2) Stonky -

b) sají vláhu a živiny z půdy

3) Listy -

c) nesou listy a květy, jejich pomocí stoupá voda s živinami od kořenů

4) Květy -

d) jejich prostřednictvím rostliny přijímají oxid uhličitý a vydávají kyslík

Úkol č. 2 Na louce se nachází mnoho léčivých rostlin.

Nasbírejte a pojmenujte alespoň tři z nich.

Název léčivé rostliny: Část rostliny, kterou sbírám: Léčivé účinky:

1).....	- nachlazení - žaludeční potíže - horečky
2).....	- hojení drobných ran - potíže se spánkem
3).....	- podporuje zdraví - jiné

Úkol č. 3 Podle indicí poznaj, o jakou rostlinu se jedná, a napiš její název.

Tato rostlina je léčivá bylina

Má pilově zubaté listy

Je pokryta žahavými chlupy

Na zahrádkách je vnímána jako plevel

.....

Tato rostlina má nápadný žlutý květ

Je to léčivá bylina

Semena jsou s bílým padáčkovitým chmýřím

Při utržení roní bílou hořkou šťávu

.....

Tato rostlina kvete červeně

Semena zrají v makovičce

Roste u polí a na loukách

Motýl Emanuel je její kamarád

.....

4.2.3 Třetí zastavení – Úslava

Vedle louky se klikatí řeka Úslava, která determinuje místní kraj jak zeměpisně, tak historicky. Již od pravěku lidé využívali řeku a usazovali se na jejích březích. Řeka od pradávna sloužila jako zdroj vody či potravy (rybolov). V pozdější době dokázal člověk využít i její energetický potenciál ve formě mlýnů, hamrů či vodních elektráren. Úslava byla také řekou zlatonosnou a na mnoha místech se těžilo zlato.

Úslava pramení na východním svahu Drkolné v nadmořské výšce 637 m. n. m. ze studánky zvané Vrbovka. Vendula Hnojská tvrdí, že „*voda hloubí své koryto Plánickým hřebenem, pak se vlní pod Zelenou horou a dále se meandrovitě vine Radyňskou pahorkatinou až do Plzeňské kotliny (příloha č. 38.)*“¹⁵¹. Řeka měří od pramene k soutoku s Berouňkou 96,26 km¹⁵² a má mnoho přítoků, přičemž největším přítokem je říčka Bradava. Kromě toho je do Úslavy, dle tvrzení Venduly Hanojské, „*odváděna voda i ze 78 vodních ploch větších než 1 ha a plocha povodí je 756 km²*“¹⁵³. Dříve měla spoustu názvů jako například: Bradlavka, Bradava¹⁵⁴, Bradlava. Úslava svoji pouť plzeňskou krajinou uzavírá v Plzni, kde se vlévá ve výšce 299 m. n. m. jako pravostranný přítok do Berouňky. Na jejím toku se také nalézá, dle tvrzení Jana Hajšmana, mnoho rybníků. „*V 18. století se v jejím povodí rozkládalo téměř neuvěřitelné množství rybníků; více než 400. Mnoho z nich sice později zaniklo, stále jich však zbývá přes 250, počítáme-li i malé vesnické rybníčky. Na Úslavě a jejích přítocích nalezneme i čtyři největší rybníky Plzeňského kraje; Kozčinský (104 ha), Hnačovský (68 ha), Myslívský (58 ha) a Žinkovský (55 ha)*“¹⁵⁵

Nejbližší stanice, která měří průtok Úslavy od nás, je v Plzni – Koterově. Ta dodává údaje, že roční průtok Úslavy v těchto místech je 3,52 [m³s⁻¹], přičemž průměrný roční stav hladiny je 32 cm. Nejvíce vody (za dobu měření) tudy protéklo při povodních v roce 2002 (13. 8.) přičemž stav hladiny byl 371 cm.¹⁵⁶

¹⁵¹ HNOJSKÁ, V.: *Toulky po vodě – Mlýny na řece Úslavě*. Blovice: Muzeum jižního Plzeňska, 2011. IBSN 978-80-87495-02-5. 15 s.

¹⁵² Dostupné z: <http://www.dibavod.cz/24/charakteristiky-toku-a-povodi-cr.html> (28. 6. 2018)

¹⁵³ HNOJSKÁ, V.: *Toulky po vodě – Mlýny na řece Úslavě*. Blovice: Muzeum jižního Plzeňska, 2011. IBSN 978-80-87495-02-5. 15 s.

¹⁵⁴ Bradava se dnes nazývá největší přítok Úslavy, který se do ní vlévá u Nezvěstic.

¹⁵⁵ HAJŠMAN, J.: *Průvodce naučnou stezkou Údolím Úslav*. Plzeň: Útvar koncepce a rozvoje města Plzně, 2011. IBSN 978-80-260-0201-7. 3 s.

¹⁵⁶ Dostupné z: http://hydro.chmi.cz/hpps/hpps_prfbk_detail.php?seq=2505272 (14. 9. 2018)

4.2.3.1 Zastavení třetí, život a řeka – (pracovní list č. 3)

Třetí zastavení je situováno na břeh řeky Úslavy. Zde žáci budou pracovat se spojením řeky, přírody a pravěkého osídlení. Budou se zabývat pravěkým osidlováním příhodných míst okolo řek. Vypracují pracovní list.

Dílčí cíle dané aktivity

- žáci označí nesprávný údaj
- žáci pomocí správných odpovědí získají tajenku
- žáci popíší vybrané zvíře

MZP vztahy

- dějepis
- přírodověda

Klíčové kompetence

- kompetence sociální a personální
- kompetence k řešení problémů
- kompetence k učení

Organizační forma

- skupinová práce

Časová náročnost

- 15 min

Pomůcky

- pracovní list pro každou skupinu, desky s časovou osou, psací potřeby, zoo karty

Pracovní list č.3
Zastavení třetí, řeka a život

Úkol č. 1 V řádce je vždy jeden údaj, který nemá s ostatními žádnou souvislost. **Najdi tento údaj, podtrhni a vysvětli**, proč nemůže být zařazen ke zbývajícím třem.

kapr – sumec – delfín – bělice

čočka – brambory – pšenice – ječmen

skot – prasata – ovce – opice

Úkol č. 2 Odpovězte na otázky a z písmen u správných odpovědí složte tajenku.

Lidé v mladší době kamenné (neolitu) se živili především

- Ú) zemědělstvím
- S) lovem zvěře a sběrem plodů

Kdy začíná mladší doba kamenná

- Á) 4200 př.n.l.
- S) 5600 př.n.l.

Jak se učil pravěký člověk

- Z) z dobových knih a učebnic
- L) společnou prací dětí a dospělých

První zemědělci pěstovali

- P) rajčata, kukuřice
- A) pšenice dvouzrnka, čočka

Jak se v mladší době kamenné bydlelo

- V) v dlouhých domech
- C) ve stanech

Jaká zvířata chovali první zemědělci

- A) tur, ovce, kozy
- O) slepice, králíky, kočky

TAJENKA:

Úkol č. 3 Vyberte si jednu zoo kartu se zvířetem. Po přečtení textu představte své zvíře ostatním žákům.

4.2.4 Čtvrté zastavení – nekropole Hájek a úvozová cesta

Od řeky Úslavy půjdeme po modré turistické značce směrem k hájovně na Hájku (cca 870 m). Zde nebudeme pokračovat po modré stezce, která uhýbá, ale budeme pokračovat cca 300 metrů rovně dále po silnici. Poté odbočíme doprava do lesa a ocitneme se na místě pravěkého pohřebiště. Tato místa zkoumal F. X. Franc již v letech 1878-1884.

Nekropole Hájek nám skýtá unikátní prostor pravěkého pohřebiště, na kterém se pohřbívalo přes 1200 let. Ještě dnes zde můžeme nalézt rozvaliny starých mohyl, ve kterých pohřbívaly své zesnulé pravěké kultury. Jak píše Jana Kepková, Franc zde našel 92 mohyl, z čehož 54 dokázal znamenitě popsat. „*Největší a nejstarší mohyly byly z doby mohylové kultury (Franc udává 29 mohyl). V některých z nich jsou uskutečněny i dodatečné pohřby následujících kultur. Z období milavečské skupiny je zde známo 27 hrobů (kombinace mohyl s plochými hroby). Z doby železné, tudíž z halštatského a časně laténského období, je zjištěno 17 mohyl (příloha č. 39.)*“¹⁵⁷. V mohylách byly nalezeny jak kostrové hroby, tak i žárové, mužské i ženské. Jedna mohyla mohla obsahovat i několik hrobů, které byly umístěny v kamenné konstrukci. V mohylách se našly různé předměty, jako byly keramické nádoby či bronzové artefakty (příloha č. 40.).

Za jednu z nejbohatších mohyl Francovo nálezů lze považovat mohylu 30. Ta měla podle Petra Křišťůfa „*v průměru 15 m a na výšku asi 2 metry a obsahovala pohřeb vybavený velkým množstvím bronzových artefaktů*“¹⁵⁸. V mohyle číslo 30 se dle tvrzení F. X. France našlo 5 hrobů, z toho byl jeden dvojitý. Čtyři měly kamenné cely a jeden pohřeb byl do hlíny. Byly zde nalezeny pozůstatky pěti kostrových a jednoho žárového hrobu, z čehož se předpokládá, že čtyři hroby byly ženské. U ostatních dvou hrobů nelze prokázat pohlaví. Kromě klasických nálezů jako je keramika, jehlice, náramky, prsteny (v jednom hrobě nalezeno až 14 prstenů), zde byla nalezena bronzová dýka. Dále dvě věci ze železa, jako byl železný nožík a kopí. Kromě toho zde bylo nalezeno dohromady i 21 jantarových perel, což naznačuje na kontakty s Baltem.

¹⁵⁷ KEPKOVÁ, J., a kol.: *Štáhlavy - pohled do historie*. Štáhlavy : Obecní úřad Štáhlavy, 2019. ISBN 978-80-907200-0-8. 23 s.

¹⁵⁸KRIŠTŮF, P. a kol.: *Monumentalita mohyl v době bronzové: odraz rodiny, mobility, genderu nebo kulturní příslušnosti*. In: Metlička, M. (ed.), *Archeologie západních Čech 5*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2013. IBSN 978-80-7247-103-4 s.23-35. (32 s).

Další velkou mohylou (šířka cca 180 cm) byla mohyla 48. Byla zajímavá hlavně z důvodu toho, že v ní byl nalezen, jak uvádí F. X. Franc, meč, což by naznačovalo vysoké postavení jejího majitele. Celkově byly nalezeny v mohyle čtyři hroby z různých dob (mohylová kultura, milavečská kultura, halštsko-latenská kultura).

Zajímavá mohyla je také mohyla číslo 14, ve které bylo nalezeno nejvíce hrobů, a to sedm, z čehož čtyři měly kamennou konstrukci.

Klasickou ukázkou žárového hrobu může být mohyla 85 milavečské kultury, ve které se našla nádoba s popelem a kůstkami zapuštěná do terénu.

Ve všech mohylách na Hájku bylo nalezeno dle Jany Kepkové F. X. Francem „*kromě 191 nádob z keramiky, také 237 bronzových předmětů, jako např. sekery, spirálové prstěny, jehlice, náramky, dýky, kopí, náhrdelníky (pukličky, srdíčka), náušnice, pinzeta, šipky z šípů, meč a nýtky. Z doby železné se našlo 11 předmětů ze železa, jako např. kopí, nože, sekáček atd. Kromě již zmíněného, zde byly objeveny i jantarové perly do náhrdelníku, pazourky, hliněná chrastítka*“¹⁵⁹.

S ohledem na tak rozsáhlé pohřebiště lze v blízkém okolí předpokládat sídliště jednotlivých kultur, které zde ovšem doposud nebyly prokázány.

Dle Markéty Augustýnové (archeologia Technica 27/2016) byl v roce 2009 nalezen na Hájku v blízkosti mohyl i bronzový depot milačevské kultury, který kromě jiného obsahoval i bronzové plátky ingotů. Na tomto podkladě se lze domnívat, že i na Hájku mohla probíhat metalurgická aktivita (odlévání bronzových předmětů), což by prestiž tohoto místa v té době značně ještě posílilo.

Středověké úvozové (vozové) cesty protínají celé Kozelské polesí (příloha č. 41.). Jednu z nich lze nalézt i mezi mohylami na Hájku, která je protíná. Zdejší komunikace propojovala ve středověku Štáhlavice se zaniklou vsí Dolní Nestajov. Stojí za povšimnutí, že zdejší úvozová cesta respektuje uspořádání mohyl a nezasahuje do nich. To by nám

¹⁵⁹ KEPKOVÁ, J., a kol.: *Štáhlavy - pohled do historie*. Štáhlavy : Obecní úřad Štáhlavy, 2019. ISBN 978-80-907200-0-8. 24 s.

mohlo naznačovat, že i lidé ve středověku nebyli lhostejní k historickému odkazu a dané místo chovali v úctě.

Cestu lze datovat dle informací z tabule o naučné steze F. X. France do 14. století. Nejednalo se o hlavní obchodní cestu, jako například byla kupecká cesta, která vedla přes Starou Plzeň, ale o lokální spojnicí, která spojovala místní osady (Šťáhlavice – Neslívky). Zdejší cesty sloužily pro jízdu povozů, koní, či pro pěší chůzi.

Naučná stezka F. X. France dále udává, že „*pokud probíhala cesta lesním terénem, byl z bezpečnostních důvodů po obou stranách cesty vykácen pás lesa, aby chodci a povozy nemohli být znenadání napadeni lupiči, o něž, zejména v neklidných údobích, nebyla nouze*“¹⁶⁰. Na rozcestích byly usazovány různé smírčí kříže, boží muka či hraniční kameny. Kamenné kříže mohly upozorňovat na tragické nehody, či na úkladné vraždy, které mohly mít na svědomí loupežnické bandy operující podél cest. Tyto kříže měly i svojí praktickou hodnotu a to tu, že pomáhaly pocestnému orientovat se v terénu.

U středověkých cest chyběly ostré zatáčky, protože středověké vozy neuměly zatáčet. Lišily se, dle informací stezky F. X. France, „*od pozdějších novověkých cest jak šířkou a příčným profilem, tak i způsobem vedení. Šířka vozu odpovídala tehdejšímu rozchodu kol, který nepřekračoval 150 cm. Vzhledem k obtížným spojením s bržděním se středověké cesty vyhýbaly prudkým svahům. S větším klesáním se brzdilo smykem, čímž vznikal hluboký úvoz. Častým překládáním vyježděné cesty vznikaly svazky úvozů dosahující hloubky až několika metrů*“¹⁶¹

Po úvozové cestě, která se nalézá mezi mohylami, můžeme vyrazit dále lesem na severovýchod, kdy po cca 200 metrech narazíme na lesní cestu, po které se dáme doprava. Pokud si nebudete jisti, kudy se vydat, vraťte se zpět na silnici, po které jste došli k mohylám a pokračujte dále po cestě cca 200 m, kde narazíte vpravo na již zmiňovanou lesní cestu. Poté se vydáte dále. Půjdete cca 650 metrů lesem, než narazíte na další odbočku (je tam rozcestník), kde se dáte doleva a cca po 450 metrech dojdete pod hrad Lopatu ke Kornatickému potoku.

¹⁶⁰ N. s. France, 2012:tab 5.

¹⁶¹ N. s. France, 2012:tab 5.

4.2.4.1 Zastavení čtvrté, mohyly Hájek a „zloději ve dne v noci chodějí“ – (pracovní list č. 4)

Na tomto čtvrtém zastavení se nachází pravěké pohřebiště. Toto místo využívali jako pohřebiště čtyři kultury. Mohylová kultura, milavečská kultura, halštatská kultura a pozdně halštatská-časně laténská kultura. Přes pohřebiště prochází středověká úvozová cesta, která přímo nabízí k lupičským hrátkám. Žáci zde vypracují pracovní list.

Dílčí cíle dané aktivity

- žáci označí dataci na časové ose
- žáci vyberou dobové předměty
- žáci ochrání své zboží při loupežném přepadení

MZP vztahy

- dějepis
- dramatická výchova

Klíčové kompetence

- kompetence sociální a personální
- kompetence komunikativní
- kompetence občanské

Organizační forma

- skupinová práce

Časová náročnost

- 30 min

Pomůcky

- pracovní list pro každou skupinu, desky z tvrdého papíru s časovou osou, psací potřeby, lístečky pro hru na obchodníky

Popis hry na obchodníky:

Žáci se rozdělí na dvě stejně velké skupiny. Jednu skupinu tvoří obchodníci a druhou lupiči.

Lupiči se jdou schovat podél cesty, kde budou „číhat“ na obchodníky. Mohou se maskovat větvičkami...

Každý obchodník dostane papírek, na kterém je napsané dobové zboží. Obchodník si svůj papírek schová. Musí ho mít někde na sobě. Například v botě, v čepici.

Obchodníci se vydají na svoji obchodní cestu.

Po cestě je „přepadnou“ lupiči.

Lupič má šanci, aby uhádl, kde má obchodník své zboží ukryté. Když uhádne, získává zboží a tím bod. Když neuhádne, bod zůstává obchodníkovi. Podmínkou je, aby obchodník vždy mluvil pravdu.

Hru vyhrává skupina, která ukradla, nebo ochránila více zboží.

Zastavení čtvrté, mohyly Hájek, aneb „zloději ve dne v noci chodějí“

Úkol č. 1 Vyznačte na časové ose: Doba bronzová
(2200 – 800 př.n.l.)

Doba železná
(800 – 400 př.n.l.)

Úkol č. 2 Zakroužkuj alespoň pět předmětů, které mohl F.X.Franc nalézt při vykopávkách v mohylách?

jantarový náhrdelník

keramická nádoba

kniha

nůž

bronzová sekera

kostěné náušnice

dřevěné hračky

bronzové náramky

psací pero

kostry lidí

květiny

hodinky

hroty šípů

Úkol č. 3 Hra na středověké obchodníky a lupiče.

Rozdělte se na dvě stejně velké skupiny.

Jedna skupina jsou obchodníci, druhá lupiči. Podaří se obchodníkům pronést zboží na trh? Podaří se lupičům uloupit alespoň nějaké zboží?

SOUČET BODŮ:

OBCHODNÍCI:..... LUPIČI: CELKEM: _____

4.2.5 Páté zastavení – Les

Během cesty od mohyl ke Kornatickému potoku se můžeme zastavit uprostřed lesa, kde lze probrat další část přírodopisného tématu, a to les.

Tento les je součástí tzv. přírodního parku Kornatický potok (viz dále). Zdejší prostor je intenzivně zalesněn, ale nebylo tomu vždy tak. Rozlehlý les na okolních návrších vznikl po třicetileté válce na místě zaniklých vsí. Dříve zde byly louky a pastviny. Jak uvádí naučná stezka F. X. France, „zalesnění rozsáhlého území od Štáhlav až k Rokycanům pochází z 16. století, kdy nový majitel štáhlavského panství, urozený vladyka Jiří Kokořovec z Kokořova na Všerubech, odkoupil v roce 1539 od Doupovců z Doupova "tzv. dvůr ve Štáhlavech"¹⁶². Díky tomuto zalesnění byl tento prostor uchráněn hospodářské činnosti a vyvíjel se zcela přirozeně. Jana Nová tvrdí, že „les se vracel pomalu a postupně. Nejdéle přežily louky, zvláště v nivách, které jsou jako zcela bezlesé zakresleny ještě na vojenských mapách z 18. a 19. století a jejich nynější převažující vegetace, olšovo-jasanové luhy, je relativně mladá. Jižní svah Lopaty byl holý ještě počátkem 20. století, vrchol Maršálu přinejmenším do konce 19. století. Také řada lesních luk na pozemcích někdejších vesnic byla zalesněna v 19. století“¹⁶³.

Duby a buky na Štáhlavsku se nejvíce vyskytují v tzv. Kozelském polesí¹⁶⁴, což je vegetačně jedna z nejstarších částí lesa kolem zámku Kozel.

Kozelské polesí je nejstarší část lesa přírodního parku KP a přírodního parku Kamínky a je z celého parku nejbohatší na výskyt pravěkého a středověkého osídlení. Z přírodního pohledu podle Jiřího Zahradnického jsou také velice zajímavé zejména jeho „okrajové části, kde společně žijí četné teplomilné a podhorské druhy brouků. K těm nejvýznamnějším z první skupiny patří krasec *Agrilus mendax*., který zde má jedinou známou recentní lokalitu v České republice, dále mandelinky *Cryptoccephalus imperialis* a nosatci *Comasinus setiger* a *Doydirhynchus austriacus*, k podhorským druhům se řadí

¹⁶² N. s. France, 1995:tab1.

¹⁶³ NOVÁ, J.: *Flóra a vegetace přírodních parků Kornatický potok a Kamínky jihovýchodně od Plzně*. – Ms. (Diplomová práce: depon. In: Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. Brno: Ústav botaniky a zoologie, 2009.

¹⁶⁴ Oficiálně není tento prostor nikde vymezen, spíše se jedná o vžitou prostorovou představu, kdy o Kozelském polesí hovoříme jako o souvislém lesním celku táhnoucím se od zámku Kozel na východ až ke Kornaticím a Kakejcovu a je součástí i navazujícího přírodního parku Kamínky.

mandelinka Chrysolina purpurascens (příloha č. 42.) a nosatci Anthonomus conspersus a Mogulones angulicollis“¹⁶⁵

Zdejší prostor je zajímavý tím, že byl obydlen již od pravěku po tisíce let. Teprve v 15. století během husitských válek a posléze třicetiletou válkou došlo k zániku zdejšího osídlení a prostor byl zalesněn. Díky tomuto zalesnění a v podstatě zakonzervování zdejšího prostoru došlo k tomu, že se nám zdejší prostor z pohledu archeologie stal velmi zachovalým. Můžeme zde nalézt eneolitické vyvýšené sídliště, mohylové pohřebiště, zaniklé úvozové cesty, zpustlé středověké vesnice, rybníky, pozůstatky ryžovišť zlata, středověké milíře, tvrziště či zříceninu hradu kolem které lze nalézt zbytky husitského obléhacího tábora.

Kozelské polesí je ovšem součástí většího lesního celku, který byl v roce 2001 prohlášen za přírodní park „Kornatický potok“ a pokrývá většinu lesů na katastru Štáhlavska. Lesy v katastru Štáhlavska, jak uvádí naučná stezka okolo Kozlu, jsou dnes většinou smrkové a nacházejí se ve 3. vegetačním stupni, tj. v dubobukovém vegetačním stupni¹⁶⁶. Dle informací obecního úřadu ve Štáhlavech spravovala obec k 10. 5. 2018 221 ha lesa (celková výměra je 1345), přičemž složení lesa bylo následující: 47,59 % smrků, 23,11 % borovic, zbytek byly listnaté stromy, jako je modřín, jedle atd.

Lesy na Štáhlavsku samozřejmě jako kdekoliv jinde postihovaly i kalamity. Největší proběhly dle informací naučné stezky F. X. France v letech 1924-1927, kdy nejdříve les postihlo přemnožení bekyně mnišky a posléze přišla vichřice, která poničila více než 60 ha lesa. Ke zvládnutí kalamit byla v Kozelském polesí zbudována i úzkokolejná železnice, kterou se sváželo dřevo až do roku 1926. Trať vedla z Maršálu až pod hrad Lopatu, kde se napojovala trať Nezvěstice – Mirošov.

Jako každý tajuplný les mají i lesy na Štáhlavsku¹⁶⁷ svá strašidla. Například Hromburace z Lopaty či čerta z Maršálu.

¹⁶⁵ ZAHRADNICKÝ, J.: *Chráněné území ČR, Plzeňsko a karlovarsko, okres Plzeň-jih*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. 2004 ISBN 80-86064-68-9. 273-274 s.

¹⁶⁶ 3. stupeň - 400 až 550 m. n. m. - Buk s příměsí dubu a jedle

¹⁶⁷ Dle informací získaných z naučné stezky kolem Kozlu

4. 2. 5. 1 Zastavení páté, lesní říše – (pracovní list č. 5)

Zastavení páté je situováno v lese, který je součástí přírodního parku Kornatický potok. Dříve tento prostor takto zalesněn nebyl. Vysvětlíme si zde rozdíl mezi monokulturními a přirozenými lesy.

Dílčí cíle dané aktivity

- žáci doplní druhy lesů
- žáci seřadí lesní porost podle velikosti
- žáci nasbírají a pojmenují dřeviny
- žáci rozliší rozdíl mezi monokulturními a přirozenými lesy
- žáci hodí šišku do předem vymezeného prostoru

MZP vztahy

- přírodověda
- tělesná výchova

Klíčové kompetence

- kompetence sociální a personální
- kompetence komunikativní
- kompetence k řešení problémů

Organizační forma

- skupinová práce

Časová náročnost

- 20 min

Pomůcky

- pracovní list pro každou skupinu, desky z tvrdého papíru s časovou osou, psací potřeby, nasbírané šišky

Popis hry lov na prazajíce:

Každé dítě si nasbírá pět šišek. Ze vzdálenosti cca 4 metrů se trefují do ohraničeného prostoru cca 50x50cm. Za každý zásah je bod. Body se sčítají. Vyhrává skupina s nejvíce body. Ostatní nedokázali nakrmit svoji skupinu a mají hlad.

Pracovní list č.5

Zastavení páté, lesní říše

Úkol č. 1 Doplň, jak rozlišujeme lesy podle druhů stromů v něm rostoucích?

.....,,

Úkol č. 2 Lesní rostliny dorůstají různé výšky. Vytvářejí tak lesní patra. Seřad' je od nejnižší po nejvyšší patra.

a) Bylinné patro	1)
b) Stromové patro	2)
c) Mechové patro	3)
d) Keřové patro	4)
e) Kořenové patro	5)

Úkol č. 3 Nasbírej a pojmenuj dvě listnaté dřeviny a dvě jehličnaté dřeviny.

Listnaté:

Jehličnaté:

.....

.....

Úkol č. 4 Jaký je rozdíl mezi monokulturními a přirozenými lesy?

Monokulturní les:

Přirozený les:

Úkol č. 5 Hra. Lov na prazajíce.

Nasbírej si pět šišek. Budeš se strefovat do ohraničeného prostoru. Tím budeš lovit prazajíce. Je jen na tobě, jestli tvá rodina bude mít dnes co k večeři.

4.2.6 Šesté zastavení – Přírodní park Kornatický potok

Přírodní park Kornatický potok (příloha č. 43.) se rozkládá na území o rozloze 2456 ha a od roku 2001 patří do chráněného území, jehož účelem je ochrana specifického rázu dané krajiny. S ohledem na unikátnost některých částí této rezervace byla na jejím území vyhlášena i dvě ochranná pásma, a to přírodní rezervace Lopata, která pro svoji unikátnost spadá i do systému Natura 2000, a přírodní památka Hádky.

Tento přírodní park dostal jméno podle potoka¹⁶⁸, který protéká naskrz parkem od východu na západ a jedná se o největší přítok Úslavy¹⁶⁹ na katastru obce Štáhlavy. Do Kornatického potoka se jako největší přítok vlévá ještě Hrádecký potok. Nejvyšším vrcholem je zde Maršál s nadmořskou výškou 560 m. n. m.

Přírodní park se nalézá na úpatí Brd, což má na jeho podnebí určitý specifický vliv. Dle Jaromíra Kolečky by se dané území dalo klasifikovat jako mírně teplá erozně denudační pahorkatina. Jedná se tedy o teplomilnou doubravu.

4.2.6.1 Zastavení šesté, zlato a kamení – (pracovní list č.6)

Zastavení jsem umístila pod hrad Lopata. Na úpatí Brd, kde jsou volně stojící rozvalené kameny. U nich je možné přímo ukázat, předvést a pohovořit o sedimentaci, pomocí níž jsou tyto horniny vytvořeny. Seznámím děti také s magmatickým a metamorfovaným způsobem vzniku hornin. Závěrečná hra o kameny strhne určitě všechny. Žáci zde vyplní pracovní list.

¹⁶⁸ Kornatický potok (někdy nazývaný Mešenský potok) ústí do Úslavy u Štáhlavic jako pravostranný přítok. Potok pramení 0,5 km jižně od Trokavce v nadmořské výšce 595 m/m. Délka toku je 16,2 km.

¹⁶⁹ „Na horním a středním toku Úslavy včetně jejích přítoků se v náplavech vyskytuje zlato“ DRÁBEK K.: *Naučné stezky a trasy III – Karlovarský a Plzeňský kraj*. Praha: Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-167-3. 36 s.. Zlato se zde také těžilo, hlavně pak přímo na Kornatickém potoce. Dodnes jsou tu patrné odvaly-sejpy. „J. Schiebl zaznamenal v roce 1925 vzpomínku správce pily na Lopatě, kterému jeho děd vyprávěl, jak se prý kdysi zlatonosná ruda rýžovala nad Kornatickým rybníkem a vozila se k štáhlavskému mostu, kde se „šmelcovala“. Stopy po sejpech jsou skutečně na Kornatickém potoce dochovány, ale pocházejí ze středověku“ NOVOBILSKÝ, M.: *Obléhání hradu Lopata*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2008. ISBN 978-80-7247-058-7. 41 s.

Dílčí cíle dané aktivity

- žáci rozliší horniny dle jejich vzniku
- žáci popíší práci zlatokopa
- žáci ochrání své kameny a zároveň obsadí další území

MZP vztahy

- přírodověda
- dějepis
- tělesná výchova

Klíčové kompetence

- kompetence k učení
- kompetence komunikativní
- kompetence k řešení problémů

Organizační forma

- skupinová práce

Časová náročnost

- 25 min

Pomůcky

- pracovní list pro každou skupinu + desky s časovou osou, psací potřeby, křídly na vyznačení stanovišť ve hře o kameny

Popis hry „O kameny“:

Žáci se rozdělí na dvě družstva.

Každé družstvo si stoupne proti sobě na svoji startovací čáru. V prostoru mezi startovacími čarami (družstvy) je křídou nakresleno osm kruhů(kamenů).

Učitel odstartuje boj o kameny a první z každého družstva vyrazí po kamenech k druhému družstvu. Každý se po kamenech musí pohybovat skokem snožmo. V místě, na kameni, kde se setkají dva protihráči začíná boj o území.

Proběhne kámen, nůžky, papír. Vítěz skáče dál, poražený vyklízí pole a zařazuje se na konec svého družstva. Ve chvíli, kdy poražený opouští prohraný kámen, vyráží skoky na cestu další z jeho družstva, aby zabránil proniknutí protivníka na jejich území a tím získání bodu.

Vítězí družstvo, které jako první získá deset bodů.

Pracovní list č.6

Zastavení šesté, zlato a kamení

Úkol č. 1 Spoj čarou, co k sobě patří

MAGMATICKÝ způsob -
vytvoření hornin

- horniny, které vznikly
usazováním písků v
mělčinách moře

SEDIMENTAČNÍ způsob -
vytvoření hornin

- horniny, které vznikají
ze všech druhů hornin
v důsledku vysokých
teplot a tlaků

METAMORFOVANÝ (přeměněný)
způsob vytvoření hornin

- horniny, které vyvěřely a
vznikly z magmatu

Úkol č. 2 Na tomto území se v potoce těžilo zlato. Představ si, že jsi zlatokop a popiš postup těžení zlata.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Úkol č. 3 Hra o kameny.

Rozdělte se na dvě družstva.

Začíná boj o území. Čím větší území získáte, tím větší máte možnost získat kameny.

Počet kamenů (bodů):.....

4.2.7 Sedmé zastavení – Lopata

Na buližníkové skále, nedaleko od Kornatického potoka, se nalézá sedmé zastavení, kde stával středověký hrad Lopata. Toto místo je velice zajímavé jak z historického pohledu, tak i z pohledu přírodovědného.

První, kdo začal systematicky zkoumat tento buližníkový suk, byl F. X. Franc (příloha č. 44.). První vykopávky zde provedl v roce 1880. Jeho výzkum pak pokračoval až do roku 1887. Zkoumal jak samotný hrad, tak i rozsáhlé předhradí, kde našel bezpočet pravěkých artefaktů. Jak ve svém díle uvádí J. John: „*Známé jsou odtud doklady lidské aktivity v neolitu (kultura s volutovou keramikou), středním eneolitu (kultura chamská a kultura kulovitých amfor), střednědobě bronzové a v období halštatu*“¹⁷⁰.

Na podkladě nálezu lze tedy předpokládat, že prvními obyvateli zdejšího prostoru byli neolitičtí lidé, kteří po sobě zanechali několik prokazatelných artefaktů. Zajímavým nálezem z Lopaty je i nádoba se zbytky zrníček pšenice, která naznačuje zdejší zemědělskou aktivitu již v pravěku. Lopata zůstala obydlena i v eneolitu tzv. chamskou kulturou. Pro její přítomnost zde svědčí mnoho faktů. Kromě toho, že toto místo bylo geograficky typické pro tuto kulturu, bylo zde objeveno i mnoho hmotných nálezů (příloha č. 45.). Byly zde nalezeny i pozůstatky po eneolitických chatách (mazanice). K tomuto tématu uvádí ve svém díle J. Kepková toto: „*Eneolitických chat s ohledem na omezený prostor skalního suku zde ovšem nemohlo stát mnoho, což naznačuje, že osadu tvořilo jen pár jedinců (rodina či dvě). Dále zde Franc našel kromě velkého množství keramiky, kostěných a kamenných nástrojů i 55 kusů přeslenů (přeslen – závaží na tkalcovském stavu), z nichž bylo 31 celých. Tento fakt nám říká, že na Lopatě byla již velice rozvinutá textilní výroba a byl standardně používán primitivní tkalcovský stav. Franc našel pod skalním sukem ještě dvě ohniště, o kterých se domníval, že sloužila k vypalování keramiky*“¹⁷¹

Poté co lidé chamské kultury opustili zdejší buližníkový suk, bylo místo i širší okolí přes tisíc let opuštěno. I když v době mohylové kultury bylo v blízkém okolí (např. Hájek)

¹⁷⁰ JOHN, J.: *Výsledky průzkumu suťového kužele pod hradem Lopata*. In *Jižní Plzeňsko V*. Blovice: Muzeum jižního Plzeňska, 2007. ISBN: 978-80-86596-92-1. s. 83-92. 83 s.

¹⁷¹ KEPKOVÁ, J., a kol.: *Štáhlavy - pohled do historie*. Štáhlavy : Obecní úřad Štáhlavy, 2019. ISBN 978-80-907200-0-8. 12 s.

poměrně hodně živo, důkazy o osídlení Lopaty z této doby nejsou. Podle Milana Metličky se důkazy o nových obyvatelích na Lopatě našly až z doby halštatské a časně laténské. Po odchodu lidí této kultury bylo toto místo až do středověku neosídleno.

4.2.7.1 Středověká Lopata

Dalším zajímavým obdobím tohoto buližnickového suku je středověk, kdy zde stál středověký hrad (příloha č. 46.). Historie hradu je sice krátká, ale velice bohatá. Pravděpodobně zde žila zdejší šlechta, která ovládala blízké okolí. Kromě klasického života se zde mohly konat i rytířské turnaje (příloha č. 47.) atd. Hrad ovládali i loupeživí rytíři, kteří tyranizovali své blízké okolí. Krátký život hradu ukončili husité, kteří hrad při obléhání vypálili.

Hrad dle Jany Nové stál na holém vrchu, les kolem nebyl. To mělo hlavně bezpečnostní důvod. Tehdejší obyvatelé hradu museli vidět do širokého okolí. Větší zemědělská aktivita na hradu také nešla předpokládat. Spíše se jednalo o rezidenční sídlo šlechty, která žila z platu od podaných z nedalekých vesnic, které patřily pod hrad. Je ovšem možné, že kolem hradu byly pastviny, které spásal dobytek. Možná zde byly chovány ovce, což by mohl dosvědčovat nález pérových nůžek na střihání ovcí.

Hrad se skládal z dvou hlavních částí, a to z předhradí a samostatného hradu. Jak říká Milan Novobilský: „*Zástavbu předhradí charakterizuje jako převážně dřevěnou, určenou pro čeládku a ustájení koní. Celé předhradí vzniklo podle France jako mohutná návážka kamení*“¹⁷². Druhou část hradu tvořil samotný kamenný hrad na buližnickovém suku, do kterého byl přístup z věže stojící na předhradí přes padací most. Na samotném hradě byly dvě věže, jeden palác a nejspíše i purkrabství (příloha č. 48.). Před palácem byla ještě malá budova, kde se nejspíše nalézala černá kuchyně a u kulaté věže stála pec na chleba. Uprostřed hradu byla do skály vytesána studna na dešťovou vodu.

¹⁷² NOVOBILSKÝ, M.: František Xaver Franc a jeho přínos pro poznání středověkého hradu Lopata, In: Metlička, M. (ed.), Archeologie západních Čech 1. Plzeň: Západočeské muzeum, 2010. ISBN 978-80-7247-076-1. s.77-98. 85 s.

Kdy přesně došlo k založení a stavbě hradu není známo. První písemná zmínka o hradu je z roku 1377, kde je zde zmiňován jako majitel hradu Heřman z Litic¹⁷³.

První obléhání Lopaty proběhlo v prosinci roku 1397 královským vojskem, nejspíše proto, že hrad ovládly loupeživé bandy, které tyranizovaly okolí. August Sedláček ve svém díle uvádí: „*Markrabí Prokop, jsa hejtmanem království, vojensky ležel pod Lopatou. Bud' obléhal Heřmana nebo někoho, kdo mu hrad ten vzal. Toto poslední tvrzení se potvrzuje vyznáním zločince Jindřicha Zeleného roku 1402 při purkrabství Pražském trápeného, že jsa na hradě Lopata se svými druhy¹⁷⁴ pobral Heřmanovi dobytek a že odtud na silnice vybíhající loupili¹⁷⁵*“. Poté, co královské vojsko dobylo Lopatu, se stal hrad královským majetkem. Avšak v roce 1401 král Václav IV. přepsal hrad na Maršika z Hrádku, za jeho věrné služby. Poté co zemřel, byl hrad přepsán na jeho staršího syna Jana, který ho posléze nechal svému mladšímu bratru Habartovi. Z Habarta, poté co se usadil na Lopatě, se stal obávaný loupeživý rytíř. Habart se svojí družinou vyjížděl do širokého okolí, kde hubil chudinu i kupce a tyranizoval okolí. Sice byl Habart označován za lapku či loupeživého rytíře správně, ale tehdejší situace byla trochu složitější. Být lapkou v této době nebyl jen kriminální jev, ale také to byl jakýsi způsob opozice proti králi a měl i politické pozadí. Účelem bylo co nejvíce poškodit královské statky, či poddané.

Podle Milana Novobilského byla v době husitské revoluce Lopata pevnou oporou katolické strany na Plzeňsku. Sídlil zde stále Habart, který pokračoval ve svém lapkovském životě. Teď se ale začal soustřeďovat na husitské državy v okolí, které nemilosrdně terorizoval. Husitům došla trpělivost, husitští vůdci se spojili s husitskými městy (např. Horažďovice, Sušice, Klatovy, Domažlice) a pod vedením Příbika z Klenové vytáhly 27. října roku 1432 k Lopatě, kterou začali obléhat. Obléhání trvalo až do února roku 1433.

¹⁷³ „*Zakladateli hradu byli významní západočeští feudálové, páni z Litic, a ke zboží patřily některé vesnice v okolí nebo jejich části, mimo Horní a Dolní Neslívky, mj. i část Štáhlav a Nezvěstic*“ NOVÁ, J.: *Flóra a vegetace přírodních parků Kornatický potok a Kamínky jihovýchodně od Plzně*. – Ms. (Diplomová práce: depon. In: Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. Brno: Ústav botaniky a zoologie, 2009. 129 s.

¹⁷⁴ Vůdcem bandy byl údajně jakýsi Hroch.

¹⁷⁵ SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl třináctý – Plzeňsko a Loketsko*. Praha: Nakladatelství Argo, 1998. ISBN 80-85794-84-5. 73 s.

Na blízkém severním kopci Lopata (cca 300 metrů od hradu) si vytvořili husité ležení¹⁷⁶. Ležení bylo umístěno ve výhodné poloze, která ho chránila před dostřelem zbraní z hradu. Husité se nejspíše poprvé pokusili vzít hrad ztečí (příloha č. 49.), což se jim nezdařilo a museli přistoupit na obléhací taktiku. Vytvořili si tedy opevněné body kolem hradu (příloha č. 50.), aby odrazili útok jak z hradu, tak i kdyby chtěl někdo hradu přijít na pomoc. Kolem hradu bylo umístěno několik bořících děl, tzv. bombard, o ráži 50 cm. Z hradu se bránili proti bombardě tarasnicemi, hákovnicemi, kušemi atd.

Po několikaměsíčním obléhání došlo k vyhladovění posádky hradu a té nezbylo nic jiného, než se pokusit prorazit sevření. Hrad zapálili a v nastalém zmatku se pokusili o útek. Dle Milana Novobilského jich bylo 40 pochytno a zajato. Habart mezi nimi nebyl. Dodnes je otázka, zda se mu podařilo prchnout, nebo na hradě v době obléhání vůbec nebyl. Poté co husité hrad „dobyli“ (vyhladověli), ho obrátili v suť, aby se již nemohl stát katolickou baštou. Od té doby hrad pustnul.

4.2.7.1.1 Zastavení sedmé, zřícenina hradu Lopata, od pravěku po středověk – (pracovní list č.7)

Skála, na které leží rozvaliny středověkého hradu Lopata, byla osídlena již od mladší doby kamenné až do středověku. Zde v rozvalinách na vybudovaném ohništi si žáci uvaří čaj (polévku, opečou si buřty). Nasbírají dřevo, rozdělají oheň a vyplní pracovní list.

Dílčí cíle dané aktivity

- žáci přiblíží život pravěkého člověka
- žáci konkretizují rozdíl života v pravěku a ve středověku
- žáci prezentují vlastní středověký příběh

MZP vztahy

- dějepis
- český jazyk
- dramatická výchova
- pracovní činnosti

¹⁷⁶ „Rozměry tábora na lopatě jsou asi 220x110 m. Po odečtu nezastavěné střední plochy (3850 m²) dostaneme užitečnou plochu 19800 m². Přepočtem na základě získaných údajů z Nového hradu u Kunratic, zjistíme přibližný počet útočníků, který vychází kolem 940 osob“ NOVOBILSKÝ, M.: *Obléhání hradu Lopata*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2008. ISBN 978-80-7247-058-7. 60 s.

Klíčové kompetence

- kompetence k učení
- kompetence komunikativní
- kompetence k řešení problémů

Organizační forma

- skupinová práce

Časová náročnost

- 60 min

Pomůcky

- pracovní list pro každou skupinu + desky s časovou osou, psací potřeby, kotlík nebo ešus na vaření na ohni, popřípadě buřty, či jiné pochutiny na oheň. Čistý papír A4 pro napsání příběhu o rytíři Habartovi.

Pracovní list č.7

Zastavení sedmé, hrad Lopata, od pravěku po středověk

Úkol č. 1 Jako v době kamenné nasbírejte dřevo na oheň.

Úkol č. 2 Na ohništi si připravíte jídlo, za které musíte zatančit děkovný tanec bohům. Zkuste tancem předvést, jak jste toto jídlo ulovili.

Úkol č. 3 Napiš odpovědi na otázky:

	v PRAVĚKU	ve STŘEDOVĚKU
Co bychom jedli?		
Do čeho bychom se oblékali?		
Z čeho bychom vyrobili pracovní nástroje?		
Kde bychom bydleli?		
S kým bychom bydleli?		

Úkol č. 4 Napiš krátký příběh, který se zde mohl odehrát ve středověku, za vlády loupeživého rytíře Habarta. V příběhu použij těchto deset slov:

KŮŇ

HRAD

PEČENĚ

MEČ

CHLÉB

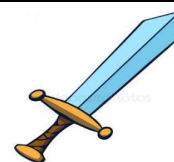
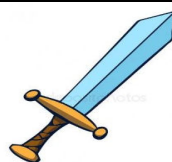
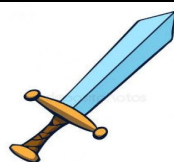
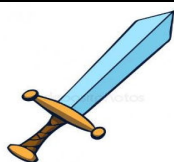
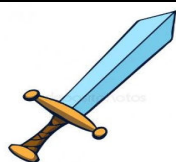
LAPKA

OHEŇ

ZRANĚNÍ

JELEN

ŠRAMOT

4.2.8 Osmé zastavení - Přírodní rezervace Lopata

Buližníkový suk se nalézá v přírodní rezervaci Lopata, která se rozkládá kolem dokola (příloha č. 51.).

Lopata byla vyhlášena přírodní rezervací v roce 1933 s novelizací 1990. Nachází se na katastrálním území obce Milínov ve výšce 398-436 m. Její rozloha není sice velká (6,7 ha), ale je velice cenná, z tohoto důvodu se také stala součástí Natury 2000¹⁷⁷. Obecně by se dala rezervace klasifikovat, jak tvrdí Jiří Zahradnický, jako starý, listnatý prostor s pestrou hájovou květenou.

Nachází se na pravém údolním svahu Kornatického potoka. Horninový podklad Lopaty je břidlicový a drobový. Na některých místech vystupují ze země¹⁷⁸ buližníková tělesa.

S ohledem na historické souvislosti došlo k tomu, že se (PR) Lopata nachází v celkem nedotčeném prostředí, kde se v historii prováděly jen minimální zásahy (probírky) a les se vyvíjel samovolně. Jana Nová uvádí, že „pravděpodobně jsou to bývalé pastevní lesy nebo pařeziny a v současnosti jedny z biologicky nejhodnotnějších lesních porostů ve studovaném území“¹⁷⁹.

Z pohledu flory je (PR) nejbohatší lokalitou z celého přírodního parku Lopata. Jak tvrdí Jana Nová, „vyskytuje se zde 254 druhů cévnatých rostlin (další 73 uvádějí jiní autoři), což je téměř polovina celé známé flóry přírodních parků Kamínky a Kornatický potok. Často jsou to druhy poměrně teplomilné“¹⁸⁰.

¹⁷⁷ Natura 2000 je soustava chráněného území Evropské unie a slouží k ochraně vzácných druhů. "Cílem této soustavy je zabezpečit ochranu těch druhů živočichů, rostlin a typů přírodních stanovišť, které jsou z evropského pohledu nejcennější, nejvíce ohrožené, vzácné či omezené svým výskytem jen na určitou oblast" Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/natura_2000 (4. 9. 2018)

¹⁷⁸ Půdy jsou zde kyselé, hnědé tzv. kambizemě

¹⁷⁹ NOVÁ, J.: *Flóra a vegetace přírodních parků Kornatický potok a Kamínky jihovýchodně od Plzně*. – Ms. (Diplomová práce: depon. In: Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. Brno: Ústav botaniky a zoologie, 2009. 105 s.

¹⁸⁰ NOVÁ, J.: *Flóra a vegetace přírodních parků Kornatický potok a Kamínky jihovýchodně od Plzně*. – Ms. (Diplomová práce: depon. In: Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. Brno: Ústav botaniky a zoologie, 2009. 80 s.

4.2.8.1 Zastávka osmá, přírodní rezervace Lopata – (pracovní list č.8)

V přírodní rezervaci Lopata se nachází mnoho druhů rostlin a živočichů, které jsou z evropského pohledu cenné, ohrožené a vzácné. Zde žáci vyplní pracovní list a po cestě k dalšímu zastavení „uklidí“ odpadky po nepořádných návštěvnicích.

Dílčí cíle dané aktivity

- žáci objeví skrytý název rostliny
- žáci vysvětlí důležitost konkrétní věci
- žáci odprezentují možné archeologické dědictví
- žáci charakterizují a argumentují o důležitosti ochrany přírody

MZP vztahy

- dějepis
- ekologie
- český jazyk

Klíčové kompetence

- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské
- kompetence komunikativní
- kompetence k řešení problémů

Organizační forma

- skupinová práce

Časová náročnost

- 20 min

Pomůcky

- pracovní list pro každou skupinu + desky s časovou osou, psací potřeby, igelitový pytel na odpadky

Pracovní list č.8
Zastavení osmé, přírodní rezervace Lopata

Úkol č. 1 V každé řádce je ukryta rostlina. Objevíš ji?

Pak se zachytil Jakub ledu, led se lámal dál.

Jeli na výlet kousek pod Bělehrad.

Kam dal Petr klíč od sklepa?

Hráli jsme hru Škatule, hejbejte se.

Utřeš někdy prach?

Úkol č. 2 Kdyby ses ocitnul v mladší době kamenné, co by sis vzal s sebou z dnešní doby? A proč?

.....
.....

Úkol č. 3 Napiš, co se najde po nás ve vykopávkách za 1000 let.

.....
.....
.....

Úkol č. 4 Každý najde, sebere a dá do odpadkového sáčku jednu věc, kterou někdo vyhodil a která do lesa nepatří.
Co jste našli:

4.2.9 Deváté zastavení - Zaniklá ves Neslívy

Z přírodní rezervace se vrátíme přes Lopatu zpět, odkud jsme přišli. Tam narazíme na žlutě značenou stezku, po které se vydáme na sever kolem Hádeckého potoka. Cca po 800 metrech narazíme na rozcestník, kde se kříží žlutá stezka s naučnou stezkou F. X. France. Zde se dáme doleva po stezce F. X. France a sejdem do údolí k Hádeckému potoku (cca 160 m), kolem kterého se v těchto místech nalézala středověká vesnice Neslívy, která v závěrečném období své existence náležela k hradu Lopata. Pokud se vydáte ještě dále cca 100 m do kopce a zahnete doprava, ocitnete se na zbytcích Neslívské tvrze¹⁸¹.

Ve vrcholném středověku (13.-14. století) byl prostor Kozelského polesí hojně osídlen. Veronika Dudková tvrdí, že z této doby jsou dnes známy relikty 6 zaniklých vesnic (Dolní a Horní Neslívy, Javor, Mydlná, Kamínky, Hádky). I když je všeobecně uznávaný fakt, že k osidlování výše položených míst docházelo v pozdější době na podkladě kolonizace, keramické nálezy v Neslívech naznačují, že zdejší osídlení může být mnohem starší. Jak tvrdí Veronika Dudková, Neslívy byly ve 14. století již zastíženy v pokročilém stádiu *"roztržité šlechtické držby"*¹⁸², *zdá se, že jejich mnohem dřívější vznik ovšem souvisel s plánovitým budováním širšího zázemí 6 km vzdálené Staré Plzně. Datování tohoto procesu není za současného stavu poznání možné, v keramických kolekcích z Dolních Neslív se však jednoznačně objevují zlomky, umožňující datování do mladohradištního období (10.-12. století)*¹⁸³

Pokud hovoříme o Neslívech, musíme si uvědomit hned na začátku, že existovaly dvoje Neslívy, Horní a Dolní (někdy popisované jako Přední či Zadní), které od sebe byly vzdáleny 900 metrů. Název Neslívy je ovšem až poslední ustálený výraz. Předtím je zdejší prostor znám pod několika názvy jako např: Nestev, Nestějov, Nestajov, Nestevec.

¹⁸¹ Dolní Neslívy se nacházejí kolem Hádeckého potoka, hlavně pak na západním svahu. Na terase nad potokem se nalézá tvrzíště opevněné příkopem.

¹⁸² „V oblasti mezi Štáhlavicemi a Nevidem byl tehdy odlesněn souvislý kus krajiny a osázen několika dnes zaniklými vesnicemi s jejich polnostmi, lukami rybníky a cestami. Kdo dal podnět k této osidlovací akci nevíme: poměrně nedlouho po předpokládaném založení vesnic však nacházíme prakticky ve všech doklady sídel místních vládků a ze správ písemných pramenů jsme schopni odhadnout i jejich nevelký majetek, tvořený mnohdy necelou jednou vesnicí“
Anderle, Jan. *Tvrze Kozelského polesí*. Plzeň: Nadace České hrady, 1995. 17 s.

¹⁸³ DUDKOVÁ, V. a kol.: *Hledání zmizelého – Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7247-60-0. 60 s.

Podrobnějšího ba prvního zkoumání zaniklé vesnice se ujal, kdo jiný než F. X. Franc. Uvádí se, že zde F. X. Franc provedl nejstarší archeologický výzkum středověké vesnice u nás, a to v letech 1880.

Veronika Dudková tvrdí, že první písemná zmínka se o Neslívech objevuje z roku 1361, kdy je uváděna jak vesnice, tak i tvrz. „Z pramenů známe jména potenciálních majitelů tvrze v letech 1375-1392: byli jimi členové drobných šlechtických rodů z blízkého okolí¹⁸⁴. Na přelomu 14. a 15. století byly obě vsi úplně začleněny do koncentrovaného dominia pánů z Litic a staly se nejbližším hospodářským zázemím jejich blízkého hradu Lopata, čímž tvrz pravděpodobně ztratila důvod pro svojí další existenci“¹⁸⁵.

Zánik Dolních Neslív lze předpokládat kolem roku 1433, kdy byla dobyta blízká Lopata husitskými vojsky, přičemž došlo i k vyplenění vsi. V písemných pramenech jsou již Dolní Neslívy v roce 1457 uváděny jako pusté.

Archeologický výzkum nám může naznačit, jak ves nejspíše vypadala. Jak již víme, ve vsi stála tvrz, ke které byl nejspíše připojen hospodářský dvorec. Při Francově výzkumu došlo k zaměření obvodového vodního příkopu, který měl v průměru 32 metrů a nejspíše byl ještě obehnán valem. Předpokládá se, že věž umístěná na tvrzi měla hranolový tvar a byla ze dřeva. Jednalo se nejspíše o sídlo drobného vladyky působícího na Lopatě.

Pokud se podíváme na samotnou vesnici (příloha č. 52.), lze usuzovat na podkladě archeologických výzkumů, že vesnice neměla náves a tvořilo ji cca 5 usedlostí. Byla vesměs dřevěná s kamennou podezdívkou. Dále Veronika Dudková dále uvádí, že „bylo zjištěno běžné používání cihel. Půdorys domů nelze ani v jednom případě uspokojivě rekonstruovat, zejména u dvou domů v západní části Horního Nestajova však nelze vyloučit pravidelné, trojdílné dispozice“¹⁸⁶. Úctyhodnou stavbou nalézající se v prostorách dolních Neslív byl 0,3 ha velký rybník s hrází, která dosahovala výšky až 7 metrů. Na podkladě konstrukce rybníka je usuzováno to, že se jednalo o chovný rybník.

¹⁸⁴ „K roku 1392 je zmiňováno 5 dvorů v Nestajově. Později byly obě vsi připojeny k Lopatě úplně“ (N. s. Franc, 2012:tab 6.).

¹⁸⁵ DUDKOVÁ, V. a kol.: *Hledání zmizelého – Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7247-60-0. 60 s.

¹⁸⁶ DUDKOVÁ, V. a kol.: *Hledání zmizelého – Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7247-60-0. 60 s.

Od současného Neslívského rybníka až k zaniklému rybníku v Dolních Neslívěch se také táhnul cca 425 m dlouhý náhon, což přizívuje myšlenku, že v Dolních Neslívěch mohl působit mlýn.

Život ve středověkých Neslívěch byl nejspíše ovlivněn pastevectvím (příloha č. 53.) s ohledem na výše položené místo a nevhodnost okolních půd k větší zemědělské aktivitě¹⁸⁷. Na podkladě velkého rybníka se lze také domnívat, že zde probíhal aktivní rybolov. Další indicie ve formě hojného výskytu železných rud v okolí nalézající se v Kozelském polesí, mohou naznačovat i hutnickou aktivitu v tomto prostoru.

4.2.9.1 Zastávka devátá, zaniklá ves Neslívy

– (pracovní list č. 9)

Na místě zaniklé vesnice Neslívy vyplní žáci pracovní list.

Dílčí cíle dané aktivity

- žáci si přiblíží středověký jídelníček
- žáci vysvětlí z čeho se dělala mazanice
- žáci konkretizují z čeho se vyrábělo oblečení
- žáci zdůrazňují, které plodiny nepatří do středověku

MZP vztahy

- dějepis
- český jazyk

Klíčové kompetence

- kompetence sociální a personální
- kompetence komunikativní
- kompetence k řešení problémů
- kompetence k učení

Organizační forma

- skupinová práce

¹⁸⁷ „Chudé půdy ve vyšších polohách byly pro pěstování plodin málo vhodné a předpokládá se, že pro výživu obyvatel byly významnější jiné činnosti, např. pastevectví, těžba dřeva, ale i rýžování zlata nebyly nalezeny ani větší plochy luk či pastvin, takže hlavním zdrojem obživy obyvatel nebylo zemědělství, nýbrž pravděpodobně těžba dřeva a výroba dřevěného uhlí pro železářské hutě, možná i těžba železné rudy. NOVÁ, J.: *Flóra a vegetace přírodních parků Kornatický potok a Kamínky jihovýchodně od Plzně*. – Ms. (Diplomová práce: depon. In: Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. Brno: Ústav botaniky a zoologie, 2009. 121 s.

Časová náročnost

- 20 min

Pomůcky

- pracovní list pro každou skupinu + desky s časovou osou, psací potřeby

Pracovní list č.9
Zastavení deváté, zaniklá vesnice Neslívky

Úkol č. 1 Navrhněte jídelníček ze specialit středověké kuchyně

Snídaně:.....

.....

Oběd:.....

.....

Večeře:.....

.....

Úkol č. 2 Mazanice je omítka, která se mazala na výplet ze silných prutů mezi nosnými kůly středověkých obydlí.

Napište z kterého materiálu se mazanice vyráběla:

.....

Úkol č. 3 Lidé si vyráběli oblečení z toho, co jim dala příroda. Využívali:

☀ R _ _ T _ _ _ Y (např. len, konopí nebo kopřivy)

☀ V _ _ _ ze zvířat (ovce, kozy)

Úkol č. 4 Vyškrtni potraviny, které do období středověku nepatří:

MRKEV

BRAMBORY

JABLKA

MED

PŠENICE

KUKUŘICE

5. Závěr

Lidské osídlení mikroregionu Radyně je velice staré. Pozůstatky prvních obyvatel lze nalézt v této krajině již v mladší době kamenné. I další historická období přinesla tomuto zemědělsky i řemeslnicky výhodnému regionu mnohé události a stavební aktivity, proto dnes na základě množství přírodních a kulturně historických památek stojí tento mikroregion za povšimnutí.

K turisticky nejatraktivnějším místům mikroregionu patří nejnavštěvovanější památka celých západních Čech, lovecký zámek Kozel, s anglickým parkem, barokní zámek v Nebílovech, dále zbytky přemyslovského hradu Plzeň z 10. století s unikátní rotundou sv. Petra. Nachází se zde také dominanta celého Plzeňska, která je vidět ze širokého okolí, a to zřícenina hradu Radyně, po které nese mikroregion svůj název.

Mikroregion Radyně je strategické místo, kde se na jednom území střetává minulost, současnost a budoucnost. Území mikroregionu poskytuje nepřehledné množství možností, pro využití vyučování vlastivědy na 1. stupni základních škol.

Svůj zájem o historii tohoto kraje jsem se rozhodla propojit s oblastí, která je pro mne velice důležitá, totiž s mým profesním zaměřením na vzdělávání dětí na 1. stupni základních škol. Regionální dějiny jsou pro děti nižšího školního věku tím nejdůležitějším a nejzajímavějším, co lze prostřednictvím předmětu vlastivěda zprostředkovat. Proto jsem se v mé diplomové práci nejprve zaměřila na vymezení jednotlivých období v pravěku, popsala historii, stručně vystihla zeměpisnou a přírodovědnou charakteristiku regionu a v praktické části se pak věnovala stezkám v Kozelském polesí. Tyto stezky lze doplnit o další trasy. Praktickou část mé diplomové práce jsem zpracovala chronologicky tak, aby sloužila jako zdroj informací pro učitele a byla tak východiskem pro vlastivědné exkurze.

Jako pedagog si stále kladu otázku, jak nejlépe učit. Možnost začlenění vlastivědných exkurzí do vyučování se mi na pozadí teoretického studia i mé osobní dosavadní školní praxe jeví jako ideální didaktická forma i metoda práce. Mým velkým přáním je, aby žáci dokázali po absolvování mých hodin odpovědět na základní otázky

formující historické povědomí již od nejnižšího věku: *Proč potřebujeme znát minulost?*
Proč je užitečné vyznat se v současnosti a co nás čeká v budoucnosti?

6. Summary

The main aim of my thesis, as stated in the introduction, was to make the historical development of the Radyne microregion more transparent in the period from prehistory to the Middle Ages and then apply this overview didactically for teaching prehistoric times until the Middle Ages in the fourth grade of primary school. Then look for available, real and completely practical steps, whether new or long-established, which could help teachers to introduce the so-called historical awareness to school children.

The thesis is divided into two main parts. The theoretical part and the practical part. The theoretical part of the thesis defines the individual periods in prehistoric times and compares them with the territory under review. At the same time it contains the profile of regional archeology, history, geography and Mikroregion Radyne. This part of the thesis is designed as a basic source of information for primary school teachers.

The practical part of the thesis I devoted to the paths in forests of Kozel castle, where I placed the local study excursions. For the individual stops on the trail I developed a detailed methodology for teachers. An important part of my work are didactic materials - worksheets, which work with didactic games, tasks and competes with information that relates to a specific stop on the local history tour. The main idea was to create a omprehensive complex of geography information and worksheets, so geography study excursions would be easy to use for primary school teachers in practice.

7. Použitá literatura:

ANDERLE, Jan. *Tvrze kozelského polesí*. Plzeň : Nadace České hrady, 1995.

AUGUSTA, Pavel., HONZÁK, František. *Vlastivěda pro 4. ročník*. Praha : Práce s.r.o., 1994. ISBN 978-80-7361-065-4

AUGUSTÝNOVÁ, Markéta. *Metalurgie bronzu doby bronzové v západních Čechách – známe indicie*. In: *Archeologia technica 27*. Brno : Technické muzeum Brno, 2016. s.3-17

BOUZEK, Jan. *Pravěk českých zemí v Evropském kontextu*. Praha : Triton, 2005, ISBN 80-7254-685-6

ČAPKA, František. *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha : Libry, 2010. ISBN 978-80-7277-469-2

ČAPKA, František., LUNEROVÁ, Jitka. *Dějepis I. Náměty pro tvořivou výuku*. Praha : Scientia, 2008. ISBN 978-80-86960-38-8

ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí koruny české I*. Praha : Paseka, 1995. ISBN 80-7185-005-5

DOUBOVÁ, Marie. *Příspěvek k počátkům slovanského osídlení Plzeňska*. In: *Sklenář, K. (ed), Příspěvky k archeologii západních Čech – Suplement 11, s. 28-54*. Praha : Československá společnost archeologická při ČSAV, 1990. Praha.

DRABEK, Karel. *Naučné stezky a trasy III - Karlovarský a Plzeňský kraj*. Praha : Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-167-3

DUDKOVÁ, Veronika. a kol.. *Hledání zmizelého – Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku*. Plzeň : Západočeské muzeum v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7247-60-0

FRANC, F.X.. *Štáhlauer Ausgrabungen 1890. Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy 1906. I, II (Šaldová, V., ed.)*. Praha : Archeologický ústav ČSAV, 1988.

FROLEC, Václav. *Pokus o etnografickou interpretaci archeologických výzkumů středověké zemědělské usedlosti*. In: *Nekuda, V., Michna, P. (ed)*. Brno : Archaeologia historica I., 1976, s. 49 - 54.

GALVASOVÁ, Iveta. *Spolupráce obcí jako faktor rozvoje*. Brno : Georgetown, 2007. ISBN 978-80-862-5120-2

GOJDA, Martin. *Archeologie a letecké laserové skenování krajiny*. Plzeň : Katedra archeologie ZČU, 2013. ISBN 978-80-261-0194-9

HAJŠMAN, Jan. *Průvodce naučnou stezkou Údolím Úslav*. Plzeň : Útvar koncepce a rozvoje města Plzně, 2011. ISBN 978-80-260-0201-7

HOUŠKA, Tomáš. *Škola hrou*. Praha : Nakladatelství a vydavatelství Tomáš Houška, 2008. ISBN 80-9007004-7-7

HNOJSKÁ, Vendula. *Toulky po vodě - Mlýny na řece Úslavě*. Blovice : Muzeum jižního Plzeňska, 2011. IBSN 978-80-87495-02-5

CHVÁTAL, Marek. *Geologie : Pro gymnázia*. Praha : Fortuna, 2014 . IBSN 978-80-7373-124-3

JIRÁŇ, Luboš., a kol. *Archeologie pravěkých Čech / doba bronzová 5*. Praha : Archeologický ústav AV ČR, 2008. IBSN 978-80-86124-78-0

JANUSOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Západních Čech I. díl*. Plzeň : Pedagogická fakulta ZČU, 1993. IBSN 80-7043-083-4

JOHN, Jan. Výsledky průzkumu suťového kužele pod hradem Lopata. In *Jižní Plzeňsko V*. Blovice : Muzeum jižního Plzeňska, 2007. IBSN: 978-80-86596-92-1. s. 83-92.

JOHN, Jan. *Výšinné lokality středního neolitu v západních Čechách*. Plzeň : Katedra archeologie ZČU, 2010. IBSN 978-80-7043-956-2

KEPKOVÁ, Jana., a kol. *Šťáhlavy - pohled do historie*. Šťáhlavy : Obecní úřad Šťáhlavy, 2019. IBSN 978-80-907200-0-8

KLÁPŠTE, Jan. *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha : Lidové noviny, 2012. IBSN 978-80-7422-140-8

KRIŠTUF, Petr. a kol. 2013. *Monumentalita mohyl v době bronzové: odraz rodiny, mobility, genderu nebo kulturní příslušnosti*. In: *Metlička, M. (ed.), Archeologie západních Čech 5*. Plzeň : Západočeské muzeum, 2013. IBSN 978-80-7247-103-4 s.23-35.

KRIŠTUF, P., PRAUMOVÁ, R., ŠVEJCAR, O. Prostorové uspořádání mohylových pohřebišť na Plzeňsku. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*, 2011, roč. Neuveden, č. 4, s. 104-127. IBSN: 1802-0364

KUMPERA, Jan. *Dějiny západních Čech. I. Díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. Plzeň : Nakladatelství Ševčík, 2004. IBSN 80-7291-108-2

KUNA, Martin. *Archeologický atlas Čech. Vybrané památky od pravěku do 20. století*. Praha : Archeologický ústav AV ČR, 2015. IBSN 978-80-87365-82-3

MRTLÍČKA, Milan., a kol.. *Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech*. Plzeň : Západočeské muzeum, 2015. IBSN 978-80-7247-123-2

MIKULENKOVÁ, Linda. *Lidé a čas – učebnice pro 4. a 5. ročníky základních školy*. Olomouc : Prodos, 2008. IBSN 978-80-7230-225-3

NOVÁ, Jana. *Flóra a vegetace přírodních parků Kornatický potok a Kamínky jihovýchodně od Plzně. – Ms.*(Diplomová práce: depon. In: Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. Brno : Ústav botaniky a zoologie, 2009.

NOVOBILSKÝ, Milan. *Obléhání hradu Lopata*. Plzeň : Západočeské muzeum, 2008. IBSN 978-80-7247-058-7

NOVOBILSKÝ, Milan. *František Xaver Franc a jeho přínos pro poznání středověkého hradu Lopata*, In: Metlička, M. (ed.), *Archeologie západních Čech 1*. Plzeň : Západočeské muzeum, 2010. ISBN 978-80-7247-076-1. s.77-98.

RADOVÁ, Jana. *František Xaver Franc: Život a dílo*, In: Metlička, M. (ed.), *Archeologie západních Čech 1*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2010, IBSN 978-80-7247-076-1 s. 5 - 7.

RODOVÁ, Veronika. *Dramatická výchova ve službách dějepisu*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, ISBN 978-80-210-7593-1

PAVLŮ, Ivan. *Archeologie pravěkých Čech. 3, Neolit*. Praha : Archeologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-86124-71-1

PRICEOVÁ, Monika. *Horniny a minerály / Monica Priceová, Kevin Walsh ; z anglického originálu Rock and minerals ... přeložila Patricie Frečerová*. Praha : Slovart s.r.o., 2018. ISBN 978-80-7529-662-7

PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách - Díl III.*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1951.

SSDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl třináctý – Plzeňsko a Loketsko*. Praha : Nakladatelství Argo, 1998. ISBN 80-85794-84-5

SCHEFFEL, Richard L. a kol. *ABC přírody – Svět v otázkách a odpovědích*. Praha : Reader's Digest výběr, 1996. ISBN 80-902069-0-5

SKLENÁŘ, Karel. *Památky pravěku na území ČSSR*. Praha : Orbis, 1974.

SNÁŠIL, Robert. *Životní prostředí vesnických sídlišť 10.-15. století v ČSR*. In: Nekuda, V., Michna, P. (ed). Brno : *Archaeologia historica I*, 1976. 139-144 s.

TOMÁŠEK, Milan. *Atlas půdy České republiky*. Praha : Český geologický ústav, 1995. ISBN 80-7075-198-3

VAŘEKA, Pavel. *Archeologie středověkého domu I*. Plzeň : Archaeologica, 2004. ISBN 80-903412-1-7

VENCLOVÁ, Natalie., a kol.. *Archeologie pravěkých Čech / doba halštatská 6*. Praha : Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-86124-79-7

VENCLOVÁ, Natalie., a kol.. *Archeologie pravěkých Čech / doba laténská 7*. Praha : Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-86124-80-3

VÝCHODSKÁ, Helena. *Didaktické hry ve vyučování dějepisu*. Plzeň : Pedagogické centrum Plzeň, 2003. ISBN 80-7020-121-5

ZAHRADNICKÝ, Jiří. *Chráněné území ČR, Plzeňsko a karlovarsko, okres Plzeň-jih*. Praha : Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. 2004 ISBN 80-86064-68-9

ZWETTLER, Otto. *Vlastivěda pro 4.ročník základní školy*. Praha : Pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 1997. ISBN 978-80-85937-66-4

Výstavy

Archeologická expozice ZCU

Výstava keltové Bílovice

Informační tabule (panely):

Naučná stezka F. X. France, 1995: Klub Augusta Sedláčka, (N. s. France, 1995:tab.)

Naučná stezka F. X. France, 2012: Klub Augusta Sedláčka, (N. s. France, 2012:tab.)

Naučná stezka kolem Kozlu, 2009: Lesy ČR (N. s. kolem Kozlu, 2009:tab)

Kornatický potok, 2006: Plzeňský kraj (Kornatický potok, 2006)

Internetové zdroje:

<http://baza.biomap.pl>

<https://www.biolib.cz>

<https://czso.cz>

<http://cs.wikipedia.org>

<http://www.dibavod.cz>

<http://www.husitstvi.cz>

<http://hydro.chmi.cz/>

<http://www.kornatice.cz/>

<https://mapy.cz/>

<http://mapy.kr-plzensky.cz>

<http://www.mikro-radyne.cz>

<https://www.mzp.cz/>

<http://natura.baf.cz/>

<http://naturfoto.cz>

<http://oldmaps.geolab.cz/>

<http://www.parkgeo.cz>

<http://www.plzensky-kraj.cz>

<http://www.poved.cz/>

<https://www.prirodovedci.cz/>

<http://www.stahlavy.cz/>

<http://www.szdc.cz>

<https://www.youtube.com>

<http://www.zcm.cz>

<http://www.zemepis.com>

<http://zrus-zan-zel.blog.cz>

8. Seznam příloh:

- Příloha č. 1.** Výskyt pravěkých kultur na Štáhlavsku.
- Příloha č. 2.** Rekonstrukce dlouhého domu.
- Příloha č. 3.** Keramika kultury s lineární keramikou.
- Příloha č. 4.** Neolitické drtidlo na obilí.
- Příloha č. 5.** Keramika kultury s vypíchanou keramikou.
- Příloha č. 6.** Sekeromlat (eneolit).
- Příloha č. 7.** Štípaná industrie z bavorského rohovce (chamská kultura).
- Příloha č. 8.** Pravěký tkalcovský stav se zavěšenými přesleny.
- Příloha č. 9.** Bronzové předměty (staromohylový horizont 18–17. st. před n. l.).
- Příloha č. 10.** Bronzové náramky (mohylová kultura).
- Příloha č. 11.** Model popelnicového hrobu z ml. doby bronzové.
- Příloha č. 12.** Tabulka starší a mladší doby kamenné.
- Příloha č. 13.** Mapa aktivit halštatské kultury v západních Čechách.
- Příloha č. 14.** Rekonstrukce dálkových obchodních cest v pozdní době halštatské.
- Příloha č. 15.** Halštatský řemeslník.
- Příloha č. 16.** Polozemnice z časně doby laténské.
- Příloha č. 17.** Náhrdelník ze skleněných korálek.
- Příloha č. 18.** Rekonstrukce žárového hrobu s miskou.
- Příloha č. 19.** Tabule znázorňující řezy mohylami a předměty v nich nalezené.
- Příloha č. 20.** Mapa Velkomoravské říše.
- Příloha č. 21.** České knížectví na přelomu 11. a 12. století.
- Příloha č. 22.** Rozsah Českého království za vlády Otakara I. a II. a Václava II.
- Příloha č. 23.** Rekonstrukce historické bitvy ve Zbiroze.
- Příloha č. 24.** České království za vlády Lucemburků.
- Příloha č. 25.** Středověká vesnice z 12. století.
- Příloha č. 26.** Středověký městský dům.
- Příloha č. 27.** V pozadí ukázka vozové hradby.
- Příloha č. 28.** 3D ukázka zaniklé tvrze Mydlná v kozelském polesí.
- Příloha č. 29.** Vesnický středověký srub.
- Příloha č. 30.** Vnitřek středověkého srubu.
- Příloha č. 31.** Mapa Mikroregionu Radyně k roku 2018.
- Příloha č. 32.** Ukázka rozsahu přírodního parku Kornatický potok v klasické mapě.

- Příloha č. 33.** Trasa naučné stezky.
- Příloha č. 34.** Neolitický náhrdelník nalezený F. X. Francem ve Šťáhlavicích.
- Příloha č. 35.** Neolitická lžice přes 7000 let stará, nalezená ve Šťáhlavicích.
- Příloha č. 36.** Cesta ze šťáhlavické návsi k řece.
- Příloha č. 37.** Půdní mapa Šťáhlavska.
- Příloha č. 38.** Mapa povodí Úslavy.
- Příloha č. 39.** Lidarový snímek mohyl na Hájku se zákresem jejich stáří.
- Příloha č. 40.** Miska na noze mohylové kultury nalezená na Hájku.
- Příloha č. 41.** Zakreslení středověkých cest v Kozelském polesí.
- Příloha č. 42.** Chrysolina purpurascens.
- Příloha č. 43.** Mapa PP Kornatický potok a PP Kamínky.
- Příloha č. 44.** Plán naleziště na Lopatě vytvořený F. X. Francem 1890.
- Příloha č. 45.** Eneolitický sekeromlat, nalezený na Lopatě.
- Příloha č. 46.** 3Dmodel předpokládané vizualizace hradu Lopata od Milana Novobilského.
- Příloha č. 47.** Rytířský turnaj.
- Příloha č. 48.** 3Dmodel předpokládané vizualizace hradu Lopata od Milana Novobilského.
- Příloha č. 49.** Rekonstrukce historické bitvy ve Zbiroze.
- Příloha č. 50.** Rozmístění palných zbraní kolem a na Lopatě.
- Příloha č. 51.** Zakreslení přírodní rezervace Lopata a ochranného pásma Natura 2000.
- Příloha č. 52.** Nákres reliktů vyskytujících se v Dolních Neslívěch.
- Příloha č. 53.** Středověký pastevec.
- Příloha č. 54.** Zoo-karta. Skokan hnědý. Vytvořila Iveta Berkovcová.
- Příloha č. 55.** Zoo-karta. Kapr obecný. Vytvořila Iveta Berkovcová.
- Příloha č. 56.** Zoo-karta. Čáp bílý. Vytvořila Iveta Berkovcová.
- Příloha č. 57.** Zoo-karta. Ježek západní. Vytvořila Iveta Berkovcová.
- Příloha č. 58.** Zoo-karta. Ještěrka obecná. Vytvořila Iveta Berkovcová.
- Příloha č. 59.** Zoo-karta. Zajíc polní. Vytvořila Iveta Berkovcová.
- Příloha č. 60.** Zoo-karta. Mravenec obecný. Vytvořila Iveta Berkovcová.
- Příloha č. 61.** Zoo-karta. Jelen lesní. Vytvořila Iveta Berkovcová.
- Příloha č. 62.** Zoo-karta. Liška obecná. Vytvořila Iveta Berkovcová.
- Příloha č. 63.** Zoo-karta. Prase divoké. Vytvořila Iveta Berkovcová.
- Příloha č. 64.** Tajenka.
- Příloha č. 65.** Desky na pracovní listy.

Příloha č. 2. Rekonstrukce dlouhého domu v archeoparku Březno. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 3. Keramika kultury s lineární keramikou (neolit). Foto pořízeno v archeologické expozici ZČM. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 4. Neolitické drtidlo na obilí – foto pořízeno v archeologické expozici ZČM foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 5. Keramika kultury s vypíchanou keramikou. Foto z archeologické expozici ZČM. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 6. Sekeromlat (eneolit). Foto pořízeno v archeologické expozici ZČM. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 7. Štípaná industrie z bavorského rohovce (chamská kultura). Foto: archeologická expozice ZČM. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 8. Praveký tkalcovský stav se zavěšenými přesleny. Archeopark Březno. Foto Roman Berkovec 2018

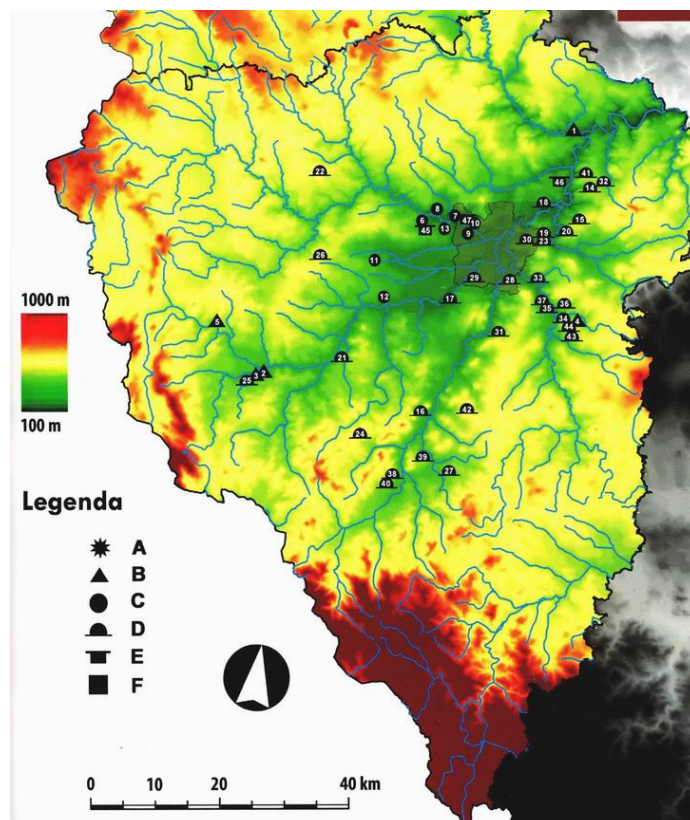
Příloha č. 9. Bronzové předměty (staromohylový horizont 18–17. st. před n. l.). Archeologická expozice ZČM. Foto: Roman Berkovec 2018

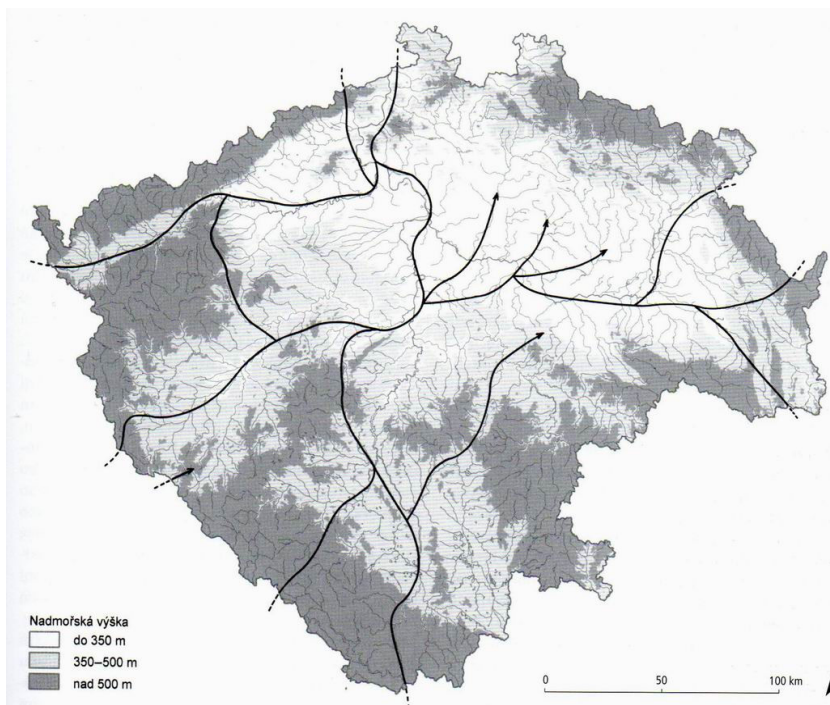
Příloha č. 10. Bronzové náramky (mohylová kultura). Archeologická expozice ZČM. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 11. Model popelnicového hrobu z ml. doby bronzové. Archeologická expozice ZČM. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 13. Mapa aktivit halštatské kultury v západních Čechách. Legenda: A-hradiště, B-vyvýšená sídliště, C-rovinná sídliště, D-mohylové pohřebiště, E-ploché pohřebiště, F-depoty. METLIČKA, M., a kol.: *Pravěk a raný středověk v jihozápadních Čech*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2. 107 s.

Příloha č. 14. Rekonstrukce dálkových obchodních cest v pozdní době halštatské. VENCLOVÁ, N., a kol.: *Archeologie pravěkých Čech / doba halštatská 6*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-86124-79-7. 153 s.

Příloha č. 15. V halštatském období se začíná vydělovat vrstva řemeslníků. Foto: Roman Berkovec 2018

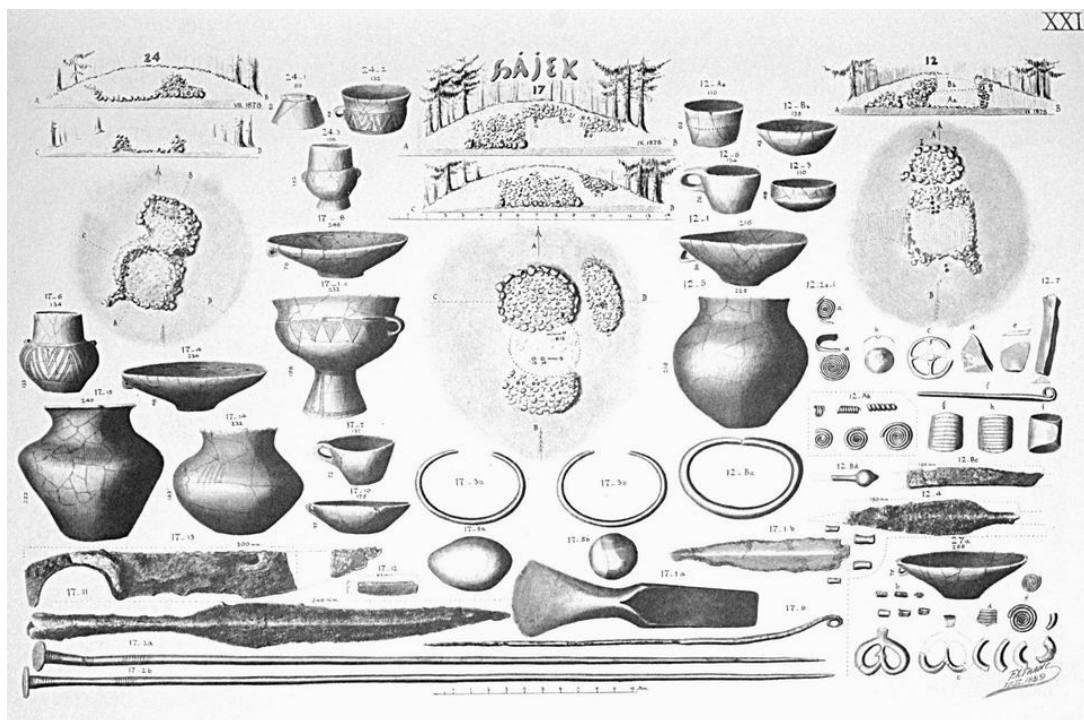
Příloha č. 16. Polozemnice z časně doby laténské. Archeopark ZOO Plzeň. Foto: Roman Berkovec 2018

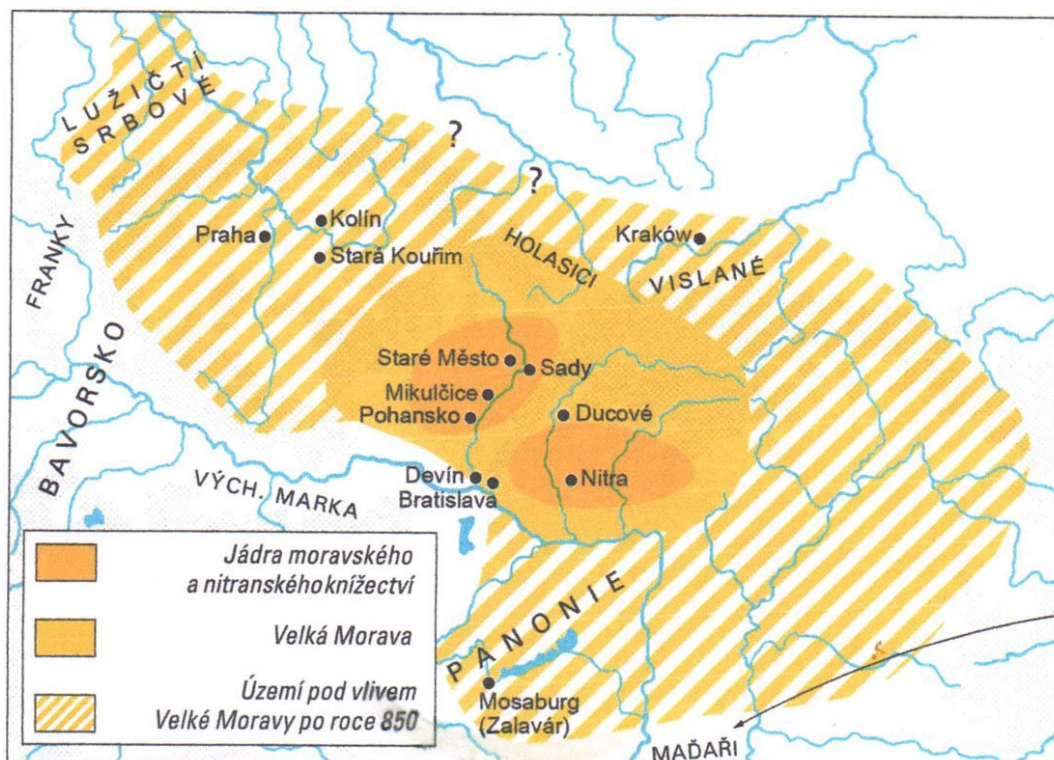
Příloha č. 17. Náhrdelník ze skleněných korálek. Archeologická expozice ZČM. Foto: Roman Berkovec 2018

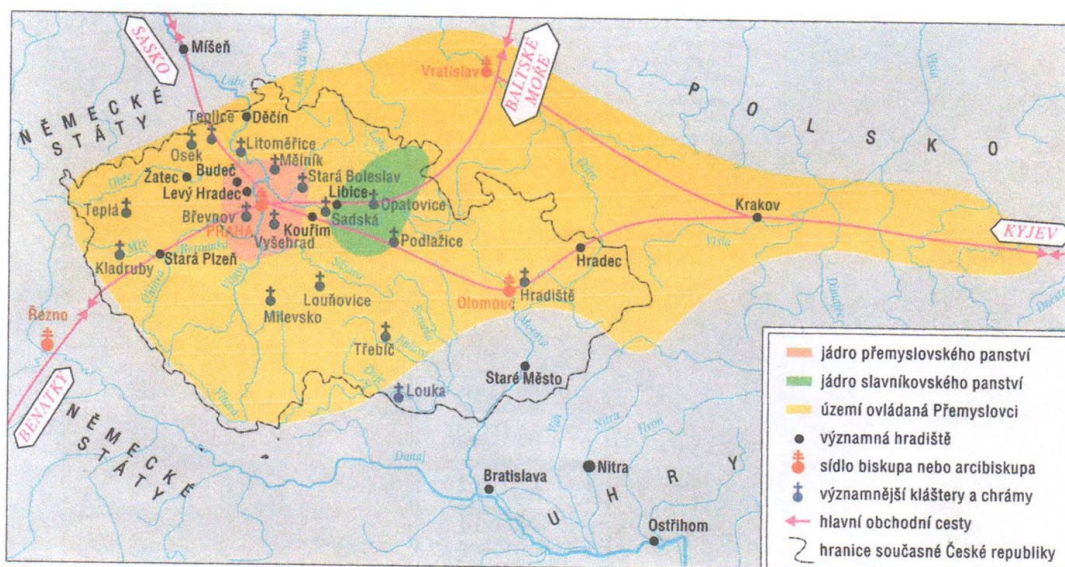
Příloha č. 18. Rekonstrukce žárového hrobu s miskou. Archeologická expozice ZČM. Foto: Roman Berkovec 2018

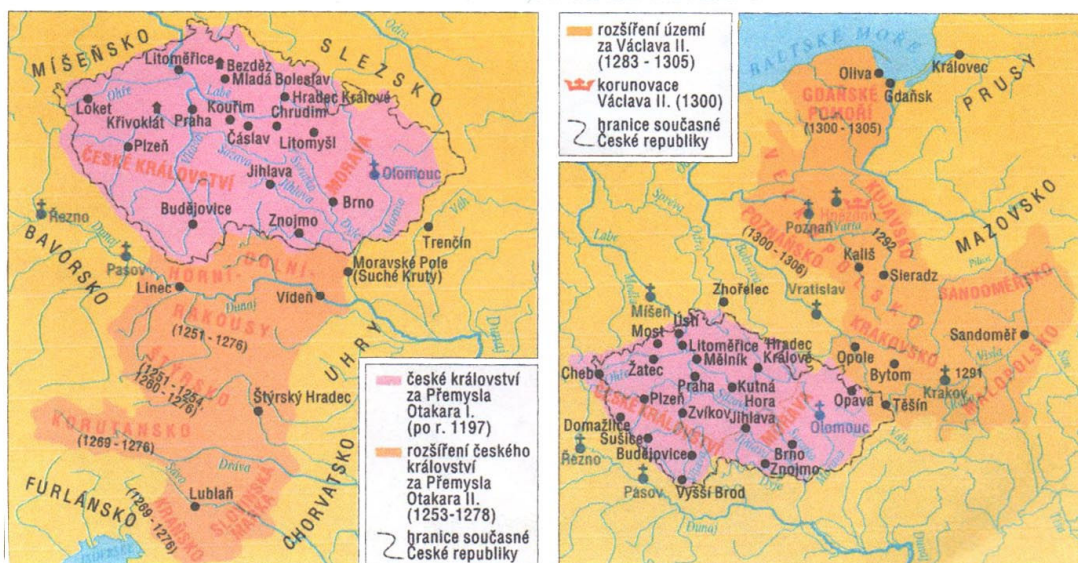
Příloha č. 19. Tabule znázorňující řezy mohylami a předměty v nich nalezené. Franc, F.X. *Štáhlauer Ausgrabungen 1890. Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy 1906. I, II* (Šaldová, V., ed.). Praha: Archeologický ústav ČSAV, 1988. 26 s.

Příloha č. 20. Mapa Velkomoravské říše. MIKULENKOVÁ, L.: *Lidé a čas – učebnice pro 4. a 5. ročníky základních školy*. Olomouc: Prodos, 2008. ISBN 978-80-7230-225-3. 22 s

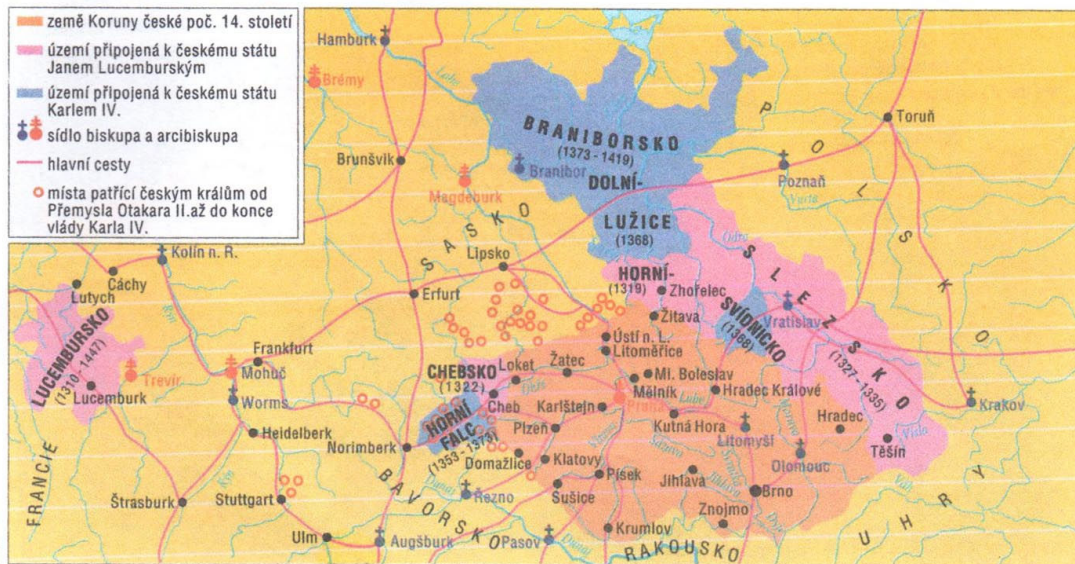
Příloha č. 21. České knížectví na přelomu 11. a 12. století. ZWETTLER, O.: *Vlastivěda pro 4.ročník základní školy*. Praha: Pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 1997. ISBN 978-80-85937-66-4. 16 s.

Příloha č. 22. Rozsah Českého království za vlády Otakara I. a II. a Václava II. ZWETTLER, O.: *Vlastivěda pro 4.ročník základní školy*. Praha: Pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 1997. ISBN 978-80-85937-66-4. 18 s.

Příloha č. 23. Za vlády Jana Lucemburského vládla v Čechách anarchie a boje mezi českou šlechtou byly poměrně časté. Rekonstrukce historické bitvy ve Zbiroze. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 24. České království za vlády Lucemburků. ZWETTLER, O.: *Vlastivěda pro 4.ročník základní školy*. Praha: Pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 1997. ISBN 978-80-85937-66-4. 20 s.

Příloha č. 25. Středověká vesnice z 12. století. Archeopark Curia Vítkov. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 26. Středověký městský dům. Centrum řemesel Botanicus. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 27. V pozadí ukázka vozové hradby. Rekonstrukce historické bitvy ve Zbiroze. Foto: Roman Berkovec 2018

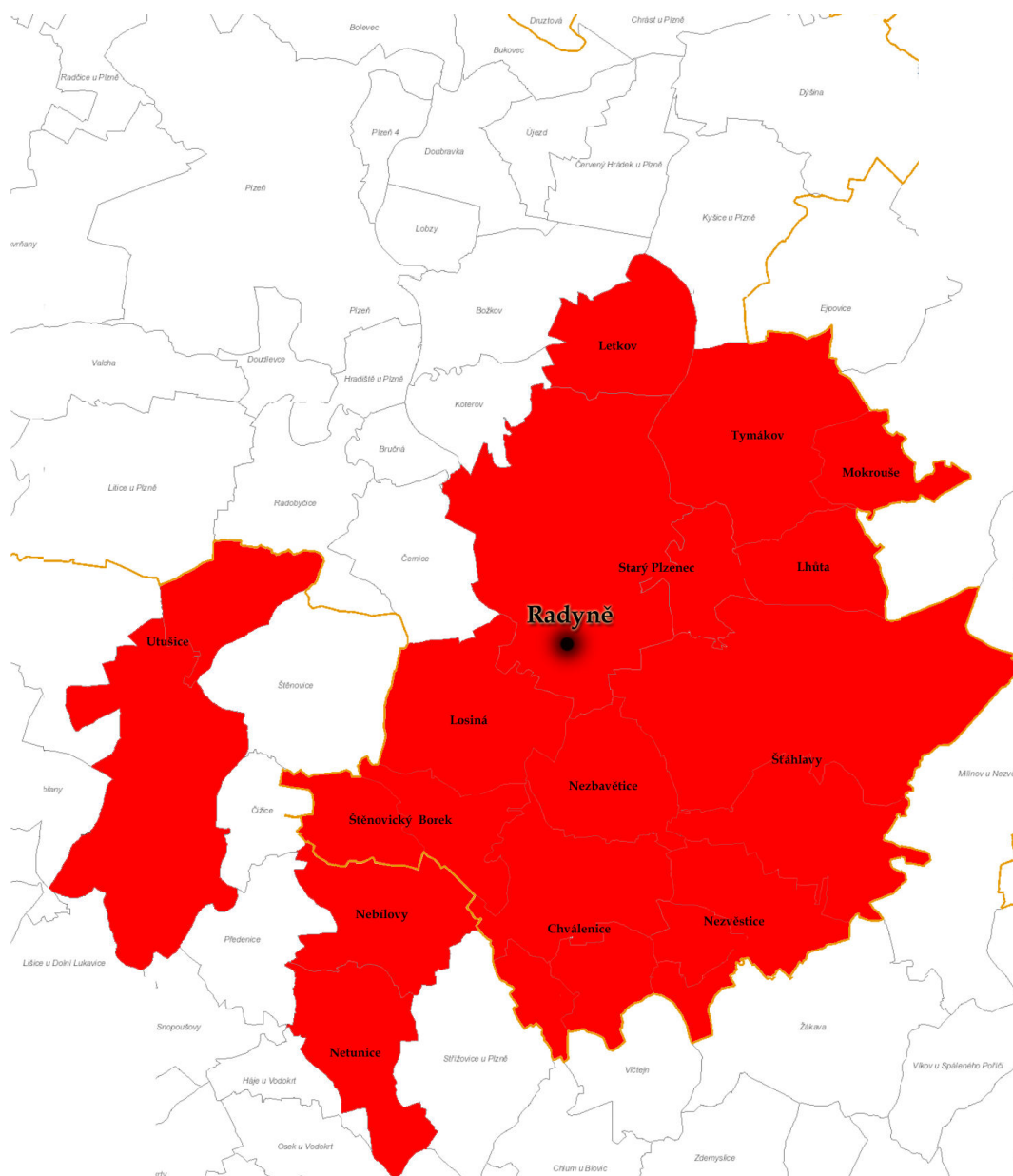
Příloha č. 28. 3D ukázka zaniklé tvrže Mydlná v kozelském polesí. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=_BRNNgPTFgU (24. 7. 2018)

Příloha č. 29. Vesnický středověký srub. Archeopark Curia Vítkov. Foto Roman Berkovec 2018

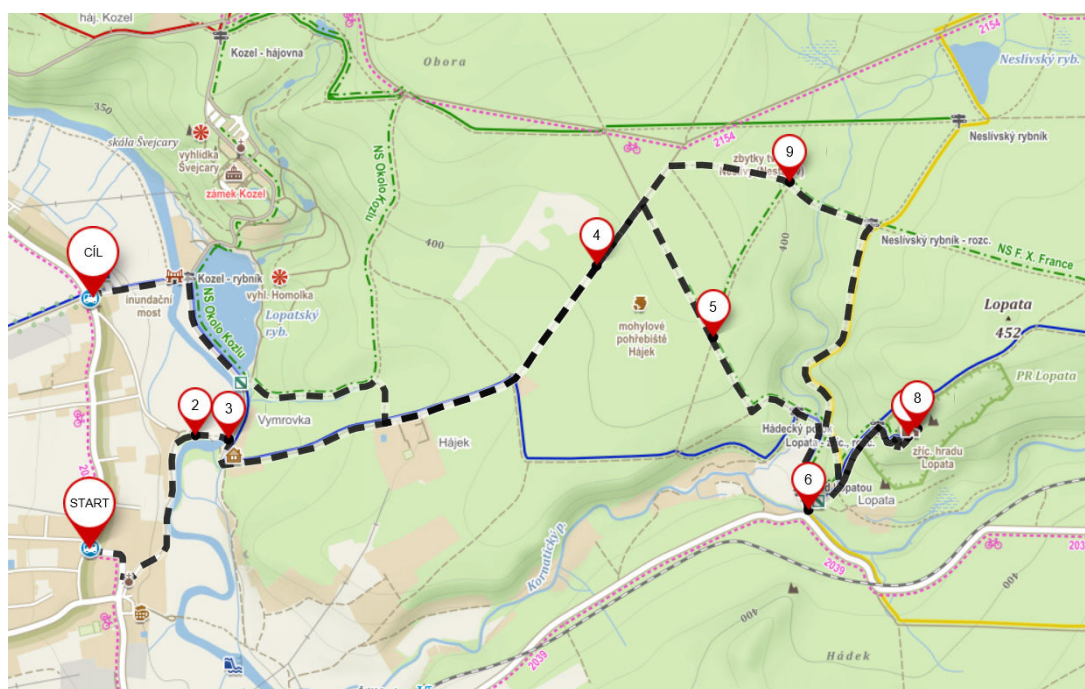
Příloha č. 30. Vnitřek středověkého srubu. Archeopark Curia Vítkov. Foto Roman Berkovec 2018

Příloha č. 31. Mapa Mikroregionu Radyně k roku 2018. Podklad získán z <http://mapy.kr-plzensky.cz> dne 22. 4. 2018 a dotvořen Ivetou Berkovcovou (vyznačení jednotlivých katastrů).

Příloha č. 32. Ukázka rozsahu přírodního parku Kornatický potok v klasické mapě. Klasická mapa dostupná z: <https://mapy.cz/> (24. 7. 2018). Mapa přírodní rezervace dostupná z naučné cedule – Kornatický potok, 2006.

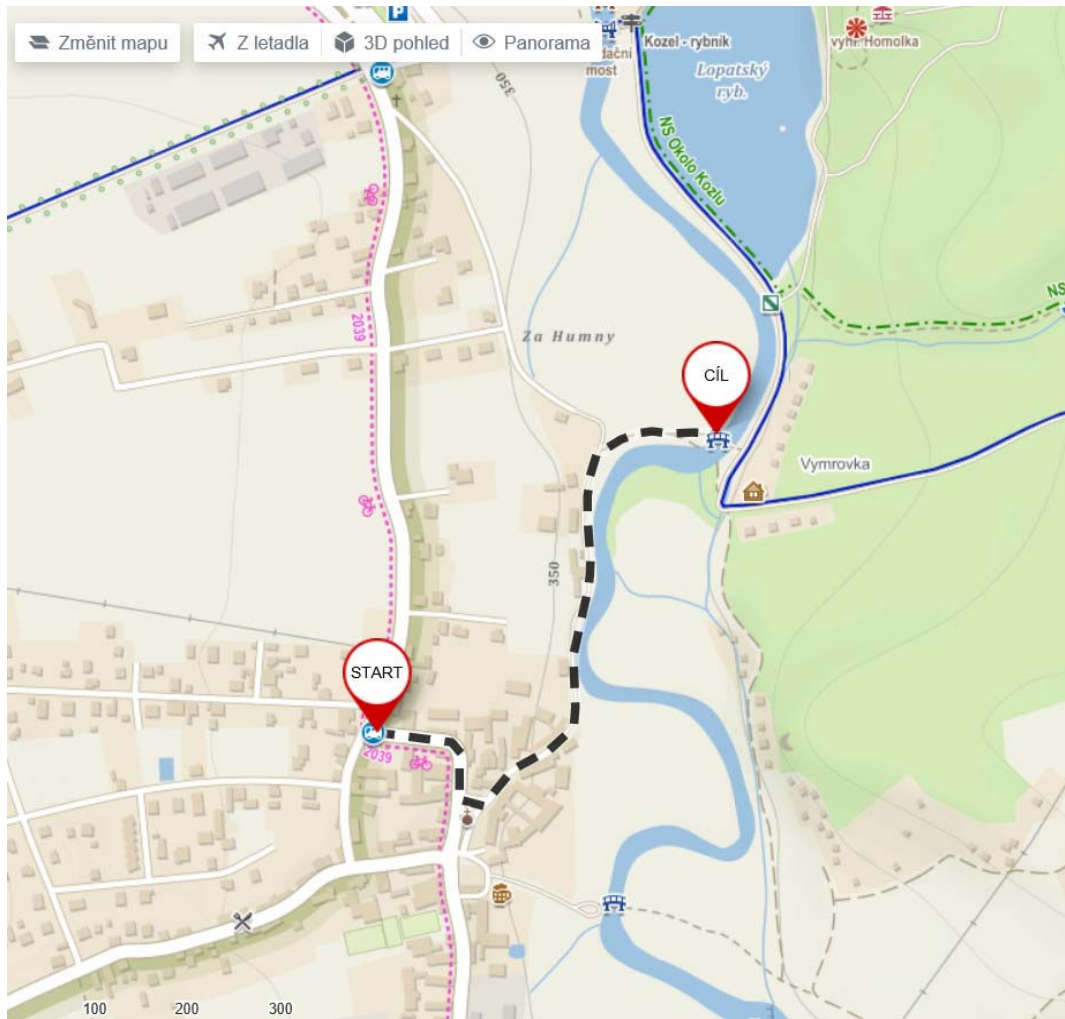
Příloha č. 33. Trasa naučné stezky. Dostupné z: <https://mapy.cz/> (24.2.2019). Trasu vytvořila Iveta Berkovcová

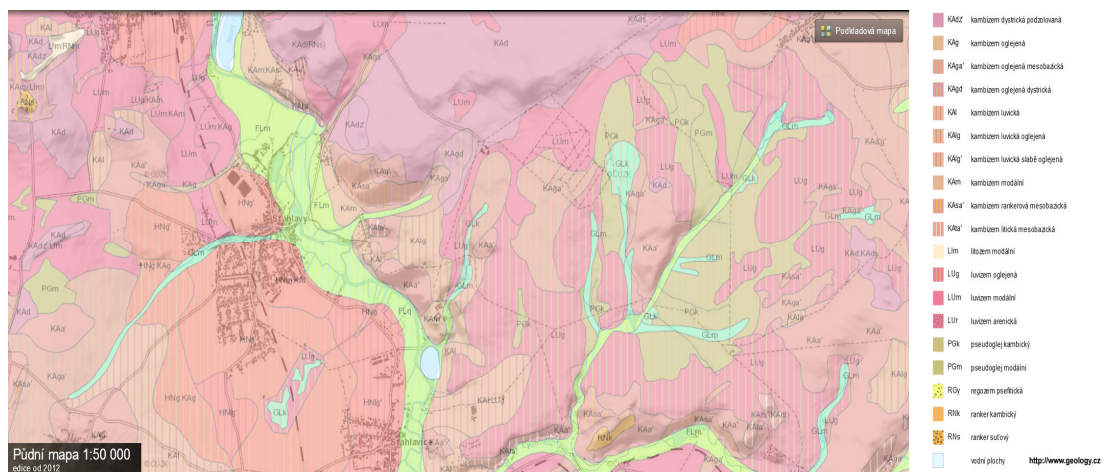
Příloha č. 34. Neolitický náhrdelník nalezený F. X. Francem ve Šťáhlavicích. Archeologická expozice ZČM. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 35. Neolitická lžíce přes 7000 let stará, nalezená ve Šťáhlavicích. Archeologická expozice ZČM foto: Roman Berkovec 2018

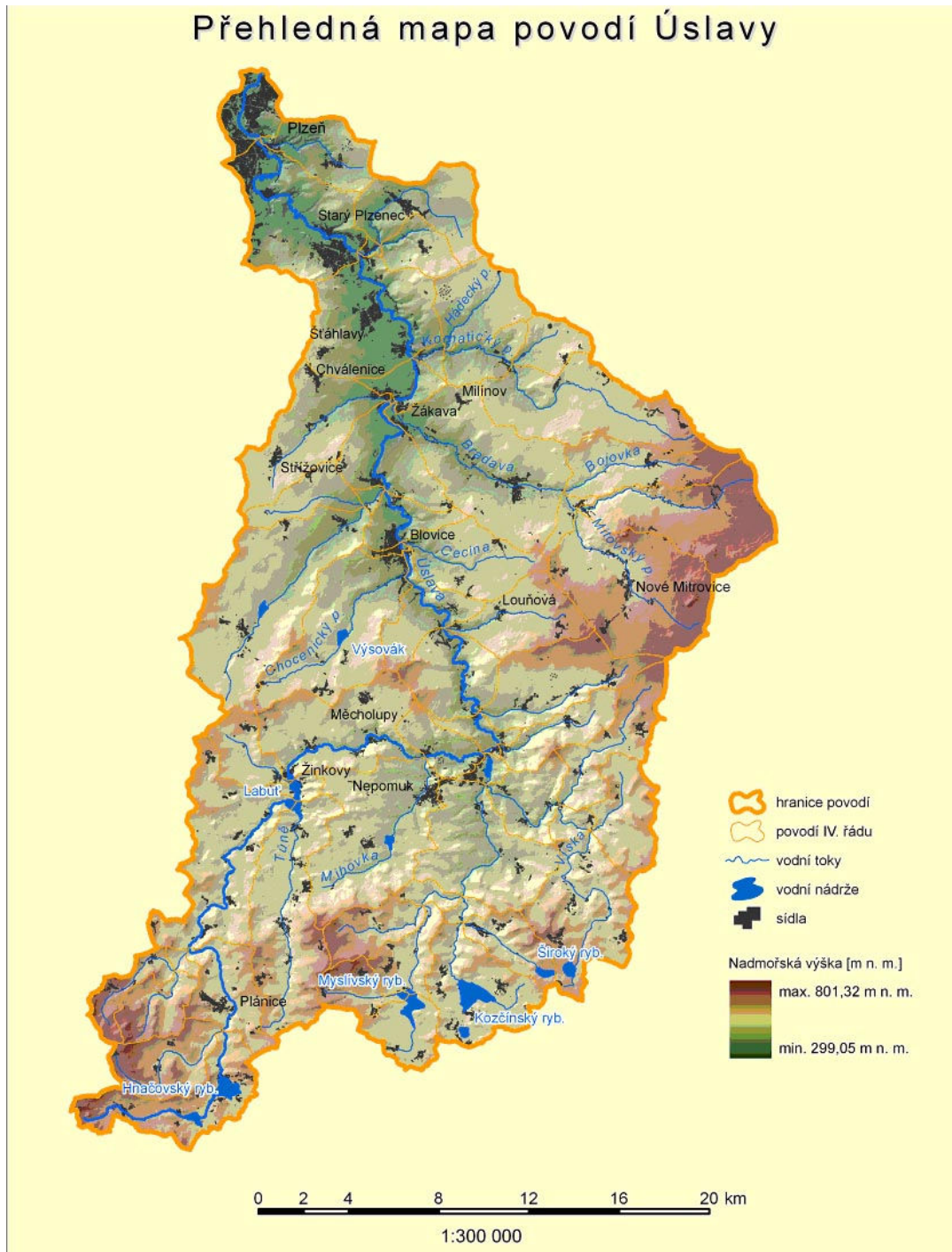

Příloha č. 36. Cesta ze šťáhlavické návsi k řece. Dostupné z: <https://mapy.cz/> (24.7.2018)

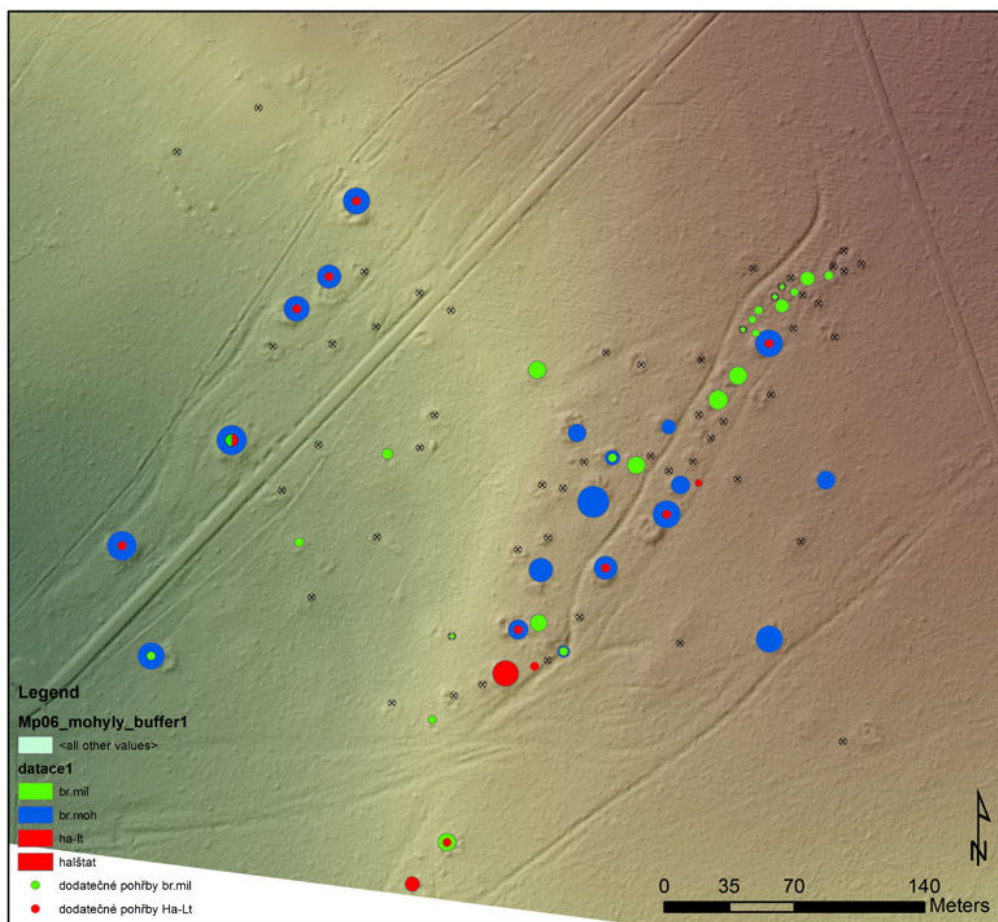

Příloha č. 37. Půdní mapa Šťáhlavska. Dostupné z: <http://mapy.geology.cz/pudy/> (24.7.2018)

Přehledná mapa povodí Úslavy

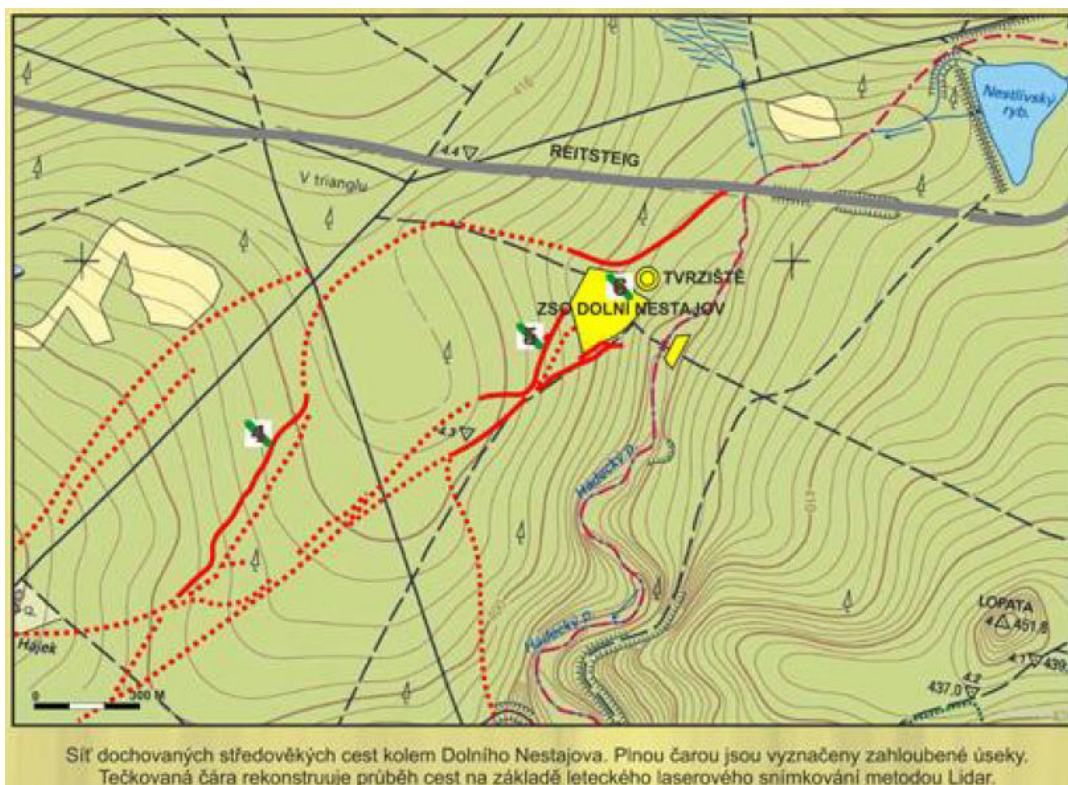
Příloha č. 38. Mapa povodí Úslavy. Dostupné z: <http://www.dibavod.cz/24/charakteristiky-toku-a-povodi-cr.html> (26. 7. 2018)

Příloha č. 39. Lidarový snímek mohyl na Hájku se zákresem jejich stáří. Datace mohyl: mohylová kultura střední doby bronzové = br. moh, milavečská kultura = br. mil, doba železná = ha-lt. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/webzin/index.php/webzin/article/viewFile/17/18> (2.3. 2018)

Příloha č. 40. Miska na noze mohylové kultury nalezená na Hájku. Archeologická expozice ZČM. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 41. Zakreslení středověkých cest v Kozelském polesí. Zdroj: N. s. France, 2012:tab 5. Kozelské polesí

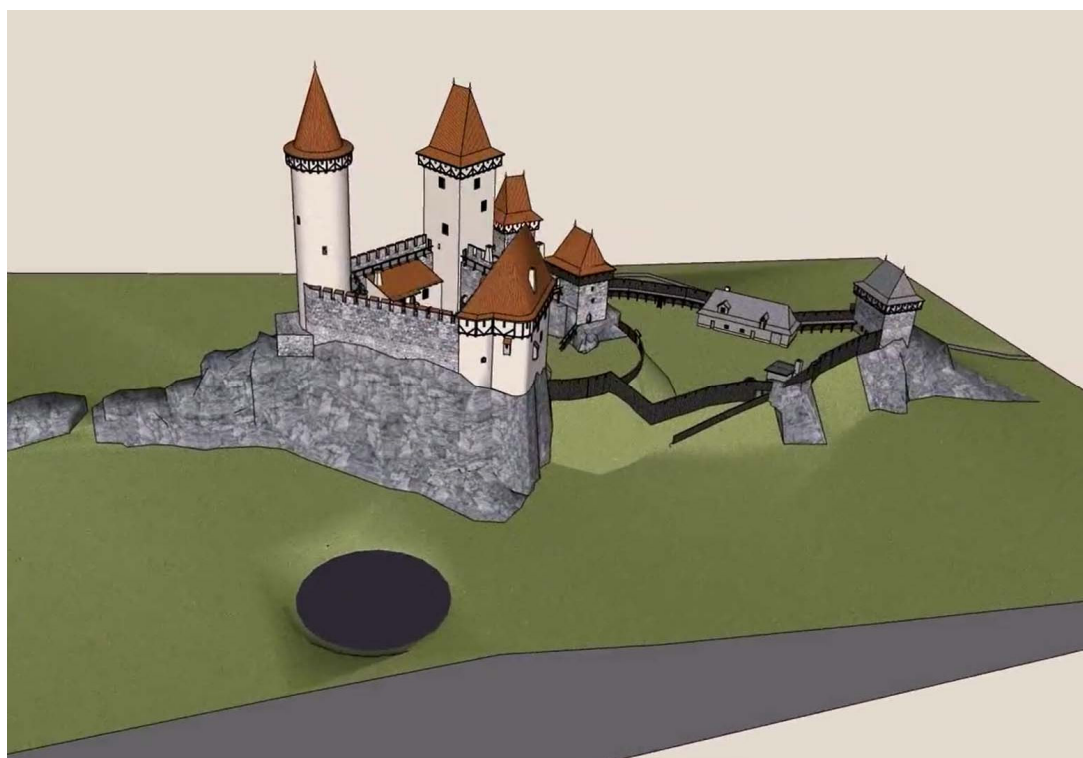
ICONOGRAPHIA COLEOPTERORUM POLONIAE
Copyright © by Lech Borowiec

Příloha č. 42. *Chrysolina purpurascens*. Dostupné z: http://baza.biomap.pl/en/taxon/specieschrysolina-purpurascens/photos_tx (23. 5. 18)

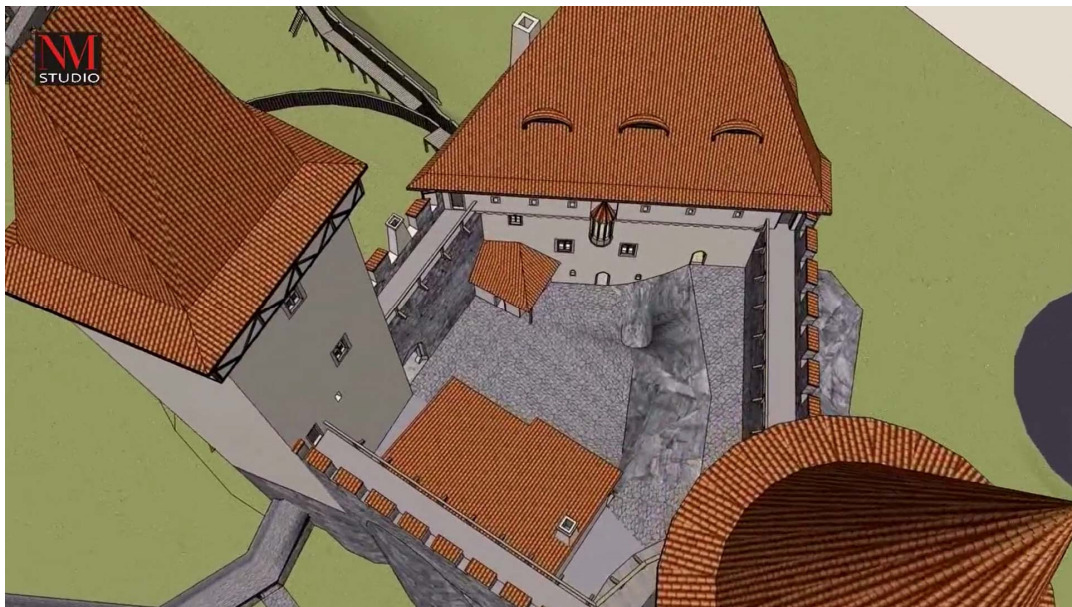
Příloha č. 45. Eneolitický sekeromlat, nalezený na Lopatě. Archeologická expozice ZČM. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 46. 3D model předpokládané vizualizace hradu Lopata od Milana Novobilského. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=BcqzQK2-AwY> (24.7. 2018)

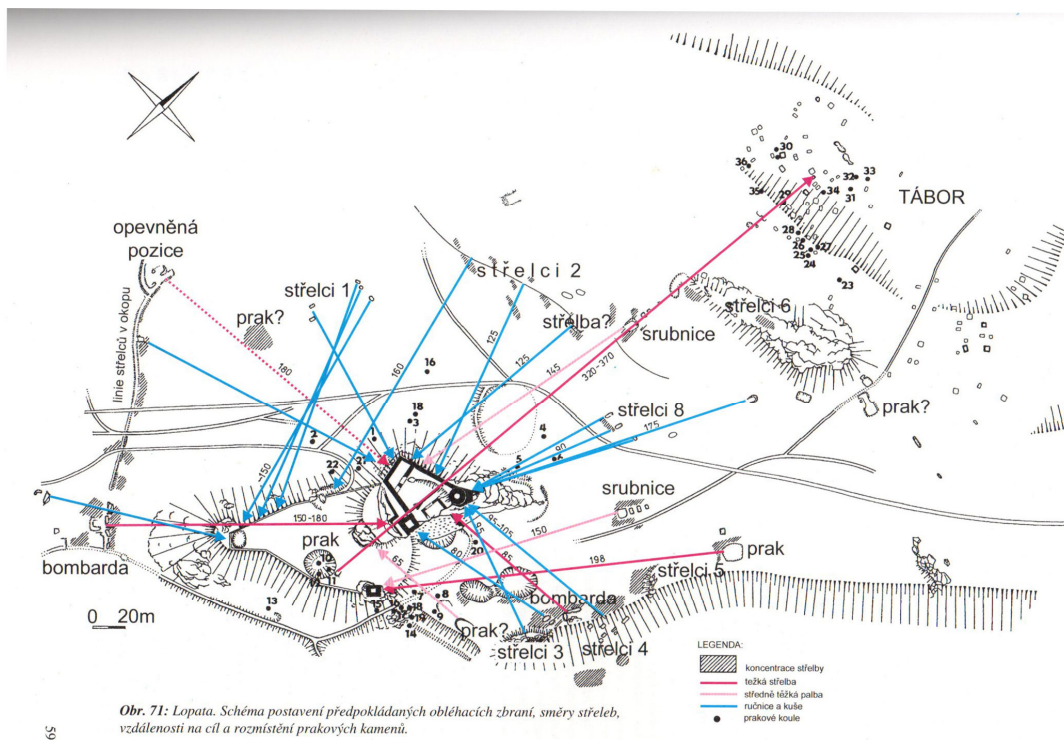
Příloha č. 47. Lze se domnívat že i na Lopatě probíhaly rytířské turnaje, na podkladě nálezů dřevce používaného k rytířským turnajům. Foto: Roman Berkovec 2018

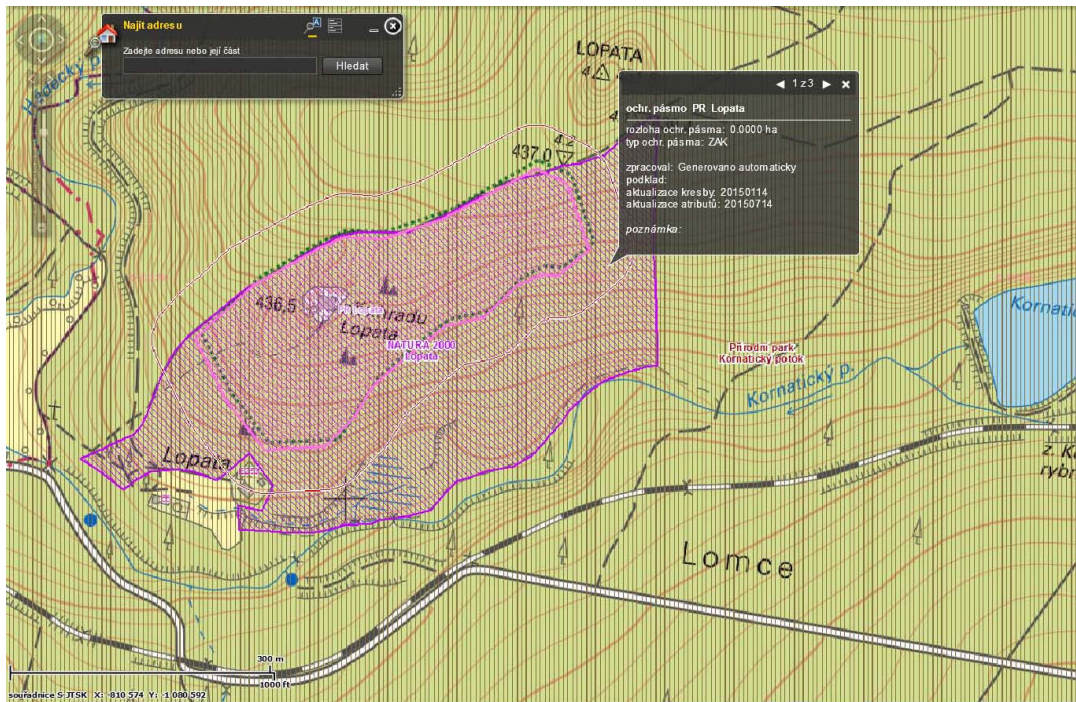
Příloha č. 48. 3D model předpokládané vizualizace hradu Lopata od Milana Novobilského. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=BcqzQK2-AwY> (24.7. 2018)

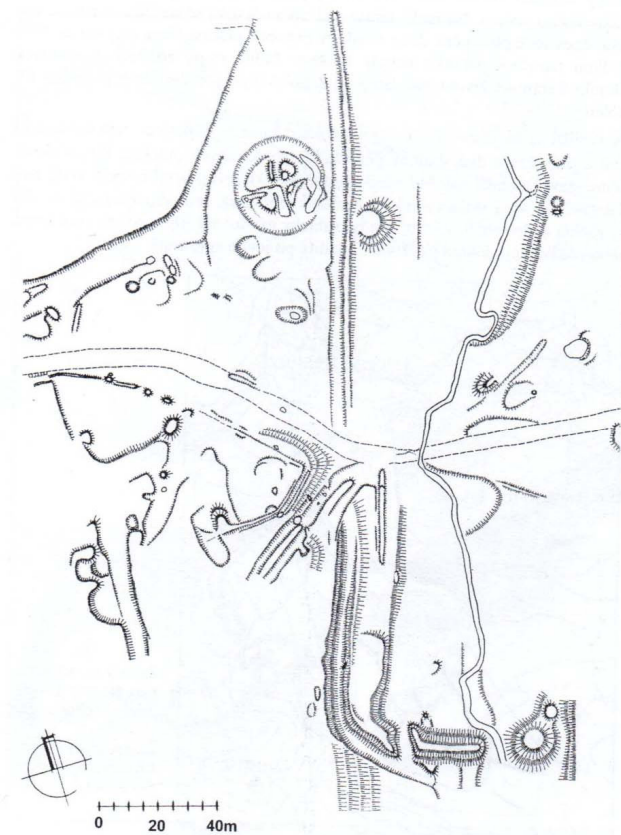
Příloha č. 49. Když se husitům nepodařilo dobýt Lopatu přímo, přistoupili k obléhací taktice. Rekonstrukce historické bitvy ve Zbiroze. Foto: Roman Berkovec 2018

Příloha č. 50. Rozmístění palných zbraní kolem a na Lopatě. NOVOBILSKÝ, M.: *Obléhání hradu Lopata*. Plzeň: Západočeské muzeum, 2008. ISBN 978-80-7247-058-7. 59 s.

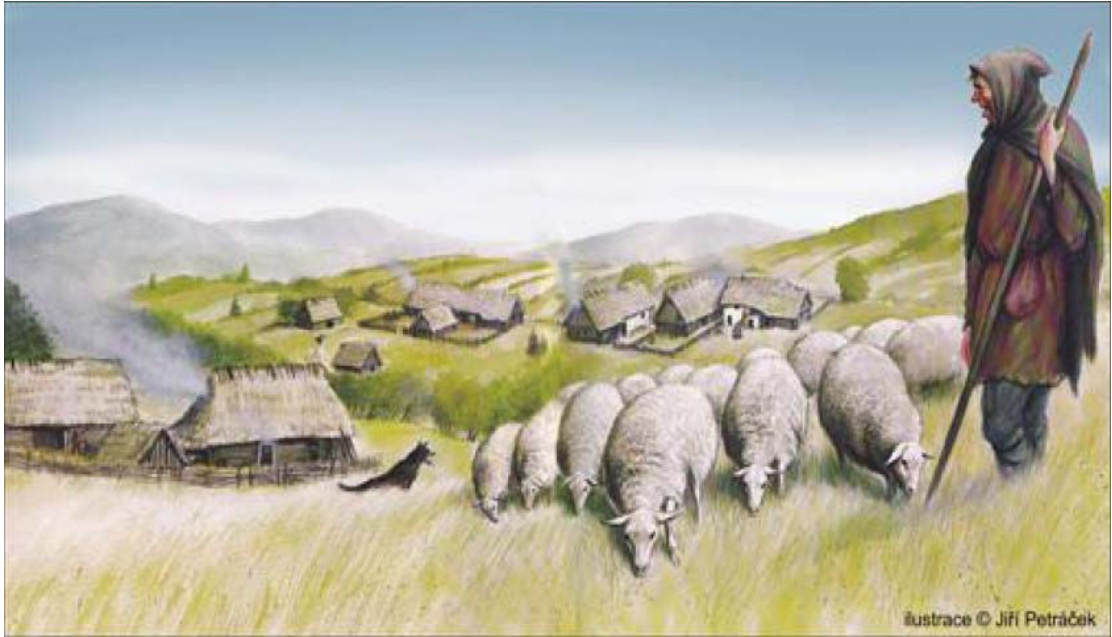

Příloha č. 51. Zakreslení přírodní rezervace Lopata a ochranného pásma Natura 2000. Dostupné z: <http://mapy.kr-plzensky.cz> (2.4.2018)

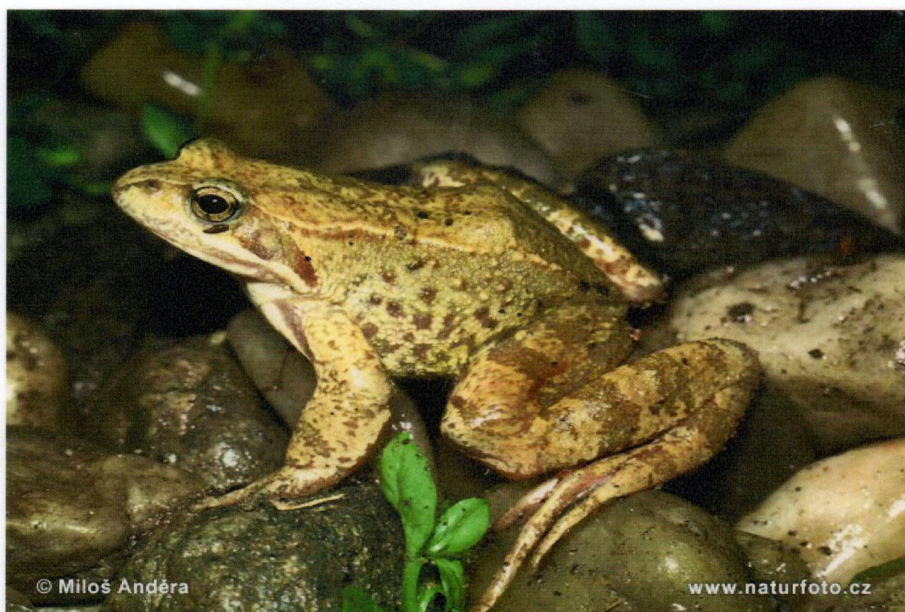

Dolní Neslívky. Vlevo nahoře tvrzíště, okolo něj vede obtočná stoka k rybníku v dolní části.

Příloha č. 52. Nákres reliktvů vyskytujících se v Dolních Neslívkách. Anderle, Jan. *Tvrze kozelského polesí*. Plzeň: Nadace České hrady, 1995. 15 s.

Příloha č. 53. Středověký pastevec. Zdroj: N. s. France, 2012:tab 6, Kozelské polesí

Skokan hnědý – Rana temporaria

Skokan hnědý

Skokani hnědí mohou dorůst délky těla 10 cm, zřídka i více. Zbarvení je dosti proměnlivé, obecně se však pohybuje v odstínech hnědé barvy.

Rod: skokan

Druh: skokan hnědý

Kde se ukrývá:

Na prostředí nemají zvláštní nároky, pouze nesmí být příliš suché. Nejvhodnější jsou vlhké nížiny.

Čím se živí:

Potravou je mu různý hmyz, pavouci, žížaly, slimáci či drobní korýši.

Jak žije:

Kromě období rozmnožování žije skokan hnědý na souši. Zdržuje se ve vlhkých úkrytech a za potravou vychází v noci nebo i ve dne za deštivého nebo vlhkého počasí.

Jaký je jeho význam v přírodě:

Zkonzumuje značné množství škodlivých živočichů.

Zhotovil, dne:

Iveta Berkovcová, 28.9.2013

Zajímavost:

Zadní nohy jsou silně vyvinuty a umožňují skoky o délce až 1 m a také velmi dobré plavání a potápění.

Kapr obecný – *Cyprinus carpio*

Kapr obecný

Tluma kapra je výsuvná a na jejím obvodu jsou čtyři vousy. Ústa jsou neozubená, potravu zpracovávají požrákové kosti, které mají u kapra tři řady zubů. Oči jsou zlatavé, olivově zelené a pohyblivé. Kapr má hřbetní, prsní, břišní, řitní a ocasní ploutve.

Je největší českou kaprovitou rybou a jeho chov má pro Českou republiku velký hospodářský význam.

Rod: kapr

Druh: kapr obecný

Kde se ukrývá:

Kapr obecný se dlouhodobě vyskytuje v řekách a jezerech.

Čím se živí:

Kapr obecný je všežravec, živí se bentosem a drobnými živočichy, které sbírá ze dna.

Jak žije:

Pro jeho chov byly vybudovány celé rybniční soustavy, hlavně v období středověku.

Jaký je jeho význam v přírodě:

Je největší českou kaprovitou rybou a jeho chov má pro Českou republiku velký hospodářský význam.

Zhotovil, dne:

Iveta Berkovcová, 28.9.2013

Zajímavost:

Potravu vyhrabává ze dna (až do 20 cm) a proto je také velmi často označován za „vodní prase“.

Čáp bílý – *coconia coconia*

Čáp bílý

Jeho váha se pohybuje v rozmezí 2,3 – 4,4 kg, Čápi bílí dosahují výšky 95–105 cm, rozpětí křídel je 155–165 cm. Ve zbarvení převažuje bílá barva, konce letek jsou černé, zobák a dlouhé nohy červené, u mladých jedinců tmavé. Dožívá obvykle 8-10 let.

Rod: Čáp

Druh: Čáp obecný

Kde se ukrývá:

Čápi se vyskytují na vlhkých loukách, polích, okrajích vod, preferují otevřenou krajinu, často se však nacházejí v blízkosti lidských obydlí.

Čím se živí:

Nejnámější čápí potravou jsou žáby, patří sem ale i další obojživelníci, také ryby, plazi, hmyz a jeho larvy, hraboši, krtci a dále mláďata různých savců.

Jak žije:

Na konci léta čápi odlétají na zimoviště ve střední a jižní Africe.

Jaký je jeho význam v přírodě:

Velký význam má pro zemědělství, neboť se živí hraboši

Zhotovil, dne:

Iveta Berkovcová, 19.9.2013

Zajímavost:

V roce 2001 u nás bylo zaznamenáno 1282 hnízd, z čehož bylo obsazeno celým párem 901 hnízd a alespoň jedno mládě bylo vyvedeno z 634 hnízd. Čáp patří v ČR mezi ohrožené druhy.

Příloha č. 56. Zoo-karta. Čáp bílý. Vytvořila Iveta Berkovcová.

Ježek západní – *Erinaceus europaeus*

Ježek západní

Ježek západní měří 22–27 cm a váží mezi 0,9 až 1 kg. Na světlé hlavě má tmavý pruh táhnoucí se od čenichu k očím a tvarovaný do písmena V. Břišní strana těla je u dospělého jedince šedohnědá až šedá s podélnou hnědou skvrnou, u mláďat hnědá bez skvrny. Bodliny, kterých může mít ježek západní na těle až 8500, má uhlazené a pravidelně pruhované, směřující dozadu a dlouhé 20–30 mm.

Rod: ježek

Druh: ježek západní

Kde se ukrývá:

Žije na okrajích lesů, pasekách, v křovinách, v parcích a zahradách nebo ve městech.

Čím se živí:

Ačkoli je všežravec, dává přednost především živočišné stravě, zvláště pak bezobratlým živočichům, mezi které patří slimáci, žížaly, brouci nebo jiný hmyz. Zvláště pak preferuje žížaly, stonožky. Občas se přizívuje i žábami, malými hlodavci, mladými ptáky, ptačími vejci nebo plody.

Jak žije:

Ježek západní žije, až na období rozmnožování, samotářským životem. Je aktivní v noci, kdy je často slyšet jeho pronikavé funění a dupání, ve dne odpočívá ve svém hnízdě vystlaném trávou a umístěném v méně dostupných místech, např. pod kameny nebo mezi kořeny stromů.

Jaký je jeho význam v přírodě:

Má velký význam pro zemědělství tím, že se živí hlodavci a hmyzem.

Zhotovil, dne:

Iveta Berkovcová, 22.9.2013

Zajímavost:

Pokud se cítí ohrožený a spatří např. predátora (lišku, psa), schoulí se do bodlinaté koule, která většinu živočichů odradí.

Příloha č. 57. Zoo-karta. Ježek západní. Vytvořila Iveta Berkovcová.

Ještěrka obecná – *Lacerta agilis*

Ještěrka obecná

Celková délka ještěrky obecné činí kolem 20-25 cm. Tělo měří až 9 cm a ocas je jedenapůlkrát delší než tělo. Hlava je širší s krátkým čumákem. Na krátkých končetinách je 5 prstů, jež jsou zakončeny drápkami, které umožňují dobrý pohyb po kamenech a různých materiálech. Ocas umožňuje lepší dynamiku pohybu a slouží také při útěku před nepříteli, často se od těla při napadení odděluje, ale znovu se regeneruje a dorůstá

Rod: ještěrka

Druh: ještěrka obecná

Kde se ukrývá:

Obývá především suchá a slunná místa a to stráně, i okraje lesů.

Čím se živí:

V jídelníčku ještěrky obecné můžeme najít menší hmyz (mouchy, brouky), také pavouky, červy, plže a pozemní koryše (svinky). Menší kořist rovnou polyká.

Jak žije:

Ještěrka je neaktivnější v ranních a podvečerních hodinách. V zimním období upadá do zimního spánku. Většinou zalézá do opuštěných nor savců (např. hraboši), pod kořeny stromů, různých skulin. V dubnu se probouzí ze zimního spánku.

Jaký je jeho význam v přírodě:

Ještěrka je potravou pro lišky, volavky, čápi a další predátory.

Zhotovil, dne:

Iveta Berkovcová, 24.9.2013

Zajímavost:

Kořist dokáže ulovit i za letu.

Zajíc polní – *lepus europaeus*

Zajíc polní

Zajíc polní dorůstá 50 - 70 cm a dosahuje hmotnosti mezi 2,5 - 6,5 kg. Je velmi zdatným běžcem, běhá běžně 40 km/h a v nebezpečí až 74 km/h a dobře kličkuje. Protože má přední nohy oproti zadním krátké, je rychlejší při běhu do kopce, než dolů. Má dlouhé uši, na koncích tmavé.

Rod: zajíc

Druh: zajíc polní

Kde se ukrývá:

Jeho přirozeným biotopem jsou otevřené krajiny, především pole, louky, okraje lesů aj., kde je díky svému hnědému zbarvení velmi dobře zamaskován.

Čím se živí:

Je býložravý, přes léto požírá zejména různé byliny, zbytky plodin po sklizni, přes zimu okusuje i větve a na jaře vyhledává také mladé pupeny.

Jak žije:

Zajíc polní žije samotářsky, v malé hloučky se zajíci sdružují jen v době páření. Vidíme-li tedy na poli pobíhat více zajíců, první z nich je říjná zaječka a za ní průvod zajíců.

Jaký je jeho význam v přírodě:

Mezi jeho přirozené predátory patří zejména orlí a masožraví dravci, např. lišky nebo vlci.

Zhotovil, dne:

Iveta Berkovcová 21.9.2013

Zajímavost:

Protože má přední nohy oproti zadním krátké, je rychlejší při běhu do kopce, než dolů.

Zajímavost:

Mravenec obecný vyhledává, stará se, chrání a rozšiřuje přibližně 15 druhů mšic. Na oplátku mšice poskytují mravencům velice výživnou medovici, slouží stejně jako dojně krávy u lidí. Dokonce je přenášejí na nová místa a pro ochranu před predátory, staví na stromech a keřích částečně kryté tunely - mšičí pavilónky. Před mrazy je chrání hluboko v mraveništi.

Mravenec obecný

Mravenec obecný je drobný, hnědý až šedočerný, nelesklý mravenec. Zadeček, holeně a násadce tykadel jsou porostlá odstávajícími štětinkami. První článek tykadel je hruškovitě ztloustlý. Čelní štítek není zřetelně ohraničen. Obvykle u dělnic chybí temenní očka.

Rod: Mravenec

Druh: Mravenec obecný

Kde se ukrývá:

U nás ho lze nalézt v horách i nížinách. Je běžným obyvatelem zahrad, měst a domácností.

Čím se živí:

Všežravý druh, lovící hmyz, v domácnostech vyhledává sladkosti a velkou část potravy tvoří výměšky ze žláz mšic a červců, takzvané medovice.

Jak žije:

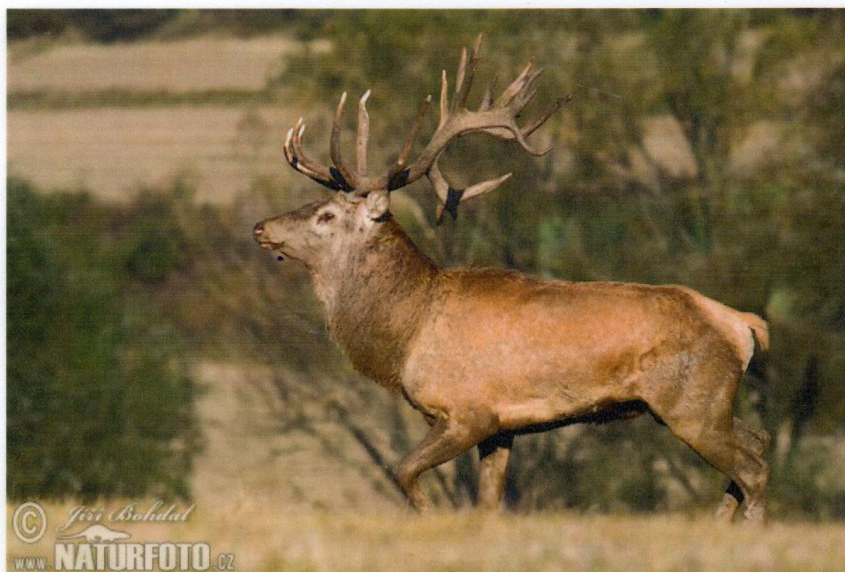
Mravenec obecný vytváří monogynní společenství, mraveniště obsahuje pouze jednu královnu. Samička tohoto druhu zakládá sama novou kolonii nezávislým způsobem a zpočátku sebe a první potomstvo vyživuje pouze zásobními látkami svého těla.

Jaký je jeho význam v přírodě:

Není možno jednoznačně říci, zda je jen užitečný či také škodlivý. Zemní hnízda v zahradách, sadech či v lesních školkách nejsou vítána, neboť trofobióza tohoto druhu se mšicemi a červci způsobuje škodu v oslabení až zničení pěstovaných rostlin. Naproti tomu hnízda tohoto druhu v lesích a na pasekách významně přispívají k tvorbě a regeneraci lesní půdy a kladně ovlivňují vývin i produkci porostů.

Zhotovil, dne:

Iveta Berkovcová, 29.9.2013

Jelen lesní – cervus elaphus

Jelen lesní

Jelen lesní patří mezi největší zástupce své čeledi.

Rod: jelen

Druh: jelen lesní

Kde se ukrývá:

V lese a travnatém porostu. Aktivní bývá obvykle až za soumraku, kdy ho můžeme vidět při pastvě na lesních paloučích.

Čím se živí:

Jelen lesní je výlučně býložravý přežvýkavec. Byliny a tráva reprezentují v příhodných měsících až 80 % jelení stravy. V noci se stádo odvažuje vyjít i na otevřenější prostranství a spásá na polích obilí nebo kukuřici. V zimě se jeleni živí ostružiníkem, břečťanem nebo okusováním kůry mladých stromků.

Jak žije:

Samci se mimo říji zdržují většinou samostatně, samice naopak ve skupinách, které mohou čítat až 50 jedinců. Ve volné přírodě se jelen lesní dožívá průměrně 10 – 13 let.

Jaký je jeho význam v přírodě:

Slouží jako potrava vlkům, medvědům a mláďata i rysům.

Zhotovil, dne:

Iveta Berkovcová, 19.6.2013

Zajímavost:

Dosahují rychlosti 40 km/h

Liška obecná – vulpes vulpes

Liška obecná

Liška je nejrozšířenější středně velkou šelmou České republiky a vlastně i celé severní polokoule. Liška je relativně štíhlá psovitá šelma s poměrně dlouhými špičatými ušima a dlouhým huňatým ocasem. Lišky mohou být přenašeči různých nemocí, zejména pak zvláště nebezpečné vztekliny.

Rod: liška

Druh: liška obecná

Kde se ukrývá:

Žije v lesích, v oblastech s hustou vegetací.

Čím se živí:

Liška je relativně nenáročný všežravec. Živí se převážně drobnými hlodavci.

Jak žije:

Liška žije ve společenství, které se nazývá smečka.

Jaký je její význam v přírodě:

Živí se drobnými hlodavci, čímž prospívá zemědělství. Redukuje počet slabých a nemocných zvířat.

Zhotovil dne:

Iveta Berkovcová, 19.9.2013

Zajímavost:

Liška se dokáže pohybovat rychlostí 40 km/h, tedy asi jako pes. Svůj revír v okruhu 6–8 km si vyznačuje vizitkami, což je trus poznamenaný pachem žláz.

Příloha č. 62. Zoo-karta. Liška obecná. Vytvořila Iveta Berkovcová.

Prase divoké – sus scrofa

Prase divoké

Prase divoké je poměrně velký sudokopytník. Dospělí samci dorůstají délky 120 - 180 cm a v kohoutku měří 55 - 100 cm. Jejich hmotnost je značně různorodá a v jednotlivých oblastech se viditelně liší, v průměru však činí 50 - 90 kg.

Rod: prase

Druh: prase divoké

Kde se ukrývá:

Prase divoké ke svému životu preferuje zejména staré listnaté lesy s bohatým podrostem a s dostatkem příležitostí k bahenním "koupelím".

Čím se živi:

Prase divoké je typický všežravec. Požírá trávu, hlízy, ořechy, různé bobule, mršiny, kořeny, odpadky, hmyz, malé plazy. Často navštěvuje pole, zvláště kukuřičná, kde dokáže napáchat značné škody.

Jak žije:

Prase divoké je aktivní zejména v noci, den tráví většinou odpočinkem. Jedná se o skrytě žijící tvory, kteří se díky svým dokonale vyvinutým smyslům většinou velmi účinně vyhýbají přítomnosti člověka. Žijí obvykle ve skupinách, které průměrně čítají 20, vzácně až 50 jedinců. Výjimkou jsou pouze staří samci, kteří žijí samotářsky.

Jaký je jeho význam v přírodě:

Na území mnoha států jeho početnost v posledních letech rapidně stoupla a v některých z nich je již považován za vážného škůdce. Selata se mohou stát relativně snadnou kořistí rysů, lišek, koček divokých nebo různých dravců, zejména výrů.

Zhotovil dne:

Iveta Berkovcová, 19.9.2013

Zajímavost:

Prase divoké má skvěle vyvinutý čich a sluch, jeho nejhůře vyvinutým smyslem je zrak.

VLA STI VĚ DA

A

HRA NÁS

BA VÍ

Příloha č. 64. Tajenka

Časová osa

- 6000 př. n. l.
- 5500 př. n. l.
- 5000 př. n. l.
- 4500 př. n. l.
- 4000 př. n. l.
- 3500 př. n. l.
- 3000 př. n. l.
- 2500 př. n. l.
- 2000 př. n. l.
- 1500 př. n. l.
- 1000 př. n. l.
- 500 př. n. l.
- 0
- 500 n. l.
- 1000 n. l.
- 1500 n. l.
- 2000 n. l.

Pracovní listy Vlastivědná exkurze

